

Kaskesta uusi kasvu

Liisa Lampela-Kivistö

Kaskesta uusi kasvu

Velkaisten miesten kuntoutumisohjelma
-kehitysprojektin loppuraportti

Miessakit ry

Miessakit ry:n julkaisuja 2002:1

Miessakit ry:n julkaisuja -sarjassa julkaistaan yhdistyksen sisäisiä ja ulkopuolisilla tahoilla teetettyjä raportteja Miessakit ry:n eri toimintamuodoista ja projekteista, sekä myös muita yhdistyksen ja sen jäsenistön kannalta kiinnostaviksi katsottuja kirjoituksia ja tutkimuksia.

Miessakit ry
Annankatu 16 B 28
00120 Helsinki
Puhelin: 09-612 66 20
Faksi: 09-612 66 210
Sähköposti: miessakit@miessakit.fi
Internet: www.miessakit.fi

ISSN 1459-126X
ISBN 952-99055-0-5
Kansi: Anna Blom ja Miia Hujanen
Taitto: Tomi Timperi
Sisäsivujen kuvat: Matti Rinne
Kustantaja: Miessakit ry
Paino: Edita Prima Oy, Helsinki 2002

TIIVISTELMÄ

Tämän tutkimuksen kohteena on Miessakit ry:n toukokuussa 2001 käynnistämä vuoden pituinen velkaisten miesten kuntoutumisohjelma, jonka päätavoitteena on ollut saada konkurssin tehneille yrittäjille oikeus ja mahdollisuus ihmisarvoiseen elämään sekä vähentää epäonnistumisen rankaisevuutta konkurssitapauksissa. Ohjelman tavoitteena on ollut tukea miehiä löytämään uudelleen toimintakykynsä yhteiskunnassa, luottamaan omiin voimavaroihinsa sekä kiinnittymään yhteiskuntaan ja työelämään sen toimivina jäseninä.

Tämä tutkimus on tätä pilottia koskeva toimintatutkimus, jonka ensimmäisenä tehtävänä on ollut selvittää pilottiprojektin rakenne, toimivuus sekä evaluoida projektin tavoitteitten toteutumista. Toisena tehtävänä on ollut pilotista saatujen kokemusten avulla rakentaa velkasyrjäytyneille miehille valtakunnallisesti monistettavissa oleva kuntoutumismalli. Tutkimusmenetelmänä on käytetty kertovan muutosselonmenetelmää ja dokumentit on analysoitu laadullisen sisällönanalyysin avulla.

Velkaisten miesten kuntoutumisohjelmaan osallistui 10 espoolaista lama-aikana konkurssin tehnyttä yrittäjää, jotka tavoitettiin Espoon velkaneuvonnan kautta. Kuntoutumisohjelmalla oli oma johtoryhmä ja sitä tukivat seuraavat yhteistyötahot: Espoon kaupunki, Espoon seurakuntayhtymä, Helsingin Diakonissalaitos, kirkkohallitus/KDY/Kirkon diakoniarahasto, Orion-yhtymä Oyj, Nokia Oyj ja Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Johtoryhmän puheenjohtajana toimi Pekka Järvensivu Orion-yhtymä Oyj:stä ja kuntoutumisohjelman koordinaattorina Pekka Virtanen Miessakit ry:stä.

Kuntoutumisohjelmassa luotiin yhteistyössä Espoon velkaneuvonnan kanssa miehille mahdollisuus vapautua veloista joko velkajärjestelyn tai muun sovittelun kautta, jossa mukana olivat myös Kirkon diakoniarahasto ja Takuu-Säätiö. Vaikka ohjelman pituus oli vain yksi vuosi, sen päättyessä vain kolmen ryhmään kuuluneen miehen velat odottivat vielä ratkaisua niiden järjestelymuodosta.

Velkaisten miesten kuntoutumishjelman tavoitteita lähdettiin toteuttamaan myös luomalla miehille mahdollisuus sekä psyykkiseen että fyysiseen kuntoutukseen. Fyysinen kuntoutus suunniteltiin ja toteutettiin yhteistyössä espoolaisen Viherlaakson FysioSporttis Oy:n kanssa. Fyysisellä kuntoutuksella todettiin olleen myös psyykettä tukevia vaikutuksia.

Psyykkinen kuntoutus tapahtui toiminnallisessa vertaisryhmässä ja erilaisissa yhteisissä tapahtumissa ja toimintatilanteissa. Ryhmänohjaajina toimineet kaksi miestä olivat myös konkurssin tehneitä yrittäjiä, samoin kuntoutusohjelman koordinaattori. Psyykkistä tilaa ja siinä tapahtuneita muutoksia arvioitiin tarkastelemalla ryhmäläisten minäkäsityksessä, sosiaalisessa verkostossa ja elämänhallinnassa projektin aikana tapahtuneita muutoksia.

Ryhmäläisissä tapahtui selvää aktivoitumista melko pian ohjelman käynnistymisen jälkeen. Yhteisistä kokemuksista syntynyt yhteenkuuluvuuden tunne valoi miehiin luottamusta yhteistoiminnan voimaan ja sen myötä omaan itseensä. Ryhmäläiset perustivat touko-kuussa Kaski-ryhmä ry -nimisen yhdistyksen, jonka puitteissa he pyrkivät edistämään paitsi yhdistyksen jäsenten myös muitten konkurssin tehneiden yrittäjien työllistymistä, yrittäjyyttä, velkojen järjestelyä sekä henkistä ja fyysistä kuntoutusta. Yhdistys ja sen toiminta on selkeä osoitus siitä, että velkaisten miesten kuntoutumishjelman avulla kyettiin auttamaan ryhmäläisiä löytämään uudelleen toimintakykynsä yhteiskunnassa ja kiinnittymään siihen uudelleen sen toimivina jäseninä.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	5
1. JOHDANTO	9
1.1. 1990-luvun lama ja seuraukset	9
1.2. Lama-aikana velkaantuneitten auttaminen	11
1.3. Miessakit ry ja velkaisten miesten kuntoutusohjelma	16
1.4. Tutkimukset laman seurauksena ylivelkaantuneista	17
2. TUTKIMUKSEN TYÖVÄLINEET	19
2.1. Tutkimustehtävä	19
2.2. Tarkastelunäkökulma	19
2.3. Tutkimusaineisto ja sen käsittely	22
2.4. Kertovan muutosselonteon menetelmä	23
2.5. Tutkijan asema	25
3. KUNTOUTUMISOHJELMAN ALKUASETELMAT	27
3.1. Taustaorganisaatio ja tukiverkosto	27
3.2. Tavoitteet ja toimenpiteet niiden saavuttamiseksi	28
3.3. Toimintaympäristö	30
4. RYHMÄLÄISTEN VALINTA JA ELÄMÄNTILANNE	33
4.1. Velkaneuvonnan kautta	33
4.2. Hakemuksissa mainitut mukaantulon motiivit	33
4.3. Alkuhaastattelun tulokset	35
Minäkäsitys	35
Sosiaalinen verkosto	38
Selviytymistä edistävät tai ehkäisevät tekijät elämässä	39
5. KUNTOUTUMISOHJELMAN TOTEUTUMINEN	43
5.1. Ryhmädynamiikan kehittyminen ja yhteishengen syntyminen	43
5.2. Fyysinen kunto kohdalleen	46
5.3. Viikoittaiset tapaamiset	49
5.4. Velkaneuvonta	53
5.5. Johtoryhmän toiminta	56
5.6. Kuntoutumisohjelman päättäminen	57

6. TILANNE KUNTOUTUMISOHJELMAN PÄÄTTYESSÄ	59
6.1. Velkatilanne projektin päättyessä	59
6.2. Minäkäsitys	60
6.3. Sosiaalinen verkosto	61
6.4. Projektin merkitys ryhmäläisille henkilökohtaisesti	62
6.5. Takaisin elämään!	64
7. TUTKIMUSTULOKSET	67
7.1. Kuntoutumishjelman evaluointi	67
7.2. Kootut kokemukset velkaisten miesten kuntoutumismallin rakennusaineina	70
Osallistujien tavoittaminen, motivointi ja valinta	70
Punaiset langat	71
Yhteistyötahot	73
Ongelmakohtat	74
Kuntoutumishjelman kesto ja lopettaminen	76
7.3. Kuntoutumismalli	76
8. POHDINTA	85
8.1. Tutkimuksen luotettavuus	85
8.2. Tutkimuksen merkittävyys ja yleistettävyys	87
9. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	91
LIITTEET	97

1. JOHDANTO

1.1. 1990-luvun lama ja sen seuraukset

1990-luvun taloudellinen lama oli Suomessa länsimaiden syvin sitten toisen maailmansodan ja sen seuraukset vaikuttavat maamme talouteen vielä pitkään. On sanottu, että yhteiskunta kesti laman, mutta ihmiset eivät.¹ Vielä 2000-luvun alussa kymmenettuhannet kansalaiset kärsivät laman seurauksista. Tämän tutkimuksen kohteena olevalla kuntoutumisohjelmalla on pyritty löytämään keinoja auttaa laman seurauksena syrjäytyneitä tai syrjäytymisuhan alla eläviä miehiä takaisin yhteiskunnan aktiivisiksi kansalaisiksi.

1990-luvun laman syistä on esitetty monta näkemystä. Milloin syylliseksi on leimattu skandinaavinen hyvinvointivaltio, milloin kansalaisten 1980-luvun lopun kulutusjuhlat ja yli varojen eläminen. Samoin syylliseksi on nähty Neuvostoliiton hajoaminen samanaikaisesti tapahtuneen kansainvälisen pääomaliikkeen vapauttamisen kanssa.²

Laman perussyiksi on nähty myös Suomen Pankin väärä rahapolitiikka, jolla se pyrki 1980-luvun lopulta alkaen hillitsemään maahan tulvivaa ulkomaista pääomaa ja nopeasti kasvavaa yritysten ja yksittäisten kansalaisten velkaantumista. Tuon aikaisen suomalaisen talouspolitiikan tasoa kuvastaa hyvin se, että Jaakko Kiander rinnastaa Suomen laman Meksikon, Brasilian ja Aasian maiden talouskriiseihin. Hänen mukaansa yhteistä näille maille ja Suomelle on ollut kiinteän valuuttakurssin politiikka, valuutan yliarvostus ja yrityssektorin ylivelkaantuminen. Valuutan heikentymistä yritettiin torjua korkeilla koroilla, mikä vain ruokki kriisiä. Kriisi laukesi, kun valuutta oli heikentynyt tarpeeksi, kun se devalvoitiin ja lopulta pääsettiin kellumaan.³

¹ HS 03.09.2002.

² Julkunen 2001.

³ Kiander 1999.

Vaikka yritysmaailma oli taloustutkijan silmin ylivelkaantunutta, niin aikaisempaan tutkimukseeni osallistuneista yrittäjistä ei kukaan kuitenkaan mieltänyt tilannettaan sellaiseksi. 1980-luvun korkea kysyntä aiheutti sen, että yritykset todella uskoivat selviytyvänsä velkataakastaan, joka ei silloisten näkymien mukaan ylittänyt heidän maksukykyään. Lisäksi pankit olivat silloinkin, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta, tarkkoja siitä, että vakuudet olivat riittäviä. Yrityksillä kysynnän pysähtyminen Suomen Pankin harjoittaman korkean korkopolitiikan vuoksi aiheutti maksukyvyyn yhtäkkisen laskun.⁴ Kun kiinteistöjen hinnat samanaikaisesti lähtivät laskuun aiheuttaen lainojen vakuutena olevien omaisuusarvojen romahtamisen, alkoi pakkohuutokauppojen ja konkurssien kierre.⁵

Olivat laman syyt mitkä tahansa, niin sen seuraukset ovat kuitenkin kiistattomat. Laman seurauksena tuhannet yritykset tekivät konkurssin⁶, kansalaiset ylivelkaantuivat ja jäivät työttömiksi. Laman seuraukset vyöryivät päälle niin nopeasti, ettei moni ehtinyt ymmärtää, mitä tapahtui ja miksi. Yhtäkkiä kaikki oli menetetty ja edessä olivat niukkaakin niukemmat päivät peruspäivärahalla ja niskassa miljoonien velat. Laman jälkeen suomalaista todellisuutta olivat korkea työttömyys, epävakaat ja valikoivat työmarkkinat ja korkea valtion velka.⁷

Yhteiskunnan kestäminen on seurausta rajuista valtion menojen leikkauksista, jotka aloitettiin jo vuonna 1992 ja jatkuivat koko 1990-luvun. Leikkausten johdosta ihmiset sitä vastoin eivät kestäneet. Leikkauksia kohdennettiin etupäässä vähimmäis- eli perusturva-etuuksiin kuten työmarkkinatukeen, kansaneläkkeeseen, asumistukeen, kotihoidontukeen ja toimeentulotukeen. Perusturvan heikke-

⁴ Ks. konkurssien syistä Lampela-Kivistö 2000, 134-152.

⁵ Kiander & Vartia (1998, 131) kuvaavat tilannetta termillä 'itseään ruokkiva velkadeflaatiokierre'.

⁶ Konkurssien määrät 1989: 2717, 1990: 3588, 1991: 6253, 1992: 7355, 1993: 6768, 1994: 5502, 1995: 4654. Suomen tilastollinen vuosikirja 1997, 498.

⁷ Ks. laman vaikutuksista suomalaiseen hyvinvointiin ja sosiaalipolitiikkaan esim. Julkunen 2001.

nemisen seurauksena noin joka kahdeksas suomalainen on perusturvaton, kasautuvasti huono-osainen, syrjäytynyt tai syrjäytymisuhanalainen. Perusturvattomille on tyypillistä huono toimeentulo kaikilla elämän alueilla. He elävät useimmiten sosiaaliturvan varassa ja kokevat paljon psykosomaattisia ongelmia. Heidän tulonsa ovat pienet ja elämä epävarmaa ja epätyytyttävää.⁸ Tähän ryhmään voidaan lukea myös ylivoimaisen velkataakan alla elävät konkurssin tehneet, työttömät yrittäjät. Heille työttömyys on useimmiten juuri seurausta konkurssista ja ylivelkaantumisesta. Korkean työttömyyden aikana vain harva konkurssin tehnyt työllistyi. Lisäksi heidän perusturvansa oli heikompi kuin minkään muun ihmisryhmän.⁹

1.2. Lama-aikana velkaantuneitten auttaminen

Lama-aikana moni ylivelkaantui konkurssin tai takausvastuiden vuoksi. Tarkkaa lukumäärää ei ole tiedossa, mutta eräiden arvioiden mukaan heitä olisi yli 120.000.¹⁰ Heidän auttamisensa näyttää olevan sekä poliittisesti että taloudellisesti vaikea asia. Monet kansalaiset näyttävät olevan yhä vieläkin siinä uskossa, että lama oli seurausta joidenkin kansalaisten villoista kulutusjuhlista, eivätkä voi ehkä sen takia hyväksyä, että lamassa erityisesti kärsineitä mitenkään autettaisiin. Toinen syy tähän asenteeseen on tietenkin myös suomalaisten velvollisuusetiikan leimaama moraalinen, jonka mukaan velat on maksettava takaisin viimeistä penniä myöten, ja pelko tämän moraalisen höltymisestä, jos velallisten asemaa mitenkään helpotetaan. Tämä on tullut selvästi esille esimerkiksi yleisönosastokirjoituksissa.

Vaikka mitään kaikenkattavaa ratkaisua laman uhrien auttamiseksi

⁸ Niemelä 2000, 61-63.

⁹ Ks. esim. Lampela-Kivistö 2000, 293; Turusen ja Niemelän tutkimuksen mukaan yrittäjät kokivat laman aikana maatalousyrittäjiä ja työntekijöitä useammin taloudellista turvattomuutta. Turvattomuuden syynä olivat usein konkurssi tai sen uhka, toimeentulojärjestelmien väliinputoaminen ja ylivelkaantuminen. Yrittäjät kokivat olevansa muita ryhmiä turvattomampia eritoten sosiaaliturvajärjestelmien puutteellisuuden vuoksi. Turunen & Niemelä 1995, 147.

¹⁰ Ylivelkaisten seminaari 05.03.2002.

ei olekaan löytynyt, on valtiolta kuitenkin tehnyt jotakin. Ensimmäisenä toimenpiteenä ylivelkaantuneitten auttamiseksi säädettiin 08.02.1993 laki velkajärjestelystä, joka antaa ylivelkaantuneelle mahdollisuuden vapautua mahdollisesta elinikäisestä ylivelkaantumisesta ja maksukyvyttömyydestä viiden vuoden maksuohjelman jälkeen. Jos velallisella on pienet tulot, on hänellä mahdollisuus vapautua veloista myös ns. 0-ohjelmalla.¹¹

Velkajärjestelyyn pääsulle on asetettu erilaisia ehtoja, kuten töissä olo ja säännölliset tulot. Työssä olon ehtoa on myöhemmin lievennetty. Oikeus on voinut evätä velkajärjestelyyn, jos velallisen on katsottu olevan ns. kevytmielinen velallinen.¹² Velkajärjestelyyn on ollut vaikea päästä ja siihen hakeutuminenkin vaatii sitä, että velallinen konkurssiin liittyy usein hyvin voimakkaita tunteita; vihaa, katkeruutta ja myöskin häpeää, niin monen konkurssiin tehneen yrittäjän velkajärjestelyyn hakeutuminen on päätynyt jo heti alkuunsa siihen, että hänellä ei ole ollut riittävästi voimavaroja velkojensa selvittelyyn. Hän ei yksinkertaisesti ole kyennyt koskemaankaan velkapereihin.¹³

Velkajärjestelyllä ei ole kyetty kaikkia velallisia vieläkään auttamaan. Yhdeksän vuoden aikana on syntynyt vain 53.000 velkajärjestelysopimusta, kun velallisia arvioidaan olevan vielä noin 70.000.¹⁴ Yhtenä syynä tähän heikkoon tulokseen ovat velallisten henkisten voimavarojen riittämättömyys ja vastaavasti velkaneuvonnan rajalliset resurssit. Velkaneuvoja on tätä kirjoitettaessa koko maassa noin sata ja yksi velkaneuvoja kykenee hoitamaan vuodessa sata järjestelyä. Näillä resursseilla kyetään vuodessa hoitamaan noin 10.000 velkajärjestelyä.¹⁵

¹¹ Pinomaa 1996, 186.

¹² Tämä on nostanut velallisten piirissä kysymyksen, miten kohdella niitä, jotka ovat kevytmielisen velanantajan uhreja. Alkuhaastattelu 4.

¹³ Loppuhaastattelu 11.

¹⁴ HS 06.09.2002.

¹⁵ HS 06.09.2002.

Kun yhteiskunnalla ei ole ollut keinoja hoitaa ylivelkaantuneitten tilannetta, perustettiin yhteisvastuukeräyksen tuella vuonna 1991 Takuu-Säätiö harjoittamaan sosiaalista takaustoimintaa, johon se saa rahoituksen Raha-automaattiyhdistykseltä.¹⁶ Sen toiminta laajeni voimakkaasti, kun perusrahaston rinnalla käynnistyi vuonna 1995 velkajärjestelyrahasto (Vera) ja sosiaalisten luottojen takaustoiminta (Solu) vuonna 1998. Takuu-Säätiö on myöntänyt vuosina 1991-2001 takauslainoja yli 60 miljoonan euron arvosta lähes 5000 velalliselle. Takausten lukumäärä oli vuonna 2001 noin 800 ja rahamäärä 9,5 miljoonaa euroa. Takuu-Säätiön tarjoama valtakunnallinen puhelinneuvonta on tärkeä velallisten tuki- ja neuvontamuoto.¹⁷

Suomen evankelis-luterilainen kirkko on ollut alusta alkaen mukana auttamassa ylivelkaantuneita mm. osallistamalla Takuu-Säätiön toimintaan sen alusta lähtien. Ennen kuin yhteiskunta heräsi kouluttamaan velkaneuvoja toimivat kirkon diakoniatyöntekijät velkaneuvojina. Vuonna 1999 kirkon diakonia ja yhteiskunnallinen työ (KDY) käynnisti ns. Katakombi-projektin, jolla haluttiin kiinnittää kansalaisten ja valtiovallan huomio ylivelkaisten epäinhimilliseen asemaan. Ylivelkaantuneita pyydettiin kirjoittamaan kirje omista kokemuksistaan velallisena. Näitä kirjeitä tuli 278. Riemuvuoden 2000 pääsiäistä edeltävällä piinaviikolla näitä kirjeitä luettiin ääneen esimerkiksi Tuomiokirkon portailla. Huono-osaisista ylivelkaantuneista alettiin käyttää heidän elämäntilannettaan paremmin kuvaavaa sanaa velkasyrjäytyneet.

Keväällä 2001 Kirkon diakoniarahasto aloitti akordirahastotoiminnan, jonka avulla on tarkoitus auttaa velkasyrjäytyneitä selviytymään ylivoimaisesta velkataakasta silloin, kun muuta vaihtoehtoa ei ole. Akordirahaston toimintaa valmisti työryhmä, jossa olivat edustet-

¹⁶ Takuu-Säätiön taustayhteisöjä ovat A-klinikkasäätiö, Evankelis-luterilaiset seurakunnat Oulussa, Tampereella ja Turussa, Kirkkohallitus, Kriminaalihuoltoyhdistys, Suomen Diakonialaitosten liitto ry, Suomen Katulähetysliitto ry, Kirkkopalvelut ry ja Suomen Mielenterveysseura ry. www.takuu-saatio.fi/tausta.htm 29.08.2002.

¹⁷ www.takuu-saatio.fi/vjtied/html/8_2002.htm 29.08.2002.

tuna muun muassa Takuu-Säätiö, Suomen Yrittäjät, Marttaliitto, Kuluttajavirasto, Helsingin diakonissalaitos ja Kirkon diakoniarahasto sekä KDY.¹⁸ Akordirahasto toiminta on laajentunut niin, että keväällä 2002 Oulun Hiippakunnassa perustettiin oma akordirahasto yrityselämän aloitteesta ja lahjoitusvaroilla. Takuu-Säätiö ja Kirkon diakoniarahasto ovat merkittävällä tavalla olleet mukana siinä ylivelkaantuneitten kuntoutumisprojektissa, josta tämä tutkimusraportti kertoo.

Tammikuussa 2001 oikeusministeriö nimesi erillisen velkaongelmatyöryhmän selvittämään, mitä ylivelkaantuneitten hyväksi voitaisiin tehdä. Toimikunta teki ehdotuksen, jonka mukaan velkojen vanhenemisrajaksi määrättäisiin kolme tai viisitoista vuotta. Ehdotukseen pyydettiin eri tahoilta lausuntoja. Esimerkiksi Miessakit ry antoi syyskuussa 2001 vastineensa ehdotukseen.¹⁹ Vielä tätä kirjoitettaessa mitään virallista päätöstä asialle ei ole tullut.

Kolmen vuoden vanhentumismallille on haettu tukea esimerkiksi Yhdysvalloista ja Hollannista. Yhdysvalloissa velallisella on mahdollisuus henkilökohtaiseen konkurssiin, jolloin hän menettää kaiken omaisuutensa mutta vapautuu samalla kaikista veloistaan ja voi aloittaa uuden elämän puhtaalta pöydältä. Tai hän voi säilyttää omaisuutensa ja hänelle vahvistetaan kolmen vuoden maksuohjelma, jonka päättymisen jälkeen hän voi anoa vapautusta lopuista veloista. Myös Hollannin uusi velkajärjestelylakiesitys pitää sisällään uuden alun mahdollisuuden ja kolmen vuoden maksuajan.²⁰

Velkaongelmatyöryhmän sihteerin Juhani livarin mukaan Yhdysvalloissa ja Manner-Euroopassa kolmen vuoden maksuohjelmalle esitetään ainakin kolme pätevää perustetta. Yksi peruste löytyy tutkimuksista, joiden mukaan kolme vuotta pitempään kestänyt elämä toimeentulon minimissä uhkaa passivoida ihmisen lopullisesti. Näissä maissa katsotaan, että velallisen pitäminen jatkuvassa henkisessä ja taloudellisessa lamassa ylivelkansa vuoksi on epätar-

¹⁸ www.takuu-saatio.fi/vjtied/html/12_2001.htm 16.05.2001.

¹⁹ Miessakit ry:n lausunto 27.09.2001.

²⁰ livari 2001.

koituksenmukaista ja epäinhimillistä. Toisena perusteena on se, että kolme vuotta pitemmät maksuohjelmat eivät mahdollista velalliselle uutta alkua. Kolmas peruste tulee luotonantajilta, jotka korostavat, että kolme vuotta pitempään jatkuvat velanmaksuohjelmat syrjäyttävät asiakkaan helposti lainamarkkinoilta, jotka näin menettävät asiakkaansa.²¹

Tällä hetkellä Suomessa velkataakka seuraa velallista hautaan asti ja jää vielä perintöjä jälkeläisillekin. Lisäksi Suomessa velallisen tilanne voi olla jopa sellainen, että hän on todellisuudessa maksanut velan alkuperäisen pääoman ulosoton kautta, mutta silti hänen velkansa vain kasvaa. Tämä on mahdollista korkeiden viivästyskorkeiden ja perintäkulojen vuoksi. Kun velka kasvaa ulosotossa koko ajan korkoa korolle ja lyhennyksillä kuitataan vain korkoja, niin alkuperäinen pääoma ei lyhene, ja korot vain kasvavat.²²

Monet tahot ovat lähteneet ajamaan ylivelkaisten asiaa päämääränään saada aikaan ylivelkaantuneitten yleinen armahdus.²³ Tähän tuskin koskaan päästään, vaikka se olisi monen mielestä nimenomaan laman aikana ylivelkaantuneitten kohdalla ainoa inhimilliseltä tuntuva ratkaisu. Ylivelkaantuneitten kysymyksen esillä pitäminen on pakottanut hallituksen toimenpiteisiin ongelman ratkaisemiseksi. Kun pankkiyhdistys syksyllä 2001 hallituksen pyynnöstä teki selvityksen velkaongelman suuruudesta, sen tulokset yllättivät sekä pankit että hallituksen. Selvityksen seurauksena hallitus teki keväällä 2002 pankkien kanssa sopimuksen, jonka mukaan pankit tekevät sopimuksen vapaaehtoisesta järjestelystä 20.000-50.000 sellaisen ylivelkaantuneen asiakkaansa kanssa, joiden velka ei lyhene lainkaan.²⁴

Tämän vapaaehtoista velkasovintoa koskeva ohjelma-asiakirja määrittelee ohjelman kestoksi kaksi vuotta ja sen allekirjoittivat

²¹ Iivari 2001.

²² Ylivelkaisten seminaari 05.03.2002.

²³ Näitä tahoja ovat mm. Suomen luottotietorekistereiden uhrit (SULUT), Ylivelkaantuneiden vapautusrintama (YVR) ja Katakombista elämään ry.

²⁴ HS 08.03.2002.

tuolloin valtiolta, Suomen Pankkiyhdistys ry ja Takuu-Säätiö. Myöhemmin samaan velkasovitteluun ovat lähteneet mukaan myös perintäyhtiöt, joille pankit ovat myyneet saataviansa.²⁵ Jos velallisella on velkoja useampaan pankkiin, neuvottelevat pankit keskenään sopivan ratkaisun löytämiseksi. Pankkien osuus lama-ajan veloista on kuitenkin tällä hetkellä vain 12 prosenttia. Perintäyhtiöt, joille pankit ovat myyneet saataviansa, eivät aio neuvotella muiden kanssa sovintoratkaisusta. Espoon johtavan velkaneuvojan Aulikki Pentikäisen mukaan tämä vaikeuttaa ja lisää velkaneuvonnan työtä. Hän pelkää, että hallituksen sovinto-ohjelma lisää entisestään ylikuormitettujen velkaneuvojien työtaakkaa. Velalliset puolestaan ovat huolissaan siitä, että velkasopu kaatuu neuvonnan puuttamiseen.²⁶

1.3. Miessakit ry ja velkaisten miesten kuntoutumishjelma

Tämän tutkimuksen kohteena oleva velkaisten miesten kuntoutumishjelma on yksi yritys auttaa pankkikriisin uhreja. Sen on käynnistänyt vuonna 1995 perustettu Miessakit ry, joka tunnetaan ennen kaikkea Lyömättömästä linjastaan. Miessakit ry:n toiminta on hyvin monipuolista, kohderyhmänä mies ja hänen perheensä. Miessakit ry edustaa suomalaista miesliikettä ja sen tarkoituksena

”on tukea miesten henkistä, psyykkistä ja sosiaalista kasvua; edistää perheiden sisäistä vuorovaikutusta ja yhteiselämää; vahvistaa sukupuolten välisen tasa-arvon perusteita miesten keskuudessa; sekä kehittää näitä pyrkimyksiä toteuttavia miesten yhteisvastuun ja keskinäisen auttamisen rakenteita.”²⁷

Miessakit ry soveltuu hyvin tällaisen projektin käynnistäjäksi, koska tutkimuksissa on todettu, että vaikeinta lama-ajan seurauksista selviytyminen on ollut miehille ja erityisesti ylivelkaantuneille, kon-

²⁵ Oikeusministeriön tiedote 19.06.2002; HS 20.06. ja 28.08.2002.

²⁶ HS 06.09.2002.

²⁷ Miessakit ry:n esite 'Uusia väyliä miehille'.

kurssin tehneille miesyrittäjille.²⁸ Tähän vaikuttavat monet seikat, ei vähiten suomalaisessa yhteiskunnassa vallitseva käsitys, että miehelle työ on se 'kunnian kenttä', jolla menestyminen mittaa miehen kyvykkyyttä kaikilla muullakin elämän aloilla.²⁹

Muutamit Miessakit ry:n hallituksen jäsenet tiesivät omakohtaisen kokemuksen kautta, että ilman tukea ja apua kukaan ei selviä velkasyrjäytyneen vaikeasta elämäntilanteesta yhteiskunnan aktiivijäseneksi. Niin he päättivät tehdä asialle jotain ja käynnistää velkaisten miesten kuntoutumisprojektin. Koska yksi projekti kykenee auttamaan vain suppeaa määrää ylivelkaantuneita ja avun tarvisijoita on paljon, päättivät projektin käynnistäjät, että projektista tulee pilottihanke, jonka perusteella rakennetaan yleisesti sovellettavissa oleva kuntoutuksen toimintamalli. Ilman tutkimusta ei toimintamallia voi rakentaa, joten tämä tutkimus on tätä tavoitetta toteuttava Miessakit ry:n tilaustutkimus.

1.4. Tutkimukset laman seurauksena ylivelkaantuneista

1990-luvun laman jälkivaikutuksista on tehty runsaasti tutkimusta muun muassa Suomen Akatemian laman vaikutuksia Suomessa koskevassa laajassa tutkimusprojektissa, johon osallistuivat useat korkeakoulut ja yliopistot Suomessa. Kuitenkaan suoranaisia ylivelkaantuneita koskevia tutkimuksia ei tämän ohjelman puitteissa tehty.

Lähelle aihetta tulevat Helsingin yliopistossa Käytännöllisen teologian laitoksella projektin puitteissa tehdyt lamatutkimukset: Paula Hirstiö-Snellman julkaisi vuonna 2000 tutkimuksen 'Kirkon katastrofirahaston toiminnan vaikuttavuus'. Liisa Lampela-Kivistön (2000) väitöskirja 'Yrittäjä konkurssin pyörteissä. Uskonnollisuus roolisiirtymässä' käsittelee nimenomaan laman aikana konkurssin tehneiden yrittäjien kokemuksia. Vuonna 2000 ilmestyi Hannu Sorrin (2001) tutkimus 'Lama ja ahdinko. Henkinen pahoinvointi Palvelevan puhelimen soittojen valossa.' Diakoniatyöntekijöiden tilannetta tutki

²⁸ Lampela-Kivistö & Sorri & Kiiski 2001.

²⁹ Kortteinen 1992; Lampela-Kivistö & Sorri & Kiiski 2001.

Paavo Kettunen vuonna 2001 julkaistussa tutkimuksessa 'Leipää vai läsnäoloa? Asiakkaan tarve ja diakoniatyöntekijän työnäky laman puristuksessa'. Jouko Kiisken (2002) väitöskirja 'Rakkaus lamassa. Parisuhdeongelmat ja 1990-luvun talouskriisi.' käsittelee perheasiain neuvottelukeskusten asiakkaita ja heidän käsityksiään laman vaikutuksista heidän parisuhdeongelmiinsa.

Maaria Numminen julkaisi jo vuonna 1994 pro gradu-tutkielman 'Kadotettu kunnia - tutkimus ylivelkaantuneista.' Samana vuonna ilmestyi Anita Nukala-Korkalalta Sosiaali- ja terveysministeriön pilottihanketta koskeva tutkimus 'Muutoksista uusiin voimavaroihin. Työttömien yrittäjien ja johtajien kokemukset työttömyydestä sekä koulutukselliset keinot työttömien aktivoimiseksi.' Vuokko Jarvan tutkimus (1996) 'Tiukilla kuin Manninen ovenraossa. Lama-arjen kriisit ja selviytyminen tulevaisuusperspektiivissä.' käsittelee lama-aikana kahden asunnon loukkuun jääneitä. Jani Erola tutki luottohäiriömerkinnän seurauksia vuonna 1997 ilmestyneessä kirjassa ' "Täys roisto!" Luottotietotoiminnan sosiaaliset haitat ja oikeuttamisen ongelmat Suomessa.'

Kontula Osmo, Viinamäki Heimo ja Koskela Kaj käsittelevät tutkimuksessaan (1998) 'Köyhiä ja Kipeitä. Taloudellisen laman terveysvaikutuksia 1990-luvulla.' laman vaikutuksia väestön terveyteen, sosiaalisiin suhteisiin ja parisuhteisiin. Tutkimuksessa selvitetään myös kuinka työttömät, velkaantuneet ja eri tavoilla syrjäytyneet selvisivät lamasta. Aineisto on kerätty vuosina 1992-1997. Stakes on julkaissut vuonna 2000 tutkimuksen Vantaan velkaneuvonnan asiakkaitten taloudellisesta ja terveydellisestä tilanteesta. Tutkimuksen ovat suorittaneet Maija-Leena Nykänen, Osmo Kontula ja Kirsti Palonen.

2. TUTKIMUKSEN TYÖVÄLINEET

2.1. Tutkimustehtävä

Velkaisten miesten kuntoutumisohjelma on Miessakit ry:n pilottiprojekti laman seurauksena ylivelkaantuneitten miesten kuntouttamiseksi aktiivisiksi yhteiskunnan jäseniksi. Tämä tutkimus on tätä pilottia koskeva toimintatutkimus, jonka ensimmäisenä tehtävänä on selvittää pilottiprojektin rakenne ja toimivuus sekä evaluoida projektin tavoitteiden toteutumista yhdessä projektiin osallistuneitten tahojen kanssa. Toisena tehtävänä on kuntoutumisohjelmasta saatavien kokemusten arvioinnin kautta rakentaa ylivelkaantuneitten kuntouttamiseen soveltuva yleinen toimintamalli.

Kuntoutumisohjelman tavoitteitten toteutumisen arviointi on mahdollonta ilman etukäteen määriteltyä kriteeristöä.³⁰ Tässä tutkimuksessa kuntoutumistoiminnan vaikuttavuutta tarkastellaan ensiksikin sen avulla, toteutuvatko projektin alussa asetetut tavoitteet. Pelkkä tavoitteitten toteutumisen arviointi ei kuitenkaan riitä, vaan toimintatutkimuksessa on myös selvitettävä intervention³¹ aiheuttamat reaktiot ja niiden kautta syntyvät vaikutukset.³² Tässä tutkimuksessa näiden arviointi perustuu ensisijaisesti tarkastelemalla ryhmäläisten minäkäsityksessä, sosiaalisessa verkostossa ja elämänhallinnassa projektin aikana tapahtuvia muutoksia.

2.2. Tarkastelunäkökulma

Tämän tutkimuksen tarkastelunäkökulma nousee tutkimustehtävästä. Ihmisen minäkäsityksen voidaan katsoa muodostuvan siitä tavasta, jolla hän määrittelee ja luokittelee itsensä. Tässä tutkimuksessa paneudutaan siihen, mikä käsitys ryhmäläisillä on kyvyistään,

³⁰ Kuitunen 1991, 25-28.

³¹ Toimintatutkimuksessa interventiolla tarkoitetaan tutkittavassa projektissa muutokseen tähtäävää toimintaa. Laitinen 1998.

³² Kuitunen 1991, 29.

henkilökohtaisista piirteistään, mahdollisuuksistaan ja miten he jäsentävät itsensä osaksi ympäröivää todellisuutta. Koska lähipiiriin kuuluvilla yksilöillä ja ryhmillä on suuri merkitys yksilön minäkäsityksen kehitykselle ja muotoutumiselle ja myös sille, mitkä minäkäsityksen osa-alueet kulloinkin ovat vahvimmat, tarkastellaan tutkimuksessa erityisesti kuntoutumisryhmän vaikutusta jokaisen ryhmäläisen minäkäsitykseen.³³ Voitaneen olettaa, että pilottiprojektiin osallistuvilla käsitykset kyvyistään ja ominaisuuksistaan yrittäjänä ovat ainakin aikaisemmin olleet vahvat ja että tämä osa minäskeemasta³⁴ aktivoituu ryhmään samastumisen myötä.

Sosiaalisella verkostolla on tutkimusten mukaan ollut suurin merkitys yksilön selviytymiselle lama-ajan seurauksista.³⁵ Tästä syystä on tärkeää selvittää, millainen on pilottiin osallistuvien miesten sosiaalinen verkosto, millaisia muutoksia siinä tapahtuu projektin aikana ja mikä merkitys sosiaalisella verkostolla on ollut heidän selviytymiselleen. Erityisesti tarkastellaan primaariverkoston eli lähisuhteiden ja luonnollisesti kuntoutumisryhmän merkitystä selviytymiselle ja minuuden kehitykselle.³⁶

Tunteella oman elämänsä hallinnasta on suuri merkitys yksilön hyvinvoinnille ja selviytymiselle kriisitilanteista. Elämänhallintateorioita on useita ja yhteistä niille on se, että niissä tarkastellaan yksilön kykyä käyttää hallussaan olevia voimavaroja elämänhallinnan tunteen saavuttamiseksi.³⁷ Useissa yrittäjyyttä koskevissa tutkimuksissa on todettu elämänhallinnan tavoittelun olevan erityisen tyypillistä juuri yrittäjille.³⁸ Rotter käyttää elämänhallinnasta

³³ Ks. minäkäsityksen rakenteesta esim. Liebkind 1998, 361- 364.

³⁴ Minäskeemat ovat minää koskevia kognitiivisia yleistyksiä, jotka syntyvät aikaisemmista kokemuksista , ja jotka järjestävät ja ohjaavat minään liittyvää informaatiota. Liebkind 1998, 361.

³⁵ Lampela-Kivistö & Sorri & Kiiski 2001, 470-471.

³⁶ Symbolisen interaktionismin mukaan ihmisen minuus jakautuu subjektiminään (I) ja objektiminään (me), joka on sosiaalinen. Se syntyy, kun omaa itseä tarkastellaan toisten silmin. Erityisen tärkeitä tälle kehitykselle ovat merkitykselliset toiset, johon kuuluvat lähiperheen jäsenet. Trost & Lewin 1996, 52.

³⁷ Esim. Lazarus & Folkman 1984; Roos 1987; Antonovsky 1979 ja 1987.

³⁸ Ks. esim. Vesala 1992; Huuskonen 1992; Vesala 1996; Lampela-Kivistö 2000.

termiä kontrolliodotus, jolla tarkoitetaan yksilön tapaa liittää vastuu tapahtumista joko itseensä tai itsensä ulkopuolelle esim. ympäristöön, sattumaan tai kohtaloon. Internalisteja ovat ne, jotka liittävät vastuun itseensä ja uskovat oman toimintansa vaikuttavan ympäristöön ja siihen, mitä heille tapahtuu. Eksternalistit liittävät vastuun tapahtumista itsensä ulkopuolelle, eivätkä näin ollen koe vaikutusmahdollisuuksiaan omaan elämäänsä suurina.³⁹ Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, millaisia elämänhallintaan tarvittavia voimavaroja ryhmäläisillä on ja millaiset ovat heidän taitonsa käyttää niitä.

Pilotissa on kysymys muutoksesta, joka tapahtuu projektiin osallistuvien mielessä, heidän omassa asennoitumisessaan elämään ja sen ongelmiin. Mielessä ja asenteissa tapahtuvia muutoksia on mahdotonta arvioida ilman toimijoiden omia selontekoja elämästään.⁴⁰ Selontekojen analysoinnissa pääpaino on siinä, millaisilla termeillä pilottiin osallistuvat kuvaavat itseään ja omaa elämäänsä.⁴¹ Jotta tutkijan tulokset ja ryhmäläisten omat käsitykset olisivat mahdollisimman samanlaiset, ovat ryhmäläiset osallistuneet aktiivisesti tämän raportin toteutumiseen. Tutkimuksen kohteiden aktiivinen osallistuminen tutkimuksen toteuttamiseen ja raportointiin perustuu etogeniaksi kutsuttuun sosiaalipsykologian suuntaukseen.⁴²

Etogeniassa ollaan kiinnostuneita erityisesti siitä, kuinka sosiaalinen järjestelmä ohjaa ihmisen toimintaa ja kuinka ihmisen tietoinen minä kehittyy vuorovaikutuksessa toisten kanssa.⁴³ Sen mukaan ihmisen

³⁹ Rotter 1966, Huuskonen 1992.

⁴⁰ Tässä tutkimuksessa nämä selonteot muodostuvat ryhmäläisten alku- ja loppuhaastatteluista, pilotin päätyttyä tehdystä persoonallisuustestistä sekä raportista käydyissä ryhmäneuvotteluissa esiin tulleista asioista. Harren & Secordin mukaan psykologian tärkeintä aineistoa ovat selonteot, joilla ihmiset tekevät oman toimintansa ymmärrettäväksi ja perustelevat tekojensa oikeutusta. Harre & Secord 1972, 269.

⁴¹ Sosiaalipsykologia on perinteisesti ollut enemmän kiinnostunut siitä, mitä mieltä yksilö itse on omasta asemastaan kuin hänen todellisesta objektiivisesti määriteltävissä olevasta tilanteestaan. Liebkind 1987, 6.

⁴² Etogenia on Harren ja Secordin 1970-luvulla kehittämä koulukunta, jonka motoksi on muodostunut 'Kohtele ihmisiä tieteellisiä tarkoituksia varten ikään kuin he olisivat inhimillisiä olentoja'. Laitinen 1998, 7-8.

⁴³ Pohjana tälle ajattelutavalle onkin symbolinen interaktionismi, samoin kuin Wittgensteinin myöhäistuantato ja Vygotskin psykologia. Myllyniemi 1998, 74.

sosiaalinen toiminta on aina merkitysten läpäisemää samalla, kun hän on oma-aloitteinen ja itseohjautuva, mikä tekee mahdolliseksi toiminnan säätelyn.⁴⁴ Etogeeninen ajattelutapa on myös koko pilotti-projektin toimintaperiaatteitten lähtökohtana. Näin sekä projektin että tutkimuksen toteutuksen periaatteet kietoutuvat toisiinsa.

2.3. Tutkimusaineisto ja sen käsittely

Tämän tutkimuksen aineiston ensimmäisen osan muodostaa kaikki se materiaali, jota pilottiprojektista on sen aikana ja sen jälkeen tuotettu. Tähän kuuluvat johtoryhmän kokouspöytäkirjat, ryhmätapaamisista ryhmän ohjaajien laatimat muistiot, toimintasuunnitelma, ohjelmat ja budjetit sekä ryhmäläisten oma kirjallinen tuotanto, ryhmäläisistä projektin loputtua suoritettua käyttäytymisanalyysin tulokset, tapahtumissa otetut valokuvat ja videofilmit. Lisäksi käytettävissäni ovat olleet miesten laatimat hakemukset ja ryhmäohjaajien joulukuussa 2001 miehille tekemä yhteenvetokysely ja sen kooste. Tutkimusaineistoon kuuluu myös vuoden vaiheen tilanteesta, lähinnä rahoittajia varten laatimani väliraportti.

Toisen puolen aineistosta muodostavat itse hankkimani materiaali, joka koostuu haastatteluista ja havainnoista. Olen haastatellut pilottiprojektiin osallistuneet miehet projektin alussa ja lopussa. Loppuhaastatteluihin kuuluvat myös ryhmänohjaajien, koordinaattorin sekä Espoon kaupungin johtavan velkaneuvojan haastattelut. Havainnointia olen päässyt suorittamaan johtoryhmän kokouksissa, johtoryhmän ja kuntoutumisryhmän yhteistapaamisissa sekä kuntoutumisryhmän toimintaan kuuluvilla intensiivijaksoilla.

Tutkimusaineiston analysoinnissa on käytetty laadullista sisällönerittelyä. Sen avulla pöytäkirjoista ja muistioista on etsitty tietoja, jotka on sitten asetettu kronologiseen järjestykseen. Näin tapahtumien kulusta on saatu selkeä ja johdonmukainen kuva. Haastatteluaineistosta on teemottelua hyväksi käyttäen nostettu esiin tutkimustehtävän suorittamiseen tarvittu tieto. Muiden tekemistä selonteista (esim. FysioSporttiksen raportti ja käyttäytymisanalyysistä tehty yhteenveto) on tutkimusraporttiin poimittu ohjelman toteutumi-

⁴⁴ Harre & Secord 1972, 8.

seen tai sen arviointiin suoranaisesti liittyvät tiedot.

2.4. Kertovan muutosselonteon menetelmä

Toimintatutkimusta käytetään yleensä silloin, kun päämääränä on aikaansaada muutoksia sosiaalisissa toiminnoissa ja samalla myös tutkia näitä muutoksia. Toimintatutkimukselle ominaisia avainsanoja ovat reflektiivisyys, tutkimuksen käytännönläheisyys, muutosinterventio sekä ihmisten osallistuminen.⁴⁵ Näiden ominaisuuksiensa vuoksi toimintatutkimus soveltuu erityisen hyvin myös tämän tutkimuksen menetelmäksi.

Tässä tutkimuksessa käytettävä kertovan muutosselonteon menetelmä on yksi tapa toteuttaa toimintatutkimusta. Kertovan muutosselonteon menetelmän keskeisiä käsitteitä ovat episodi, selonteko ja neuvottelu. Episodi voi olla mikä tahansa sosiaalisen elämän luonnollinen katkelma tai mikä tahansa jakso tapahtumia, joihin ihmiset sitoutuvat ja jotka muodostavat jonkinlaisen kokonaisuuden.⁴⁶ Tässä raportissa episodeja ovat projektin eri osa-alueet ja toimintamuodot. Esimerkiksi Heponiemen intensiivijakso tai torstaitapaamiset ovat yksi episodi.⁴⁷ Selonteot ovat ihmisten omasta toiminnastaan antamia selvityksiä, joita tässä tutkimuksessa ovat pilottiprojektiin osallistuneitten miesten alku- ja loppuhaastattelut. Niissä jokainen pilottiprojektiin osallistunut on voinut, paitsi kertoa omasta itsestään ja elämästään, myös kommentoida pilottiprojektin eri osien toimivuutta ja mielekkyyttä sekä omaa rooliaan niissä.⁴⁸

Kertovan muutosselonteon menetelmän tarkoituksena on luoda

⁴⁵ Toimintatutkimuksesta ks. Heikkinen & Jyrkämä 1999, 32-39.

⁴⁶ Episodeja voivat olla esimerkiksi naimisiin meneminen ja eroaminen, päivällinen, luento tai auton ostaminen ja niiden merkitykset toimijoille itselleen voivat vaihdella suuresti. Myllyniemi 1998.

⁴⁷ Heponiemen intensiivijaksot toteutettiin kesäkuussa ja syyskuussa 2001. Torstaitapaamiset ovat ryhmän jokaviikkoisia tapaamisia.

⁴⁸ Etogenian mukaan toimijat pystyvät tarkkailemaan omaa toimintaansa ja siihen liittyviä tekijöitä. He kykenevät myös ottamaan etäisyyttä toiminnastaan ja arvioimaan sitä. Harré & Secord 1972.

kertomus tai tarina muutoksesta eli muutosnarratiivi (Taulu 1).⁴⁹ Tarina kertoo siitä, mitä organisaatio, tässä tapauksessa pilottiprojektin ryhmä, on käynyt läpi ja kokenut tutkimuksen kohteena olevassa muutosprosessissa. Muutosnarratiivi koostuu kuudesta eri vaiheesta. Se alkaa avauskertomuksella, jossa kuvaan omaa asemaani tutkijana ja sisäänpääsyäni kentälle. Toisen vaiheen muodostaa tutkimuksen kontekstin kuvaus eli tarina siitä, miten pilottiprojekti syntyi ja mitkä ovat sen lähtökohdat ja tavoitteet.⁵⁰ Muutosnarratiivin kolmas vaihe kuvaa pilottiprojektin etenemistä erilaisten pienempien episodien kautta. Tässä vaiheessa kuvaus on vielä ollut konseptinomaista ja se on syntynyt tutkijana tekemistäni, selontekoihin ja muuhun tutkimusmateriaaliin perustuvista tulkinnoista.

Neljäntenä vaiheena menetelmään ovat kuuluneet neuvottelut, joissa tutkittavat ovat voineet tutustua kirjoittamaani kuvaukseen. Näissä neuvotteluissa olen voinut tarkistaa omien tulkintojeni pätevyyttä ja keskustella tutkittavien kanssa eri vaihtoehtoista. Neuvottelujen jälkeen olen tehnyt raporttiin keskustelussa esiin tulleet muutokset ja pyrkinyt kirjoittamaan mahdollisimman luotettavan muutoskertomuksen.

Viimeisenä tutkimuksen vaiheena olen vielä kerran käynyt tutkittavien kanssa yhden neuvottelun kirjoittamastani muutoskertomuksesta. Yhteisten neuvottelujen tavoitteena on ollut saada tutkimusraportti vastaamaan mahdollisimman hyvin pilottiprojektiin osallistuneitten omaa kuvaa siitä. Samalla minulla on ollut mahdollisuus testata omien tulkintojeni pätevyyttä.⁵¹ Tämän jälkeen olen vielä kerran korjannut tarpeelliset kohdat.

⁴⁹ Kertovan muutosselonteon menetelmästä ja sen vaiheista ks. Matti Laitinen 1998.

⁵⁰ Tutkimuksen kontekstin kuvaus luvussa 3.

⁵¹ Aiheesta lisää ks. Laitinen 1999, 206-208.

MUUTOSKERTOMUKSEN TUOTTAMINEN

1. **Avauskertomus**
2. **Tutkimuksen kontekstin kuvaus:** pilottiprojektin synty, lähtökohdat ja tavoitteet
3. **Episodiin etenemiskuvaus:** kerätään muutosprosessiin liittyvää aineistoa ja selontekoja, aineistosta poimitaan episodeja, episodit kirjoitetaan kronologiseen järjestykseen

Kirjoitetaan ensimmäinen versio muutuskertomuksesta.

4. **Ensimmäinen neuvottelu** muutuskertomuksesta: muutokseen osallistuneet lukevat kertomuksen ja heidän kanssaan keskustellaan siitä, miten muutuskertomus saataisiin mahdollisimman hyvin kuvaamaan tapahtunutta
5. **Muutuskertomuksen korjaaminen** neuvottelujen pohjalta
6. **Toinen neuvottelu**, jolloin muutokseen osallistuneilla on vielä mahdollisuus vaikuttaa kertomuksen sisältöön.

Tehdään viimeiset korjaukset ja kirjoitetaan valmis muutuskertomus.

TAULU 1. Muutuskertomuksen tuottaminen

2.5. Tutkijan asema

Tulin tämän kuntoutumisprojektin tutkijaksi ja johtoryhmän jäseneksi Pekka Virtasen pyynnöstä. Hän tiesi minun tuntevan hyvin yrittäjien aseman ja kokemukset lama-ajan konkursseissa väitöskirjatutki-

mukseni perusteella. Koska heidän kohtalonsa on edelleen lähellä sydäntäni, tuntui luonnolliselta jatkaa aihepiiriin tutkimusta tällä kuntoutumisprojektin tutkimuksella, kun sitä minulta pyydettiin.

Tutkijana liityin kiinteästi tutkimaani organisaatioon erityisesti johtoryhmän jäsenyyteni kautta. Koska johtoryhmä toimi taustaorganisaationa pyrkimättä liikaa ohjailemaan projektin käytännön toteutusta, jäi suora vaikutukseni tutkimuskohteeseen hyvin vähäiseksi. Johtoryhmässäkin pyrin säilyttämään tutkijan roolini ja olemaan enemmän tarkkailija kuin osallistuja. Koska pilottiprojektin ryhmätyöskentely oli itseohjautuvaa, enkä osallistunut jokaviikkoisiin tapaamisiin, en koe vaikuttaneeni millään tavalla sen toteuttamiseen. Sisäpiiriläisenä sain kuitenkin vaivatta haltuuni tarvitsemäni tiedon ja tunsin eri episodeihin liittyvät taustatekijät.

Vaikka en katsokaan vaikuttaneeni projektin kulkuun tai ryhmäprosesseihin, niin myönnän vaikuttaneeni jossain määrin tutkimuskohteeseeni. Tältä tuskin kukaan laadullista tutkimusta tekevä tutkija välttyy. Esimerkiksi haastattelu on aina vuorovaikutustapahtuma, jossa sekä haastattelija että haastateltava vaikuttavat tuloksen syntyyn. Havainnoidessa tutkija on osa havainnoitavaa ilmiötä, vaikka sitä on mahdotonta itse havaita. Vaikka itse projektin kulkuun en voinutkaan vaikuttaa, niin sitä vaikutusta, joka havainnoidessani läsnäolollani, haastatteluilla ja henkilökohtaisilla keskusteluilla oli ryhmäläisten kokemusmaailmaan, on mahdotonta todeta tai mitata. Tutkijana minun on kuitenkin ollut välttämätöntä tiedostaa tämä vaikuttavuus myös tekemiini tulkintoihin.

Entisenä tilitoimistoyrittäjänä tunnen yrittäjien kieltä ja kokemusmaailmaa paitsi oman yrittäjyyteni myös toimistoni yli sadan asiakasyrittäjän kautta. Yrittäjyyttä käsitellessämme puhuimme tutkimukseen osallistuneitten kanssa samaa kieltä. Konkursssikokemuksissa ja ylivelkaantuneena elämisessä jouduin turvautumaan toisen käden tietoon omakohtaisen kokemuksen puuttuessa. Tämä ei kuitenkaan haitannut yhteisymmärryksen syntymisessä. Tunsin saavuttaneeni pilottiprojektin edetessä siihen osallistuneitten miesten täyden luottamuksen. Tämä oli tutkimuksen tekemisen kannalta suuri etu etenkin silloin, kun kävimme yhdessä läpi muutosselonteokoani.

3. KUNTOUTUMISOHJELMAN ALKUASETTELMAT

3.1. Taustaorganisaatio ja tukiverkosto

Ylivelkaisten miesten kuntoutumishjelmahanke syntyi muutamien Miessakit ry:n hallituksen aktiivijäsenten toimesta. Pekka Virtanen, joka on itse kokenut lamavuosina konkurssin, osallistui heti 1990-luvun alkupuolella toteutettuun 11. hetki-projektiin, jossa pyrittiin koulutuksellisin keinoin aktivoimaan konkurssin tehneitä yrittäjiä ja työttömiä johtajia.⁵² Hänen tästä projektista saamansa kokemus oli osaltaan vaikuttamassa myös tämän kuntoutumishjelman syntyyn. Virtanen on ollut pilottiprojektin pääpromoottori. Hän keräsi ympärilleen asian tarpeellisuuden ymmärtäviä ihmisiä, joista muodostui pilottiprojektin johtoryhmä, joka sitten varsinaisesti käynnisti kyseisen pilottiprojektin keväällä 2001. Virtanen vastasi kuntoutumishjelman toteutuksesta ja koordinoinnista yhdessä johtoryhmän kanssa.

Johtoryhmän jäsenet edustivat tahoja, jotka yhdessä muodostivat tehokkaan ja toimivan verkoston, joka takasi pilottiprojektin onnistumisen ja sille edellytyksenä olevan eri tahojen yhteistyön. Johtoryhmän tehtävänä oli tavoitteitten ja rajojen asettaminen sekä tavoitteitten toteutumisen varmistaminen. Sen tehtävänä oli myös huolehtia koordinoinnista ja rahoituksen kohdentamisesta. Johtoryhmään kuuluivat seuraavat henkilöt:⁵³

Pekka Järvensivu, puheenjohtaja	Orion-yhtymä Oyj
Tiina Saarela, varapuheenjohtaja	Kirkon diakoniarahasto/KDY
Liisa Lampela-Kivistö	Käytännöllisen teologian laitos/HY
Markku Niskanen	Helsingin Diakonissalaitos
Aulikki Pentikäinen	Espoon kaupunki/Velkaneuvonta
Helena Tuominen	Espoon seurakuntayhtymä/Diakoniatyö
Pekka Virtanen, sihteeri	Miessakit ry

⁵² Ks. tästä projektista lähemmin Nukala-Korkala 1994.

⁵³ Toimintasuunnitelma.

3.2. Tavoitteet ja toimenpiteet niiden saavuttamiseksi

Velkaisten miesten kuntoutumishjelman

“päättävöitteena on saada konkurssin tehneille yrittäjille oikeus ja mahdollisuus ihmisarvoiseen elämään sekä vähentää epäonnistumisen rankaisevuutta konkurssitapauksissa. Projektin tavoitteena on tukea miehiä löytämään uudelleen toimintakykynsä yhteiskunnassa, luottamaan omiin voimavaroihinsa sekä kiinnittymään yhteiskuntaan ja työelämään sen aktiivisina jäseninä.”⁵⁴

Velkataakka siihen liittyvän luottohäiriömerkinnän kanssa on pahin este konkurssin tehneelle yrittäjälle päästä takaisin yhteiskunnan aktiiviseksi jäseneksi ja eniten henkistä kuormitusta aiheuttava tekijä.⁵⁵ Toimintasuunnitelmassa todetaankin, että tavoitteitten toteutumisen turvaamiseksi on miehille luotava mahdollisuus veloista vapautumiseen joko velkajärjestelyn tai muun sovittelun kautta. Tämän ehdon toteutumisen varmistamiseksi johtoryhmään kuuluivat Espoon kaupungin johtava velkaneuvoja Aulikki Pentikäinen sekä Kirkon diakoniarahaston sihteeri Tiina Saarela.⁵⁶

Koska syrjäytyneen tai syrjäytymisuhan alla olevan henkinen ja fyysinen kunto on usein heikko⁵⁷, tarvitsee hän molempien aktiivista kuntoutusta löytääkseen uudelleen toimintakykynsä ja kyetäkseen luottamaan omiin voimavaroihinsa. Tästä johtuen pilottiprojektin kuntoutumishjelmaan otettiin fyysisen ja psyykkisen kunnan kohotus. Fyysisen kunnan kohotus suunniteltiin yhdessä espoolaisen FysioSporttis Oy:n kanssa (Liite 3). Psyykkinen kuntoutus tulisi tapahtumaan toiminnallisissa vertaisryhmissä, erilaisissa yhteisissä tapahtumissa ja toimintatilanteissa.⁵⁸

⁵⁴ Toimintasuunnitelma.

⁵⁵ Lampela-Kivistö 2000.

⁵⁶ Toimintasuunnitelma.

⁵⁷ Velkataakan alla elämiseen liittyvä henkinen hätä ilmenee mm. mielenterveydellisinä ongelmina, sairaseläkkeelle jäämisenä, epätoivona ja jopa itsemurhina. Ks. esim. Kontula & Viinamäki & Koskela 1998, 108-115.

⁵⁸ Toimintasuunnitelma.

Viimeiseksi, konkreettiseksi tavoitteeksi määriteltiin pilottiprojektista tehtävä tutkimus, jonka avulla arvioidaan pilotin tavoitteitten toteutumista. Tavoitteitten toteutumisen arvioinnin kautta pyritään rakentamaan valtakunnallisesti toimiva ylivelkaantuneitten kuntoutumismalli. Tätä tarkoitusta varten pilottiprojektin tutkimus annettiin Liisa Lampela-Kivistön tehtäväksi.⁵⁹

<p>KOHDERYHMÄ Konkurssin tehneet yrittäjät</p> <p>KUNTOUTUMISOHJELMAN TAVOITTEET</p> <ul style="list-style-type: none">• oikeus ja mahdollisuus ihmisarvoiseen elämään• epäonnistumisen rankaisevuuden vähentäminen• luottamuksen palauttaminen omiin voimavaroihin ja toimintakykyyn• yhteiskuntaan ja työelämään aktivoituminen <p>TOTEUTTAMISTAVAT</p> <ul style="list-style-type: none">• veloista vapautuminen• fyysinen kuntoutus• psyykkinen kuntoutus <p>SEURANTATUTKIMUS Tavoitteena kuntoutumismallin luominen</p>

TAULU 2: Kuntoutumishjelman toteuttamissuunnitelma

⁵⁹ Toimintasuunnitelma.

3.3. Toimintaympäristö

Velkaisten miesten kuntoutumisryhmän viikoittaisten kokoontumisten paikaksi valittiin Miessakit ry:n toimitilat Annankadulla. Ryhmien, joita aluksi kaavailtiin muodostuvan kaksi, tarkoitus oli toimia toiminnallisina vertaisryhminä. Projektin pilottiluonteesta johtuen ryhmien oli tarkoitus toimia hyvin pitkälle itseohjautuvasti, joten tarkkaa toimintasuunnitelmaa oli mahdotonta laatia etukäteen. Toimintaa oli tarkoitus suunnitella ryhmissä puoli vuotta eteenpäin.

Kokemusten jakamisessa ja ymmärretyksi tulemisen kokemisessa on tärkeää, että jokainen ryhmässä oleva puhuu samaa kieltä. Tästä syystä ryhmän ohjaajiksi valittiin konkurssin tehneet entiset yrittäjät, Pertti Andersson ja Matti Rinne, joilla molemmilla on runsaasti kokemusta Kriisipalvelun, AA:n ja Miessakkien terapiaryhmien ohjaamisesta. Näin kaikilla ryhmäläisten kanssa läheisesti työskentelevillä on ollut taustalla sama kokemus ja yhteinen kieli.

Pilottiprojektin taloudesta vastasi Miessakit ry. Käytännön rahoitusta hoiti Miessakit ry:n toiminnanjohtaja Tomi Timperi. Projektille haettiin rahoitusta vakuutusyhtiöiltä, kirkkohallitukselta, Helsingin Diakonissalaitokselta, espoolaisilta yrityksiltä, Espoon kaupungilta ja Espoon seurakuntayhtymältä. Rahoitusta saatiin seuraavasti:

Nokia Oyj	20.000 mk
Orion Oyj	20.000 mk
KDY /kirkkohallitus	20.000 mk
Helsingin Diakonissalaitos	20.000 mk
<u>Espeen kaupunki</u>	<u>5.000 mk</u>
Yhteensä	85.000 mk

Helsingin Diakonissalaitoksen avustus oli 20.000 markan arvoinen kuntoutuspaketti Karjalohjan Heponiemessä (28.-31.5.2001 ja 03.-05.09.2001), joka sisälsi täyshoidon ja kuntoutuksen ohjauksen.⁶⁰

Lisäksi Espoon seurakuntayhtymä teki 21.03.2001 kirkkovaltuustossaan päätöksen myöntää Miessakit ry:lle velkaisten miesten

⁶⁰ Rahoituslaskelma 12.06.2001.

kuntoutumisohjelman rahoittamiseen 100.000 markan avustus. Valtuuston kaikista avustuspäätöksistä tehtiin valitus Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulille, joka hylkäsi valituksen, ja myöhemmin Korkeimpaan Hallinto-oikeuteen, joten avustus ei ollut projektin käytössä.⁶¹ Miessakit ry joutui käyttämään kuntoutumisohjelman rahoittamiseen muuhun toimintaansa tarkoitettuja varojaan niin, että projekti saatiin vietyä läpi. Tämä likviditeettivaje kuitenkin vaikeutti toimintaa koko projektin ajan.

⁶¹ Rahoituslaskelma 12.06.2001.

4. RYHMÄLÄISTEN VALINTA JA ELÄMÄNTILANNE

4.1. Velkaneuvonnan kautta

Pilottiprojektiin osallistujien valinta toteutettiin yhteistyössä Espoon kaupungin velkaneuvonnan kanssa. Kutsukirje (Liite 1) tiedotustilaisuuteen lähetettiin kaikille velkaneuvonnan tiedossa oleville Espoon alueella asuville, konkurssin tehneille miesyrittäjille, joita oli 70. Projektiin osallistujat valittiin tiedotustilaisuuden osanottajista, jotka täyttivät hakemuskaavakkeen (Liite 2). Kirjallinen hakemus valittiin hakemusmuodoksi siksi, että näin haluttiin hakijoiden osoittavan itse aktiivisuutta ja kiinnostusta projektia kohtaan. Valinnassa kiinnitettiin huomiota terveydentilan ja kiinnostuksen lisäksi halukkuuteen sitoutua projektissa mukanaoloon sen koko keston (noin yksi vuosi) ajaksi.

Kaikki halukkaat voitiin ottaa mukaan eikä ketään tarvinnut hylätä. Tämä oli tärkeää, koska monen psyykinen tila ei olisi kestänyt hylkäämistä, sillä heiltä oli omien sanojensa mukaan 'jo monta kertaa vedetty matto pois alta'.⁶² Projektiin tuli mukaan kymmenen miestä, joilta pyydettiin kirjallinen lupa velkatietojen käsittelyyn johtoryhmässä. Käsittelyn tavoitteena oli auttaa velkojen sopimusmenettelyssä ja löytää mahdollisesti uusia tapoja ja kanavia lähestyä velkoja. Vain kahden valitun velkajärjestely oli jo kunnossa, muiden velkatilanteen velkaneuvojat määrittivät vaikeaksi.

4.2. Hakemuksissa mainitut mukaantulon motiivit

Kuntoutumisohjelmaan mukaantulon ensimmäiseksi ja tärkeimmäksi motiiviksi hakemuksissa nousi halu saada velkatilanne vihdoin hallintaan. Velkatilanteen hallitsemattomuus tuntui olevan suurin este muulle elämän hallinnalle. Projektiin mukaan tulleet olivat useimmat olleet 'velkavankeudessa' 1990-luvun alkupuolelta lähtien. Heidän voimavaransa papereitten saamiseksi järjestykseen velkajärjestelyä varten olivat täysin nollassa. Koska lisäksi useimpien vel-

⁶² Alkuhaastattelut

katilanne oli vaikea, oli projektiin mukaantulon tärkein syy saada velka-asiat vihdoinkin järjestykseen. Kolmen mukaan tulleen päämääränä oli saada aikaan erillissopimus velkojapankin kanssa.

Toinen tärkeä hakemuksissa mainittu motiivi oli uteliaisuus; mitä tapahtuu, kun kymmenen saman kokemuksen omaavaa miestä lyöttäytyy yhteen. Rahan puutteen vuoksi moni oli viettänyt aikaansa enimmäkseen kotona "neljän seinän sisällä, sohvalla maaten". Projektiin mukaan tuleminen oli yksi pyrkimys päästä pois tuosta passiivisuuden tilasta ja saada muuta ajateltavaa.

Monella konkurssi ja sen jälkiseuraukset olivat ottaneet todella koville. He olivat menettäneet täysin elämänhalunsa ja jopa harkinneet itsemurhaa. He olivat olleet moneen otteeseen psykiatrisessa hoidossa ja käyttivät jatkuvasti masennuslääkkeitä.⁶³ Nämä miehet kokivat, että projektiin mukaan pääseminen oli heidän viimeinen oljenkortensa, viimeinen tilaisuus päästä pois ahdistavasta elämäntilanteesta. Yhdelle ryhmään tuleminen oli keino pitää itsensä poissa siltojen alta. Ryhmältä odotettiin keskusteluapua ja kokemusta siitä, ettei olekaan yksin.

Toisessa raporttia käsittelevässä neuvottelussa ryhmäläiset halusivat tähän lisättäväksi vielä yhden mukaantulon syyn, joka kuvastaa paremmin heidän toivottomuuttaan. Eli sen, että mukaan lähdettiin myös siksi, että "kun ei ollut enää mitään menetettävää, niin katsotaan nyt sitten tuokin juttu, löytyisikö siitä apua." Tämä asenne viestii pessimismiä ja oli ryhmäläisten mukaan seurausta siitä, että he eivät olleet siihen menneessä kokeneet saaneensa apua tai edes ymmärrystä miltään taholta.⁶⁴

⁶³ Ks. Kontula & Viinamäki & Koskela 1998.

⁶⁴ Toinen raportin pohjalta käyty neuvottelu 13.09.2002.

4.3. Alkuhaastattelujen tulokset

Minäkäsitys

Ryhmäläiset ovat kaikki espoolaisia, konkurssin tehneitä, entisiä yrittäjämiehiä. Projektin alkaessa heistä neljä on 40-50 vuotiaita, viisi 50-60 vuotiaita ja yksi yli 60 vuotta. Puolet ryhmäläisistä on syntynyt Helsingissä ja yhtä lukuun ottamatta kaikki ovat harjoittaneet konkurssiin mennyttä yritystoimintaansa pääkaupunkiseudulla. Kolme ryhmäläistä on pysyvästi ja yksi määräaikaisesti sairaseläkkeellä sekä yksi vanhuuseläkkeellä. Loput viisi miestä on työttömänä.⁶⁵

Yhtä lukuun ottamatta kaikki ryhmäläiset olivat toimineet lähes koko aikuisikänsä yrittäjinä, joten heidän yrittäjäidentiteettinsä oli erittäin vahva.⁶⁶ Edelleen he kokivat olevansa itsenäisiä oman tiensä kuljijoita. He olivat ylpeitä aikaisemmasta yrittäjyydestään, johon liittyen he korostivat oman toimintansa vastuullisuutta sekä kyvykkyyttään ja ammattitaitoaan yrittäjinä. Yrittäjänä he kertoivat kokeneensa sekä hyviä että huonoja aikoja. Vaikka jokainen oli tehnyt konkurssin laman aikana, niin kukaan ei kokenut olleensa huono yrittäjä.⁶⁷ Yhden ryhmäläisen sanojen mukaan "aikaisemmin vaikeuksien tullessa syyllinen löytyi aina, kun katsoi peiliin, mutta lama-aikana vaikeuksien tullessa sitä ei sieltä löytynyt".⁶⁸

Rehellisyys on asia, jota jokainen ryhmäläinen korostaa. He kertoivat olleensa yrittäjänä liiankin rehellisiä, vaikka olivatkin saaneet yhteiskunnan taholta toisenlaisen leiman. "Rehelliseltä yrittäjältä viedään kaikki, myös maine."⁶⁹ Tämä tuntuu olevan todella kipeä

⁶⁵ Eläkkeellä olevien ottaminen projektiin mukaan ei ole ristiriidassa sen tavoitteitten kanssa, koska myös eläkkeellä oleva voi toimia yhteiskuntaa hyödyttävästi, vaikka ei palkkatyöhön tai yrittäjäksi enää ryhtyisikään.

⁶⁶ Yrittäjäidentiteetistä ks. esim. Kovalainen 1989; Huuskonen 1992; Vesala 1996; Vesala & Rantanen 1999; Lampela-Kivistö 2000.

⁶⁷ Samanlainen kokemus on useimmilla lama-aikana konkurssin tehneellä yrittäjällä. Lampela-Kivistö 2000, 304.

⁶⁸ Alkuhaastattelu 6

⁶⁹ Alkuhaastattelu 8.

asia, joka on vaikuttanut vahvasti itsetuntoon. Ryhmäläisten mielestä konkurssin tehneet ovat yleensä rehellisiä yrittäjiä, mutta joukkoon mahtuu myös muutamia epärehellisiä, joista puhutaan paljon. Tästä seuraa, että ympäristö leimaa kaikki konkurssin tehneet epärehellisiksi ja jopa roistoiksi.⁷⁰

Moni kertoi kuitenkin joutuneensa nyt myöhemmin olosuhteitten pakosta tinkimään rehellisyydestään, mikä tuntui pahalta ja vaikealta kestää. Oli vaikeaa hyväksyä omassa käyttäytymisessään piirre, jota ei aikaisemmin ollut voinut mitenkään yhdistää itseensä. Syyksi tällaiseen käyttäytymiseen ryhmäläiset mainitsevat ulosoton ja luottohäiriömerkinnän, joka vaikeuttaa heidän normaalia elämäänsä ja on aiheuttanut sen, että he ovat joutuneet tekemään elämässään sellaisia ratkaisuja, joita eivät aikaisemmin olisi voineet kuvitellakaan tekevänsä.⁷¹ Yksi lievimmistä ongelmaratkaisuista on kännykän hankkiminen kaverin nimiin, kun omiin nimiin sitä ei voi saada. Tämentyyppiset kiertelyt tuntuvat heistä vaikeilta kestää ja vaikuttavat itsearvostukseen. Yksi ryhmäläinen ilmaisi asian niin, että on menettänyt arvovaltaa itsessään ja rima on laskenut siinä suhteessa, mitä voi sanoa ja tehdä.⁷²

Useimmat ryhmäläiset kokivat, että he olivat kadottaneet minuutensa.⁷³ Menestyvästä yrittäjästä oli tullut häviäjä. Erään ryhmäläisen sanojen mukaan ”viimeinen töppäys pyyhkii yli entisen menestyksen.”⁷⁴ Vaikka ryhmäläiset eivät itse kokeneet olleensa epäonnistujia, niin he kokivat yhteiskunnan leimaavan heidät sellaisiksi ja tätä kautta leimautuminen vaikutti heidän oman identiteettinsä arvoon.⁷⁵ Parisuhteessa elävillä perheen elannon hankkija on

⁷⁰ Epärehelliseksi yrittäjäksi leimautuminen tuntui erityisen pahalta myös muista lama-aikana konkurssin tehneistä. Ks. Lampela-Kivistö 2000, 284.

⁷¹ Luottohäiriömerkinnän seurauksista ks. Erola 1997, 22-23, 49-68; Lampela-Kivistö 2000, 283-287.

⁷² Alkuhaastattelu 2.

⁷³ Ihmisarvon ja minuuden menettämisestä ks. Lampela-Kivistö 2000, 309-310.

⁷⁴ Ensimmäinen raportin pohjalta käyty ryhmäneuvottelu 15.08.2002.

⁷⁵ Miesten epäonnistuminen erityisesti työhön liittyvissä asioissa leimaa epäonnistujan häviäjäksi. Häviäjällä mieskuntokin on vaarassa, koska huono suoritus paljastaa huonon olemuksen eli epäonnistuminen kohdistuu myös omaan

nyt pääasiassa vaimo ja miehet kokevat sen vaikuttavan heidän arvostukseensa ja itsellisyyteensä sekä kotona että muualla. Monen ollut vaikea kestää se, että on menettänyt paikkansa yhteiskunnassa. He ovat kokeneet, että kyvyttömyys hoitaa raha-asioita on leimannut heidät 'luusereiksi' ja vaikuttanut toisten käsityksiin heidän kyvykkyydestään myös muilla elämänaloilla.⁷⁶

Heidän minäkäsityksessään on tapahtunut konkurssin jälkeen paljon negatiivisia muutoksia. Heistä on omien sanojensa mukaan tullut aloitekyvyttömiä, jatkuvasti pinna kireällä olevia ärtyisiä miehiä, jotka eivät kykene keskittymään pitkiä aikoja mihinkään ja joiden muisti pätkii. Ahkerista, pitkää työpäivää tehneistä ja haasteita hakevista miehistä on tullut passiivisia sohvalle löhöäjiä.

Mielenterveyden kanssa lähes jokaisella on ollut ongelmia, koska on ollut vaikea hyväksyä itseään ja elämäntilannettaan, joka on nyt niin tyystin erilainen kuin ennen. Masennus ja itsemurha-ajatukset ovat heille tuttuja. Pari ryhmäläistä on osallistunut hoitajaksoihin psykiatrisella avo-osastolla ja käynyt terapiakeskusteluja psykiatrin kanssa ja käyttää mielialalääkkeitä. Muutamat myöntävät alkoholin käyttönsä olevan välillä liiallista. Monella on myös fyysisiä sairauksia, joiden he uskovat olevan seurausta pitkään jatkuneesta henkisestä paineesta.⁷⁷

Kaikista ryhmäläisistä löytyy kuitenkin edellä mainituista negatiivisista puolista huolimatta myös paljon positiivista. Monen mielestä ryhmään hakeutuminen on osoitus siitä, että jotain entisestä minuudesta on vielä jäljellä, joten tilanne ei ole aivan toivoton. Joku on myös ylpeä siitä, että entinen ammattitaito on edelleen tallella ja sillä voisi tehdä rahaa.⁷⁸ Kolme ryhmäläistä on itsetutkiskelun ja terapian kautta löytänyt uudet arvot elämäänsä ja ovat tyytyväisiä itseensä ja

miehisyyteen, itsellisyyteen ja kyvykkyyteen. Kortteinen 1992, 60. Ks. myös Lampela-Kivistö 2000, 220-223.

⁷⁶ Ensimmäinen raportin pohjalta käyty ryhmäneuvottelu 15.08.2002.

⁷⁷ Esim. alkuhaastattelu 1, 6, 7 ja 8.

⁷⁸ Esim. alkuhaastattelu 7.

elämään, vaikka vaikeuksia onkin paljon.⁷⁹

Miehistä kolme on ollut tai on edelleen lastensa yksinhuoltaja. He kokevatkin muiden roolien heikentymisen vuoksi isyyden korostuneen elämässään.⁸⁰ Kaikkia ryhmäläisiä huolettaa se, millaisen kuvan lapset saavat yrittäjyydestä ja yleensäkin suomalaisesta yhteiskunnasta ja miten jatkuvassa niukkuudessa eläminen vaikuttaa lapsiin.⁸¹

Sosiaalinen verkosto

Sosiaalinen verkosto rajoittuu suurimmalla osalla suppeaan primääriverkostoon eli omaan perheeseen. Ryhmäläisistä neljän avioliitto päättyi konkurssin myötä eroon.⁸² Jos konkurssi ei johtanut avioeroon, niin vaimo ja kaikissa tapauksissa lapset ovat ne ihmiset, joihin on hyvät välit. Rahan puute vaikeuttaa yhden ryhmäläisen yhteydenpitoa lapsiinsa, jotka asuvat eri paikkakunnalla. Ei ole rahaa matkustaa heidän luokseen eikä soittaa kovin usein puhelimellakaan. Ikävä ja kaipaus on jatkuvaa ja tilanne lisää isän henkistä kuormitusta.⁸³

Useimmilla ryhmäläisillä suhteet muihin sukulaisiin ja ystäviin ovat konkurssin myötä katkenneet.⁸⁴ Jos konkurssi ei niihin vaikuttanut, niin ajan myötä suhteet ovat hiipuneet taloudellisista vaikeuksista aiheutuneista yhteydenpitovaikeuksista johtuen. Toisaalta ystävyys-suhteita katkeaa yhden ryhmäläisen mukaan myös siksi, kun hän

⁷⁹ Alkuhaastattelut 4, 5 ja 9.

⁸⁰ Alkuhaastattelut 2, 5 ja 8.

⁸¹ Vanhempien henkinen paine vaikuttaa aina myös lapsiin. Lisäksi lasten on vaikea ymmärtää taloudellisen tilanteen äkillinen muuttuminen sekä jatkuva taloudellinen niukkuus. Nuorille tällainen tilanne voi aiheuttaa suuriakin sosiaalisia paineita ja kaveripiirin vaihtumista. Ks. Lampela-Kivistö 2000, 291.

⁸² Alkuhaastattelut 1, 2, 4 ja 8, ks. myös Lampela-Kivistö 2000, 295-301.

⁸³ Alkuhaastattelu 1.

⁸⁴ Sama tilanne oli aikaisempaan tutkimukseeni osallistuneilla. Ks. Lampela-Kivistö 2000, 311.

“kulkee jatkuvasti piikit pystyssä”.⁸⁵ Parilta ryhmäläiseltä oli viime vuosina kuollut useampia lähisukulaisia; isän ja äidin lisäksi myös sisaria ja veljiä.⁸⁶

Yksinäisyys on monelle suuri ongelma. Entiset ihmissuhteet ovat katkenneet, eikä uusia ole syntynyt. Moni kertoi viettäneensä vuosikautia yksin tai perheen kanssa kotona neljän seinän sisällä. Tähän vaikuttaa heidän omien sanojensa mukaan eniten rahan puute, mutta varmasti myös itsetunnon murenemisella on osuutensa asiassa. Rahan puute kuitenkin vaikeuttaa kaikenlaisten uusien ihmissuhteitten solmimista, mutta kaikista eniten se estää uusien seurustelusuhteitten solmimisen.⁸⁷ On vaikea löytää vastakkaisen sukupuolen edustajaa, joka tyytyisi vain niihin vapaa-ajan viettotapoihin, jotka eivät vaadi lainkaan rahaa.

Rahattomuus on yksi syy yksinäisyyteen vetäytymiselle ja yhteiskunnasta eristäytymiselle myös siksi, että he eivät halua leimautua epäluotettaviksi. Ryhmäläisten mukaan suurin osa ihmisistä ajattelee, että rahaton mies ei ole luotettava. Koska hän ei ole pystynyt hoitamaan raha-asioitaan, niin hänen täytyy olla epäluotettava. Siksi ryhmäläiset kertoivat välttävänsä tilanteita, joissa rahattomuus tulisi jollakin tavalla ilmi.⁸⁸

Selviytymistä edistävät tai ehkäisevät tekijät elämässä

Aiemmin on jo todettu, että yksilön selviytymisen kannalta keskeistä on kokemus siitä, missä määrin hän uskoo itse omalla toiminnallaan voivansa vaikuttaa elämäänsä. Yrittäjät yleensä uskovat tähän vahvasti, mutta konkurssin myötä useimmilta tämä usko katoaa. Edellä minäkäsitystä koskevassa osiossa esiin tulleet asiat tukevat

⁸⁵ Alkuhaastattelu 6.

⁸⁶ Alkuhaastattelut 3 ja 7.

⁸⁷ Työttömän entisen yrittäjän on tullava toimeen peruspäivärahalla, jonka sosiaalista maailmaa supistavasta ja uusien ihmissuhteitten luomista rajoittavasta voimasta ks. Lampela-Kivistö 2000, 291.

⁸⁸ Ensimmäinen raportin pohjalta käyty ryhmäneuvottelu 15.08.2002.

tätä näkemystä. Epäonnistuneen sosiaalinen stigma, luottohäiriömerkinnän seuraamukset ja yrittäjänä toimimiskielto vievät vahvankin uskon omiin vaikutusmahdollisuuksiin. Vain harva kykenee uskomaan sisäiseen elämänhallintaansa, jos kaikki mahdollisuudet ulkoiseen elämänhallintaan on viety.⁸⁹

Kysymykseen, mikä on auttanut ryhmäläisiä jaksamaan, suurin osa vastasi: lapset. Lasten takia on haluttu jatkaa elämää, vaikka se on tuntunut kuinka vaikealta.⁹⁰ Rakkaus ja kiintymys lapsiin sekä halu nähdä heidän varttuvan aikuisiksi on antanut voimia elää eteenpäin vaikka vain päivä kerrallaan. Lapsille ei myöskään haluttu antaa sellaista mallia ratkaista ongelmatilanteita kuin itsemurha on. Yksi ryhmäläisistä kertoi, että hän oli jo päättänyt elämänsä päättämisestä, kun hänen nuoruusvuosien avovaimonsa yllättäen kuoli ja heidän yhteinen poikansa jäi hänen hoidettavakseen. Hän kertoi pojan tulon elämäänsä pelastaneen hänen henkensä.⁹¹

Kahta ryhmäläistä on kantanut tietoisuus siitä, ettei ole tehnyt ratkaisevissa kohdin mitään väärin.⁹² He siis ovat kyenneet säilyttämään aikaisemman minäkäsityksensä. Toinen näistä on ottanut tehtäväkseen selvittää pankkikriisin syntyä syviä ja sitä, ketä petettiin ja mitä varten. Hän kertoo tämän johtuvan siitä, että on huono häviöjä.⁹³ Kahden ryhmäläisen voimavarana on elämä itsessään, vastoinkäymisestä huolimatta.⁹⁴ Näille miehille on tyypillistä vahva itseluottamus ja usko omiin kykyihin.⁹⁵

Kaksi miestä kokee, että jaksamisen syy on hyvä parisuhde.⁹⁶

⁸⁹ Ks. Lampela-Kivistö 2000, 215-220.

⁹⁰ Lasten merkityksestä ks. Lampela-Kivistö 2000, 201.

⁹¹ Alkuhaastattelu 2.

⁹² Alkuhaastattelut 5 ja 6.

⁹³ Alkuhaastattelu 6.

⁹⁴ Alkuhaastattelut 4 ja 9.

⁹⁵ Aikaisemmassa tutkimuksessani tähän olotilaan olivat päässeet pääsääntöisesti vain yrittäjinä jatkavat tai nopeasti konkurssin jälkeen työllistyneet. Ks. Lampela-Kivistö 2000, 349-353.

⁹⁶ Alkuhaastattelu 3 ja 7.

Muutama aikaisemmin itsensä yksinäiseksi tuntenut oli solminut uuden seurustelusuhteen, joka antaa nyt uutta toivoa elämään.⁹⁷

Eniten selviytymistä on estänyt kaikilla tunne siitä, että ei enää ole kelvollinen yhteiskunnan jäsen.⁹⁸ Useimman kokemus oli, että joka paikassa kohdellaan kuin rikollisia ja kaikki mahdollisuudetkin ihmisarvoiseen elämään on viety. Vaikka halua ja uskoa kykyyn hallita omaa elämäänsä olisikin, niin ryhmäläiset kokevat yhteiskunnan vievän sen toimenpiteillään pois heidän ulottuviltaan. Moni on lisäksi kokenut, että juuri kun on luullut elämän vihdoin järjestyvän, niin jostakin joku on 'vetänyt maton alta'. Kaikki kärsivät luottohäiriömerkinnän aiheuttamista taloudellisista ja sosiaalisista vaikutuksista. Erään haastateltavan sanoin "luottohäiriömerkintä on bisnestä, jossa leikitään elämänvastaisilla arvoilla."⁹⁹

Yhteenvetona alkuhaastattelusta voi todeta, että ryhmäläisissä on vielä jäljellä paljon yrittäjähenkeä, jonka he ovat kuitenkin olosuhteitten pakosta joutuneet tukahduttamaan. Omiin kykyihin luotetaan, mutta toimintamahdollisuuksien puute ja mahdollisuuksien hukkaan valuminen aiheuttavat turhautumista ja toivottomuutta. Oman elämäntilanteen hyväksyminen on edelleen vaikeaa ja oman minuuden kadottaminen koetaan ahdistavaksi. Ryhmäläiset kokevat, että heidät on vangittu rooliin, jossa he eivät halua olla.

⁹⁷ Alkuhaastattelut 1, 2 ja 4.

⁹⁸ Ks. esim. Kortteinen 1992.

⁹⁹ Alkuhaastattelu 5.

5. KUNTOOUTUMISOHJELMAN TOTEUTUMINEN

5.1. Ryhmädynamiikan kehittyminen ja yhteishengen syntyminen

Toiminta käynnistyi niin, että valinnan jälkeen ryhmä kokoontui kaksi kertaa Miessakit ry:n tiloissa ja sen jälkeen oli vuorossa neljän päivän ns. intensiivijakso Heponiemen Hiljaisuuden keskuksessa 28.-31.05.2001.

Ensimmäisillä tapaamiskerroilla käytiin läpi käytännön asioita ja keskusteltiin siitä, mitä ryhmään sitoutuminen merkitsee. Samoin keskusteltiin vaitiolovelvollisuuden merkityksestä keskinäisen luottamuksen ja avoimuuden kehittymiselle.¹⁰⁰ Heti ensimmäisillä kerroilla ryhmässä nousivat esille masennus, keskittymisvaikeudet, turhautuminen, omien vaikeitten tunteitten torjunta, lamaantuminen, muisti- ja keskittymisvaikeudet, unihäiriöt, pettymys viranomaisia kohtaan, yksinäisyys ja avioero kipeinä omakohtaisina kokemuksina.¹⁰¹

Heponiemen Hiljaisuuden keskuksessa, poissa arjen rutiineista, miehillä oli mahdollisuus tutustua lähemmin toisiinsa ja meihin muihin mukanaolijoihin. Päivien yksi tarkoitus oli ryhmäytymisen nopeuttaminen, mikä toteutuikin odotettua paremmin. Kaksi ensimmäistä päivää harjoiteltiin liikeimprovisaatioita tanssitaiteilija Kirsi Heimosen johdolla. Kolmantena päivänä tutustuttiin Espoon velkaneuvontaan neljän velkaneuvojan välityksellä. Johtavan velkaneuvojan Aulikki Pentikäisen esittelyn jälkeen jokaisella oli mahdollisuus henkilökohtaiseen keskusteluun velkaneuvojan kanssa. Neljäntenä päivänä ryhmä ideoi jatkotoimintaa.

Olin tutkijana mukana Heponiemessä. Havaitsin, että yhdessä suoritettavat liikunnalliset harjoitukset virkistivät miehiä sekä fyysisesti että henkisesti. Yleinen ilmapiiri oli huumorin sävyttämä ja sitä

¹⁰⁰ Sääntöjen ja normien merkityksestä ryhmätoiminnalle ks. esim. Niemistö 1999, 123-128.

¹⁰¹ Muistio 1.

leimasi toivo. Miehet näyttivät viihtyvän yhdessä. Siellä myös tapahtui selvä keskinäisen luottamuksen lisääntyminen. Tämä tuli esille toisena päivänä luontoon tehdyn retken aikana, jolloin jokainen etsi lähiluonnosta itselleen paikan, jonka tunsu antavan lisää voimia. Paikka esiteltiin sitten muille ja kerrottiin, mikä siinä oli itselle tärkeää ja voimia antavaa. Oma voimapaikkaansa esitellessään miehet avautuivat ja toisten kertomusten kautta oli mahdollista kohdata myös omia tunteitaan, joten monessa paikassa tuskin kenenkään silmäkulma pysyi kuivana.¹⁰²

Raportista neuvotellessamme miehet halusivat lisätä tähän, että avoimuuden syntymiseen vaikutti myös se, että kun he olivat jo kaiken menettäneet eikä ollut enää mitään menetettävää, niin he uskalsivat olla avoimia. He kokivat myös, että yhdessä ollessaan heillä ei todellakaan ollut mitään pelättävää. He halusivat myös raportissa korostettavan tätä avoimuuden ja keskinäisen luottamuksen tärkeyttä.¹⁰³

Heponiemessä miesten yhteenkuuluvaisuuden tunne kasvoi. Tämä ilmeni esimerkiksi niin, että ryhmälle haluttiin antaa oma nimi. Johtoryhmän antama 'velkaisten miesten kuntoutumisprojekti' -nimi ei enää kelvannut, koska miehet eivät halunneet enää leimautua velkainen sanaan. Ryhmässä oli syntynyt yksimielisyys siitä, että he eivät ole velkaisia vaan kunniavelallisia, jotka ovat auttaneet Suomen laman läpi. Uudesta nimestä ei tuolloin kuitenkaan vielä päästy yksimielisyyteen, sillä vaihtoehtoja oli liian paljon.¹⁰⁴ Yhteenkuuluvaisuuden lujittumista kuvastaa myös se, että kaksi ryhmän jäsentä teki Heponiemessä ryhmälle oman tunnuslaulun:

Vastausta en minä muuta pyydä
Saako naapurin omaisuutta myydä
Ellei, niin missä määrin
koska minusta se on väärin.

¹⁰² Havaintopäiväkirja; Näin voi käydä ryhmätilanteissa, joissa on syntynyt keskinäinen luottamus ja yhteisymmärrys. Omilla muisteluillaan ryhmäläiset aktivoivat toistensa tiedostettuja ja tiedostamattomia sielunalueita. Ks. esim. Niemistö 1999, 18.

¹⁰³ Toinen raportin pohjalta käyty neuvottelu 13.09.2002.

¹⁰⁴ Muistio 1.

Olenko kansalainen oikeusvaltion
 Vai uhrina lakien viidakon
 Ryöstetty, nöyrytetty, nujerrettu
 haaste-, ulosottomiehen tuttu

Syyllinen vakavaan rikokseen
 Ei, vaan omavelkaiisiin takaukseen.¹⁰⁵

Intensiivisen aloituksen jälkeen oli tarkoitus viettää rauhallinen kesä, jolloin yhteisiä tapahtumia ei juurikaan olisi. Ryhmäläiset kuitenkin halusivat tavata toisiaan myös kesällä. Niinpä tapahtumia järjestettiin kolme. Heinäkuun alussa (4.7.) ryhmäläiset viettivät yhden päivän Harakkasaarella taiteilija Heikki Mäntymaan (Miessakit ry:n jäsen) kanssa. Päivän aikana ryhmäläiset tutustuivat saaren historiaan, kiersivät saaren luontopolun ja istuivat iltaa makkaran paiston merkeissä. Parin viikon kuluttua tästä (18.07.) oli vuorossa retki Vasikkasaareen, jossa ryhmän jäsen Markus Bergman tutustutti ryhmäläiset ruuanlaiton välineisiin. Ruuanlaiton hienouksiin ryhmä tutustui valmistamalla yhdessä maukkaan aterian, joka myös nautittiin yhdessä. Elokuu aloitettiin (01.08.) talkoilla yhden ryhmäläisen sukulaisen kesämökillä. Talkoot ovat erinomainen ryhmän yhteenkuuluvaisuutta lisäävä toimintamuoto. Talkoot päättyivät saunomiseen ja itse savustetun kalan nauttimiseen.¹⁰⁶

Syksyn toiminta käynnistettiin uudella kolmen päivän (03.-05.09.) intensiivijaksolla Heponiemen Hiljaisuuden keskuksessa. Ensimmäisenä päivänä jatkettiin siitä, mihin oli keväällä jääty, eli uuden nimen äänestämällä aiemmin ideoidusta runsaasta valikoimasta. Ryhmällä ei ollut aikaisemmin ollut omaa nimeä, vaan siitä oli käytetty nimeä velkaisten miesten kuntoutumisryhmä. Nyt ryhmä sai oman nimen Kaski-ryhmä, jota nimeä käytän tästä eteenpäin myös tässä tutkimuksessa kirjoittaessani ryhmäläisistä. Projektin virallinen nimi säilyi edelleen velkaisten miesten kuntoutumisohjelmalla. Kaski tulee sanasta kasvukipu, joka on tuttua tähän pilottiprojektiin osal-

¹⁰⁵ Laulun sanat on tehnyt Kjeld Möller ja sävelen Petri Nousiainen.

¹⁰⁶ Muistio 2.

listuneille. Kaski kuvaa myös uuden kasvun mahdollisuutta entisen tuhouduttua.¹⁰⁷

Ensimmäisenä päivänä suunniteltiin myös syksyn 2001 ja kevään 2002 toimintaa ja ryhmän tavoitteita. Tällöin tuli jo ilmi miesten halu tukea tulevaisuudessa muita samanlaisessa tilanteessa olevia. Tämä halu voimistui projektin loppua kohti ja johti yhdistyksen perustamiseen, josta tuonnempaa lisää. Ryhmä määritteli Hepo-niemessä omat toimintatavoitteensa, joihin kuuluu myös toiminnallisen kiinteistön hankkiminen tulevaisuudessa. Ryhmän yhteistyö oli ihailtavaa seurattavaa ja kertoi paljon sen yhtenäisyydestä ja uskosta yhteistyön voimaan.¹⁰⁸

Toisena päivänä harjoiteltiin jälleen liikeimprovisaatiota tanssitaiteilija Kirsi Heimosen johdolla. Viimeinen päivä oli jälleen varattu velkaneuvonnalle.¹⁰⁹ Tästä lähemmin velkaneuvontaa käsittelevässä luvussa.

5.2. Fyysinen kunto kohdalleen

Koska useimman ryhmäläisen fyysisen kunnon oletettiin olevan huono, kuului projektin ohjelmaan fyysisen kunnon kohotus espoolaisessa FysioSporttis Oy:ssä. Jokaiselle tehtiin aluksi lääkärintarkastus, voimavara- ja BPM- toimintakykykartoitus sekä Fitware-testi. Näiden mukaan jokaiselle laadittiin oma kunnonkohotusohjelma, johon kuuluivat kuntosalikäynnit, fysioterapia ja ryhmäliikunta.¹¹⁰ Tähän ryhmäläisillä oli mahdollisuus vain vuonna 2001, mutta ei enää seuraavana vuonna rahoitusvaikeuksien vuoksi.

Ryhmäläisten mielestä kunnon kartoitus ja kohotus olivat hyvä asia. Monelle oli yllätys, että oma kunto olikin parempi kuin itse oli luullut.

¹⁰⁷ Muistio 2.

¹⁰⁸ Havaintopäiväkirja.

¹⁰⁹ Muistio 2.

¹¹⁰ Toimintasuunnitelma.

Se lisäsi selvästi itseluottamusta.¹¹¹ Joku totesi, että "kuntokartoituksen voi laittaa työnhakupapereihin todistuksena hyvästä kunnosta, mikä ei ole itsestään selvyys tällaisten kokemusten jälkeen."¹¹² Yhteisjumpan koettiin olleen avartavaa, kun huomasi, etteivät muutkaan mitään jumppamestareita olleet. Aerobic sai miesten keskuudessa nimen 'ukkobikki' ja yhdessä naurettiin omalle kömpelyydelle ja ihmeteltiin koordinaatiokyvyn heikkoutta. Toisen ryhmäohjaajan mielestä yhteisjumppa lisäsin yhteenkuuluvaisuuden tunnetta ja teki ryhmästä joukkueen.¹¹³

FysioSporttis Oy:n loppuraportin mukaan Kaski-ryhmäläisten mieliala kohosi selvästi ensimmäisten kuukausien aikana. Testit, jummat, luennot ja yksilölliset hoidot viestittivät miehille, että heistä huolehditaan. Liikunnanohjaajan arvion mukaan tämä näytti lisäävän ryhmäläisten oman arvon tunnetta ja parantavan otetta oman elämän huolehtimiseen. Ryhmän tuki oli erittäin tärkeä tekijä yksilöllisten toimintojen lisäksi. Raportin mukaan ryhmä oli erittäin tiivis ja nivoutui hyvin yhteen. Fyysisen kunnan ja toimintakyvyn kartoitukset sekä tieto ja kokeilut oman hyvinvoinnin edistämiseksi karsivat liikunnanohjaajan mukaan ryhmäläisten ennakkoluuloja liikunnasta.¹¹⁴

Keväällä 2002 halu huolehtia fyysisestä kunnostaan ja osallistua lopputesteihin väheni huomattavasti. Raportin mukaan syynä tähän oli velkajärjestelyyn tai velkojan kanssa sovintoon pääseminen, joka vei useimmilta mielenkiinnon omaa fyysistä kuntoaan kohtaan. Tämän vuoksi raportissa todetaankin, että lopputestit olisi ollut hyvä tehdä jo loppuvuodesta 2001, kun ns, aktiiviset ryhmäkokoukset loppuivat.¹¹⁵

Ryhmäläisten mielestä ainoa huono asia kunnan kohotusohjelmassa oli sen kalleus. Kun ryhmäläiset saivat tietää hinnan, oli se

¹¹¹ Havaintopäiväkirja.

¹¹² Loppuhaastattelu 3.

¹¹³ Loppuhaastattelu 11.

¹¹⁴ FysioSporttis Oy:n loppuraportti.

¹¹⁵ FysioSporttis Oy:n loppuraportti.

monelle suorastaan järkytys.¹¹⁶ Kun rahoitusta ei muutenkaan saatu niin paljon kuin oli haettu, niin FysioSporttis Oy:n osuutta budjetista pidettiin yleisesti kohtuuttoman suurena. Jälkeenpäin todettiin, että jumppatunteja olisi voitu pitää vaikkapa yhdessä Miessakit ry:n tiloissa.¹¹⁷



¹¹⁶ Esim. loppuhaastattelut 1, 2, 6 ja 7.

¹¹⁷ Esim. loppuhaastattelu 7.

5.3. Viikoittaiset tapaamiset

Ryhmätoiminnan selkärangan muodostivat säännöllisesti toistuvat tapaamiset. Ryhmän jäsenet totesivat olleen todella tarpeellista, että ryhmä kokoontui aina tietynä päivänä ja tiettyyn kellonaikaan. Pitkän aikaa ilman mitään säännönmukaisuutta eläneille miehille tämä toi elämään uuden rytmin. Toisaalta se, että he olivat jo tottuneet elämäntapaan, jossa ei ollut mitään muistettavaa, aiheutti sen, että unohtamisia tapahtui ja ryhmäohjaaja joutuikin aina ennen tapaamista muistuttamaan ryhmäläisiä tulevasta tapaamisesta.¹¹⁸

Torstaitapaamisia oli vuoden 2001 puolella joka toinen viikko ja vuonna 2002 joka viikko. Koska miehet asuvat Espoossa ja torstaitapaamiset olivat Helsingissä, ei heillä olisi ollut taloudellisia mahdollisuuksia osallistua ryhmätoimintaan, ellei projektin varoista olisi maksettu jokaiselle ryhmäläiselle seutulippua. Loppuhaastatteluissa tämä mainittiin todella hyvänä asiana.

Torstaitapaamisten toiminnan punaisena lankana olivat ryhmän itseohjautuvuus ja vertaistuki. Tapaamiset alkoivat kuulumisten kyselemisellä ja velkatilanteen kartoituksella, jonka tarkoituksena oli pitää yllä Heponiemessä sovittua henkilökohtaista veloista selviytymissuunnitelmaa.

Ruuan hankinta ja sen valmistus on ollut yhtenä teemana ryhmätapaamisissa niin, että siihen on samalla liittynyt elämyksellisyyttä ja rentoutumista. Tämä siksi, että ruuan hankinta on historiallisesti yksi miehen toimintarooleista, jolla hän myös saa arvostusta perheensä parissa.¹¹⁹ Samoin yhteisesti nautittu ateria tuo yhteenkuuluvaisuutta ja yhteyden tunnetta. Tätä toimintaa harjoitettiin muun muassa yhteistyössä Martta-järjestön kanssa.

Marraskuussa ryhmä tutustui suunniteltuihin projekteihin liittyen Espoossa sijaitsevan Albergan kartanon tiloihin sekä tapasi Espoon

¹¹⁸ Loppuhaastattelu 10.

¹¹⁹ Tällä ryhmäläiset tarkoittavat ruuan raaka-aineitten hankintaa: metsästystä, kalastusta ja myöhemmin ansiotyötä perheen elättämiseksi. Ensimmäinen raportin pohjalta käyty ryhmäneuvottelu 15.08.2002.

Kauppakamarin toimitusjohtajan Ritva Rastimon, jonka kanssa keskusteltiin lakiesityksestä koskien velkojen vanhenemisaikaa. Keskusteluun osallistunut Arne Linderborg Espoon työvoimatoimiston työnantajapalvelusta lupautui Kaski-ryhmän ja työvoimatoimiston yhdysmieheksi.¹²⁰

Maaliskuussa (05.03.2002) ryhmä osallistui eduskunnassa järjestettyyn "Ylivelkaantuneiden oikeusturva ja ihmisoikeudet Suomessa"-seminaariin. Seminaarin oli järjestänyt Katakombista Elämään kansanliike ry.¹²¹ Myöhemmin keväällä selvitettiin liiketoiminnan mahdollisuuksia Keijo Vikmanin alustuksen pohjalta ja osallistuttiin SeKaVa ry:n talkoisiin.

Toimintaan oli suunniteltu monenlaisia toiminnallisia, ulkopuolisen ohjaajan vetämiä tapahtumia. Näistä toteutettiin yhden iltapäivän pituinen 'Unelmien reitti'¹²² ja toukokuun puolivälissä 2002 kolme päivää kestänyt taideterapia. Muut suunnitelmat jouduttiin perumaan aiemmin mainitun rahoitusongelman vuoksi. Rahan puutteen tottuneet miehet joutuivat kuntoutumisprojektissakin vastatusten heidän yksityiselämäänsä leimaavan ongelman kanssa. Tämä ei tuntunut toimintaa seuraavan mielestä kovinkaan toivottavalta tilanteelta.

Miesten omien kokemusten mukaan torstaitapaamiset ovat tärkeitä siksi, että siellä saa tavata muita samassa tilanteessa olevia. Oman tilanteen käsittelemisen koetaan olevan helpompaa, kun kokemukset voi jakaa muiden kanssa. Asioiden käsittely ryhmässä on auttanut monia tulemaan tietoisiksi omista ongelmistaan. Se on rohkaisut kohtaamaan niitä ja ottamaan vastuuta.¹²³

¹²⁰ Tämä yhteys kantoi hedelmää ja toi myöhemmin perustetulle Kaski-ryhmä ry:lle ensimmäisen toimeksiannon ns. Yppi-projektissa.

¹²¹ Katakombista elämään -projekti oli jatkoa kirkkohallituksen käynnistämälle Katakombi-projektille.

¹²² 'Unelmien reitissä' visioidaan tulevaisuuden kuvia ja keinoja, miten ne voitaisiin tavoittaa.

¹²³ Loppuhaastattelut 1-12.

Torstaitapaamisiin liittyi onnistumisten lisäksi myös muutamia ongelmia. Yksi ongelma aikaisemmin mainitun muistamattomuuden lisäksi oli se, että ryhmään ei tultu ajoissa eli täsmällisyys ei kuulu-
nut ryhmäläisten hyveisiin. Tämä vaikeutti toiminnan käynnistymistä ja aiheutti turhautumista. Ryhmäohjaajien mukaan tämä kertoi liian keveyestä suhtautumisesta ja sitoutumisen puutteesta.¹²⁴

Muistamattomuudesta johtuen ryhmäläiset toivoivatkin loppuhaastattelussa, että tapaamisia olisi dokumentoitu järjestelmällisesti¹²⁵ ja ryhmän ohjaajan laatima edellisen tapaamisen muistio olisi lähetetty heille kotiin ennen seuraavaa tapaamista. Tämä olisi auttanut muistamaan, mitä edellisellä kerralla oli sovittu. Yksi ongelma liittyikin tähän. Kun ei muistettu, mitä oli edellisellä kerralla sovittu, niin saatettiin uudelleen keskustella samoista asioista kuin aikaisemminkin ja tehdä uusia päätöksiä, jotka poikkesivat edelliskerran päätöksistä. Tämä aiheutti sekaannusta.¹²⁶

Vaikka yhdessä oli sovittu, että tapaamisissa ei olla alkoholin vaikutuksen alaisena, niin varsinkin kevätkaudella 2002 muutamat ryhmäläiset olivat torstaitapaamisissakin ohjaajien mukaan selvästi 'nauttineina'. Tämä ärsytti paitsi ohjaajia, myös muita ryhmäläisiä.¹²⁷

Yksi ongelma liittyi siihen, että ryhmä oli kokemustensa puolesta jo alun alkaen selvästi ns. yhtenäisyysryhmä.¹²⁸ He olivat kaikki konkurssin tehneitä entisiä yrittäjiä, joilla oli hyvin samanlaiset kokemukset konkurssin jälkeisestä elämästä. Ryhmäprosessin seurauksena ryhmän yhtenäisyys vain kasvoi. Lisäksi, kun kysymyksessä oli nimenomaan yrittäjien ryhmä, niin innovatiivisuus ja ideointi oli joskus jopa ylenmääräistä. Uusia ideoita tuotiin esiin, vaikka entisiäkin ei ollut vielä toteutettu. Ryhmän itselleen asettamat haasteet olivat myös ryhmäläisten elämäntilanteen huomioiden

¹²⁴ Loppuhaastattelut 10 ja 11.

¹²⁵ Nyt ryhmän ohjaajat ovat laatineet muistion vain silloin tällöin, eivät läheskään joka kerta.

¹²⁶ Loppuhaastattelut 10 ja 11.

¹²⁷ Loppuhaastattelu 11.

¹²⁸ Havaintopäiväkirja. Ks. yhtenäisyysryhmän ongelmista Niemistö 1999, 147.

joskus liian suuria ja epärealistisia. Ryhmän ohjaajien mielestä runsas ideointi oli este psyykkisten ongelmien käsittelylle heidän suunnitelmallaan tavalla.¹²⁹

Toisaalta ryhmän yhtenäisyys ja se, että ryhmäläiset olivat kaikki 'pitkän linjan' yrittäjiä, oli myös suuri voimavara. Miehet innostivat toisiaan ja vaikuttivat jopa malttamattomilta, kun he olisivat halunneet nopeasti päästä käsiksi suunnittelemiinsa projekteihin.¹³⁰

Keskustelimme ideoinnin merkityksestä toisessa raportin pohjalta käymässämme neuvottelussa. Siinä ryhmäläiset toivat selvästi esiin ideoinnin merkityksen paitsi ryhmän yhtenäisyydelle myös heidän henkiselle hyvinvoinnilleen. He kertoivat, että ideoinnissa oli aina huumori mukana ja oli hyvä, kun sai turvallisessa ilmapiirissä päästää innovatiivisuutensa valloilleen ja myös 'ampua yli'. Heidän mukaansa unelmointi oli enemmän positiivista, vaikka unelmat eivät toteutuneetkaan ja hyvä purkautumistie kauan pinnan alle painettuna olleelle luovuudelle.¹³¹



¹²⁹ Loppuhaastattelut 10 ja 11.

¹³⁰ Havaintopäiväkirja.

¹³¹ Toinen raportin pohjalta käyty neuvottelu 13.09.2002.

5.4. Velkaneuvonta

Kaikkien ryhmäläisten velkojen järjestely tai sovittelu oli jo projektin alussa asetettu tärkeimmäksi toimenpiteeksi tavoitteitten toteutumisen kannalta. Koska monien ongelmien ryhmäläisten elämässä ajateltiin aiheutuvan kohtuuttomasta velkataakasta, niin elämäntilanteen muu kohentaminen katsottiin turhaksi, ellei tätä suurinta ongelmien ja masennuksen aiheuttajaa saada poistettua.

Ylivelkaisuuden ongelmaa alettiinkin hoitaa heti alusta lähtien tehokkaasti. Espoon velkaneuvonta oli aktiivisesti projektissa mukana miesten valinnasta lähtien ja johtava velkaneuvoja Aulikki Pentikäinen kuului johtoryhmään. Pentikäisen mukaan velkajärjestelyjen hyvää sujumista edisti hyvä yhteistyö niin Kirkon diakoniarahaston kuin Takuu-Säätiönkin kanssa sekä Espoon kaupungin poikkeuksellisen suuret voimavarat velkaisten asioiden hoitamiseksi. Kun yleinen sääntö on, että kunnalla on yksi velkaneuvoja/ 60.000 asukasta, niin Espoossa suhde on yksi velkaneuvoja / 35.000 asukasta. Espoon kaupungin palveluksessa on siis yhteensä kahdeksan velkaneuvojaa.¹³²

Espoon velkaneuvonnan vahva panostus projektiin näkyi jo siinä, että Heponiemen ensimmäisen intensiivijakson velkaneuvontapäivään Pentikäinen osallistui kolmen muun velkaneuvojan kanssa. Hän jakoi aluksi informaatiota velkaneuvonnan periaatteista ja sen jälkeen jokaisella oli mahdollisuus henkilökohtaiseen keskusteluun velkaneuvojan kanssa.¹³³

Syksyllä sama tehokäsittely jatkui. Heponiemen toiseen intensiivijaksoon Aulikki Pentikäinen saapui jälleen kahden muun velkaneuvojan kanssa. Tällöin Pentikäinen sai ryhmän jäsenet sitoutumaan henkilökohtaiseen veloistaselvitymissuunnitelmaan, johon kuului selkeä aikataulu ja tavoitteet.¹³⁴ Monen ryhmäläisen mielestä Hepo-

¹³² Pentikäinen 2002.

¹³³ Muistio 1.

¹³⁴ Muistio 2.

niemen tapaamisten johdosta velkaneuvojatkin alkoivat tuntua ihmisiltä eivätkä vain viranomaisilta. Heitä oli helpompi lähestyä ja kynnys mennä velkaneuvontaan aleni huomattavasti. Samoin täällä vasta muutamille selvisi, että nyt on todella sisäistettävä tämä asia, koska tämä on viimeinen mahdollisuus. Jos nyt ei tartu asiaan käsiksi, niin sitä ei tule tehtyä koskaan. Tosin joillakin liittyi velkoihin edelleen niin suuria tunnelatauksia, että he eivät tämän jälkeenkään kyenneet itse selvittämään velkapapereitaan. Ahdistus nousi sietokyvyn ylärajoille jo pelkästä ajatuksesta, että pitäisi koskea velkapapereihin.¹³⁵

Lokakuun alussa pidettiin Miessakit ry:n tiloissa "Luentopäivä ja velkajärjestelylomakkeiden täyttötalkoot". Kirkon diakoniarahaston sihteeri Tiina Saarela, joka on toiminut myös johtoryhmän varapuheenjohtajana, kertoi Akordirahaston toimintaperiaatteista. Iltapäivällä tutustuttiin Takuu-Säätiön toimintaan Markku Mikkolan johdolla. Päivä onnistui hienosti, mutta velkajärjestelylomakkeiden täyttötalkoot taisivat jäädä toteutumatta.¹³⁶

Espoon velkaneuvonnan suuresta panostuksesta huolimatta velkojen järjestely ei kuitenkaan sujunut pilottiprojektin ennako-odotusten mukaisesti. Tähän oli useita syitä. Ensimmäinen niistä oli se, että yleensäkin velkojen järjestely ei hoidu yhdessä vuodessa, joka oli projektin pituus. Toinen syy oli se, että monen velka-asiat olivat olleet kymmenenkin vuotta hoitamatta ja niihin tarttuminen tuntui miehistä edelleen ylivoimaiselta, eli papereita ei saatu toimitettua velkaneuvontaan niin kuin oli sovittu. Tämä johtui Aulikki Pentikäisen mukaan siitä, että velkaantumisen taustat olivat useissa tapauksissa hankalia ja ongelmallisia ja niiden selvittely vaati paljon henkisiä voimavaroja sekä miehiltä itseltään että velkaneuvojilta.¹³⁷

Kaski-ryhmäläiset eivät siis olleet tyypillisiä velallisia. Koska Kaski-ryhmäläisten velat olivat historialtaan tavallista epäselvempiä ja niihin liittyi myös paljon psyykkistä painolastia, kykeni yksi velkaneu-

¹³⁵ Loppuhaastattelut 3 ja 11.

¹³⁶ Muistio 3.

¹³⁷ Pentikäinen 2002.

voja ottamaan hoitoonsa vain kahden ryhmäläisen velkojen järjestelyn muiden asiakkaittensa lisäksi. Paineita heille aiheutti paitsi velkojen sotkuisuus ja projektin lyhyt aika myös ryhmäpaine. Kun yhden velat saatiin järjestetyksi, herätti se heti muissa toiveita omankin tilanteen selviämisestä, vaikka se ei tilanteen epäselvyyden vuoksi ollut mitenkään mahdollista. Pentikäisen mukaan he eivät osanneet etukäteen ottaa huomioon sitä, että ryhmäpaine voisi tuntua niinkin kovana. Tässä tilanteessa velkaneuvojat saivat apua hyvin järjestetystä työnohjauksesta.¹³⁸

Toisaalta velkaneuvojat olivat odottaneet ryhmästä olevan heille myös tukea ja apua niin, että ryhmäläiset olisivat nimenomaan ryhmän ansiosta olleet osaavampia ja omatoimisempia. Velkajärjestelyn periaatteita kerrottiin heille siinä toivossa, että ryhmäläiset olisivat ottaneet toinen toistensa velkojen selvittelyn asiakseen. Tämä olisi voinut toimiakin, kun tunnesiteet eivät olisi olleet esteenä. Näin ei kuitenkaan tapahtunut. Velkaneuvonnassa oli myös purkautunut Kaski-ryhmäläisten epätoivo ja katkeruus yhteiskuntaa ja pankkeja kohtaan, mikä oli lisännyt työntekijöitten ahdistusta heidän asioittensa hoitamisesta.¹³⁹

Kaski-ryhmäläisille velkaneuvonnan tehokas patistelu omien asioiden hoitamiseen oli ollut tervetullutta. Monen mielestä oli hyvä, että heille ylivoimainen asia tehtiin projektissa mahdolliseksi. Tähän auttoivat ryhmän tuki ja velkaneuvonnan aktiivisuus aikataulujen laatimisessa ja niistä kiinni pitämisessä. Espoon velkaneuvonnan tehokkuutta ja yhteistoimintaa Diakoniarahaston ja Takuu-Säätiön kanssa pidettiin jopa kiitettävän arvoisena toimintana. Myös se koettiin hyväksi, että torstaitapaamisissa kyseltiin, missä vaiheessa omat velka-asiat ovat. Tämä auttoi siinä, että oli helpompi pitää kiinni sovitusta aikatauluista.¹⁴⁰

¹³⁸ Pentikäinen 2002.

¹³⁹ Pentikäinen 2002.

¹⁴⁰ Loppuhaastattelut 1, 3, 4, 9, 10 ja 11.

5.5. Johtoryhmän toiminta

Johtoryhmän tehtävänä oli käynnistää projekti, huolehtia rahoituksesta ja asettaa toiminnalle tavoitteet ja rajat ja varmistaa tavoitteiden toteutuminen. Johtoryhmän tarkoitus oli toimia ensisijaisesti projektin koordinaattorin ja ryhmänohjaajien tukena, mutta myös ryhmäläisten taustatukena omien tehtäviensä kautta. Kaikki johtoryhmän jäsenet olivat vapaaehtoisia eivätkä he saaneet toiminnastaan minkäänlaisia palkkioita tai kulukorvauksia.

Johtoryhmä kokoontui ensimmäisen kerran noin kaksi kuukautta ennen projektin aloitusta.¹⁴¹ Projektin käynnistyttyä se kokoontui vuoden 2001 aikana vielä viisi kertaa ja vuoden 2002 aikana kaksi kertaa ennen projektin päättymistä ja päättymisen jälkeenkin vielä kaksi kertaa.¹⁴² Näiden kokousten lisäksi johtoryhmällä oli yhteisiä kokoontumisia Kaski-ryhmän kanssa kolme mukaan luettuna projektin esittelytilaisuus, johon johtoryhmä osallistui.¹⁴³

Lokakuussa 2001 toteutuneessa yhteistapaamisessa keskusteltiin projektin sen hetkisestä tilanteesta. Johtoryhmäläiset ehdottivat, että jos ulosotossa tai muissa viranomaisyhteyksissä esiintyy vaikeuksia, niin ne tuotaisiin johtoryhmän tietoon. Samoin ehdotettiin, että jokaiselle ryhmän jäsenelle laadittaisiin yksilöllinen aikataulu velkojen ja muiden talousasioiden hoidosta ja jos niihin tulee poikkeamia, seurataan ja dokumentoidaan, miksi asiat eivät suju. Kaski-ryhmäläisille haluttiin tarjota mahdollisuus yrittämiseen ja siinä tarkoituksessa mietittiin, minkälainen yritysmuoto muodostaisi luottamukselliset puitteet tehdä mielekästä työtä ja ansaita laillisesti rahaa. Jokaiselle ryhmäläiselle päätettiin laatia oma *business plan*.¹⁴⁴

Kolmas yhteinen tapaaminen järjestettiin kirkkohallituksen tiloissa toukokuun 2. päivä 2002. Kokoontumisen aluksi psykiatri Matti

¹⁴¹ Johtoryhmän kokoonpano ks. luku 3.1. Taustaorganisaatio ja tukiverkosto

¹⁴² Johtoryhmän pöytäkirjat 1-6/2001 ja 1-4/2002.

¹⁴³ Johtoryhmän ja Kaski-ryhmän yhteisten kokousten kokousmuistiot.

¹⁴⁴ Johtoryhmän ja Kaski-ryhmän yhteinen kokous kokousmuistio 25.10.2001

Huttunen alusti aiheesta konkurssin aiheuttama katkeruus ja viha. Hänen mukaansa konkurssin tehnyt henkilö saa olla katkeroitunut. Taisteluvaiheen jälkeen, kun velat on sovittu, tulee tyhjiys. Vastustaja on silloin oma itse. Tähän tyhjiyden tunteeseen on syytä varautua myös kuntoutumisprojektissa. Tapaamisessa keskusteltiin myös mahdollisen Kaski-osuuskunnan perustamisesta ja sen toimintaperiaatteista. Asiaa oli selvitetty oikeusministeriön edustajan Jussi Heiskasen kanssa. Osuuspääomaa ei kerätä ja lainmukaisten kulujen ja vähennysten jälkeen maksetaan palkka, josta velkasaneerausissa olevat tilittävät 75 prosenttia velkojille. Näin ollen osuuskuntatyö olisi alkuvaiheessa lähinnä vastuunoton ja työn teon harjoittelua sekä kontaktiverkoston luomista. Kokouksessa tuli esille, että tutkijan projektista laatimaa väliraporttia oli jaettu informaationa projektista muun muassa arkkipiispa Jukka Paarmalle, joka oli antanut Tiina Saarelle tunnustusta ryhmän työstä, Nokian Jorma Ollilalle, Orionin Jukka Viinaselle, piispa Ambrosiukselle ja pankkialan neuvontatoimistoon Erik Sirenille. Kokouksessa todettiin myös, että ryhmän puitteissa on syntynyt jotain uutta, joka kanavoitetaan esiin loppuraportilla, valtakunnallisilla jatkotoimilla ja Mirja Korhosen tekemällä TV-dokumentilla.¹⁴⁵

Yhteisistä kokoontumisista huolimatta johtoryhmä jäi ryhmäläisille etäiseksi. Monet ryhmäläiset olisivat toivoneet läheisempää kontaktia ja tiiviimpää yhteistyötä.¹⁴⁶ Myös johtoryhmän rooli oli jäänyt joillekin ryhmäläisille epäselväksi.¹⁴⁷ Sitä vastoin ryhmänohjaajien mielestä johtoryhmän toiminta oli ollut kiitettävää ja sopivan napakkaa.¹⁴⁸

5.6. Kuntoutumisohjelman päättäminen

Projektille oli heti alusta lähtien luotu aikarajat, joita ei ylitetty. Se alkoi toukokuun alussa 2001 ja päättyi toukokuun lopussa 2002.

¹⁴⁵ Johtoryhmän ja Kaski-ryhmän yhteinen kokous kokousmuistio 02.05.2002.

¹⁴⁶ Loppuhaastattelut 1-9.

¹⁴⁷ Loppuhaastattelut 1, 6 ja 7.

¹⁴⁸ Loppuhaastattelut 10 ja 11.

Pituus oli siis yksi vuosi, mikä osoittautui liian lyhyeksi. Lyhyeen toiminta-aikaan nähden korkeat tavoitteet aiheuttivat esimerkiksi velkaneuvonnalle paineita.¹⁴⁹ Myöskään henkiseen valmennukseen ei ehditty paneutua tarpeeksi.

Projektin päätöstilaisuus oli Espoon seurakuntayhtymän Hvittorpin leirikeskuksessa 29.05.2002. Päätöstilaisuus oli juhlava ja siellä olivat mukana lähes kaikki johtoryhmän jäsenet, Espoon velkaneuvoja ja KDY:n¹⁵⁰ edustaja sekä Miessakit ry:n edustajia. Espoon velkaneuvojat luovuttivat Kaski-ryhmälle muistoksi yhteistyöstä puupölkyn, johon oli isketty kirveen terä ilman vartta. Tuosta symbolisesta esineestä tulikin myöhemmin perustetun Kaski-ryhmä ry:n tunnus. Tuottaja Mirja Korhonen kuvasi tapahtuman myöhempää mahdollista Tv-dokumenttia varten.

Vaikka Miessakit ry:n kuntoutumisprojekti päättyi tuohon tilaisuuteen, niin Kaski-ryhmän toiminta ei päättynyt. Kaski-ryhmäläiset perustivat toukokuussa 2002 yhdistyksen, jonka puitteissa he jatkavat toimintaansa ja keskittyvät ylivelkaisten yrittäjien auttamiseen eri tavoin.¹⁵¹ Kaski-ryhmän toiminnan jatkumisesta enemmän luvussa 6.5. Takaisin elämään!

¹⁴⁹ Pentikäinen 2002.

¹⁵⁰ Kirkon diakonia ja yhteiskunnallinen työ.

¹⁵¹ Kaski-ryhmä ry:n säännöt.

6. TILANNE KUNTOUTUMISOHJELMAN PÄÄTTYESSÄ

6.1. Velkatilanne projektin päättyessä

Yksi kuntoutumisprojektin tavoitteitten toteutumisehto oli, että kaikkien ryhmäläisten velat olisivat hallinnassa projektin päättyttyä. Näin ei kuitenkaan ole tapahtunut. Silti voidaan sanoa, että ehto on tässä suhteessa toteutunut kohtalaisen hyvin. Suurimmat syyt sille, että kaikkien velat eivät vielä ole järjestyneet, ovat projektin lyhyys, joka aiheuttikin ongelmia etenkin velkaneuvojille, sekä velkojen sotkuisuus, joka nosti miesten kynnystä ryhtyä itse keräämään tietoja veloistaan. Hyvää on kuitenkin se, että kaikkien velkatilanteen selvittämiseksi on tehty jotain eikä kenenkään tilanne ole enää täysin 'solmussa'. Toivoa on siis niilläkin, joiden velat eivät ole vielä järjestyneet.

Varsinaisessa velkajärjestelyssä on ja oli jo ennen projektin alkua kaksi ryhmäläistä. Näistä toinen odottaa hovioikeuden päätöstä eräästä riitajutusta. Kun se tulee, nähdään, onko tarvetta lähteä neuvottelemaan järjestelyistä uudestaan. Tämän ryhmäläisen kohdalla siis velka-asioista aiheutuva stressi vain jatkuu huolimatta voimassa olevasta velkajärjestelystä.¹⁵² Viiden ryhmäläisen ja yhden ryhmänohjaajan kohdalla velkajärjestelytilanne on vielä kesken. Näistä kolmella on toiveita saada tilanne selkiytymään jo syksyllä 2002.

Kolme ryhmäläistä on projektin aikana tehnyt sopimuksen pankin kanssa joko Akordirahaston tai Takuu-Säätiön ja velkaneuvonnan yhteistyön tuloksena. Yhdelle Takuu-Säätiö on jo myöntänyt takuun, mutta neuvottelut velkojen kanssa on kesken.

Yhteenvetona voidaan todeta, että 12 miehestä¹⁵³ kuuden velat on hoidettu, yhdellä on hakemus sisällä Akordirahastossa, yhdelle Takuu-Säätiö on jo myöntänyt takuun. Vain kolmen ryhmäläisen ja

¹⁵² Loppuhaastattelu 1.

¹⁵³ Lukuun on laskettu mukaan myös yksi ryhmänohjaaja ja koordinaattori, joiden velat on myös pyritty saamaan järjestykseen.

yhden ryhmänohjaajan velat odottavat ratkaisua niiden järjestelymuodosta.

6.2. Minäkäsitys

Ryhmään tullessaan useimmat miehet olivat menettäneet toivonsa tulevaisuuden suhteen, he olivat katkeria sekä pankeille että yhteiskunnalle. He olivat menettäneet itseluottamuksensa, itsekunnioituksensa, uskonsa elämänhallintaan ja mahdollisuuksiinsa yrittäjinä. He kokivat, että yhteiskunta piti heitä häviöinä ja epäluotettavina, eivätkä nähneet tulevaisuudessa mitään hyvää. He olivat passiivisia ja masentuneita kotona neljän seinän sisällä pysytteleviä miehiä. Tämä oli tilanne ennen projektia.

Pilottiprojektiin mukaan pääseminen oli miehille viesti siitä, että joku sittenkin on kiinnostunut heidän tilanteestaan ja he eivät olekaan yksin. Tämä antoi toivoa ja lisäsi uskoa tulevaisuuteen. Tästä taas seurasi se, että elämänhalu palasi ja sen myötä innovatiivisuus ja aktiivisuus. Ryhmäläiset valoivat toisiinsa itseluottamusta ja yhteiset suunnitelmat valoivat luottamusta siihen, että omaa elämää ehkä pystyykin hallitsemaan ja ohjailemaan. Ryhmäläisten yhteinen huumori toi monelle takaisin myös elämän ilon.¹⁵⁴

Ylivelkaantuneen häpeä vaihtui ryhmässä kunniaksi olla Suomen talouselämän pelastaja lama-ajan uhkatekijöiltä. Kaski-ryhmäläiset tuntevat tämän vuoksi olevansa kunniaavelallisia. Toivo veloista vapautumisesta herätti entisen yrittäjäidentiteetin henkiin. Ehkä sittenkin on vielä mahdollista ryhtyä yrittäjäksi. Nekin, jotka ovat sairaseläkkeellä, ovat innoissaan toimimassa perustetun yhdistyksen tai osuuskunnan puitteissa.¹⁵⁵ Jo projektin puolivälissä miehet olivat energisiä, aktiivisia ja täynnä intoa.¹⁵⁶

Vaikka paljon myönteistä tapahtui projektin aikana miesten minäku-

¹⁵⁴ Loppuhaastattelut 1-12.

¹⁵⁵ Loppuhaastattelut 1-12.

¹⁵⁶ Väliraportti.

vassa, niin katkeruus ja viha pankkeja ja yhteiskuntaa kohtaan säilyi. Samoin säilyi rahattomuudesta aiheutuva kyvyttömyyden tunne. 'Luuserin' leima ei hävinnyt, mutta siitä pystyttiin yhdessä keskustelemaan. Edellä mainitut tuntemukset olivat yhteisiä, jolloin ne oli helpompi kantaa. Yksinhuoltajaisien mielestä vastuun kantaminen yksin lapsista oli raskasta ja vei lähes kaikki voimat eli isyyden rooli koettiin liian hallitsevaksi ja elämää rajoittavaksi, vaikka se muuten antoikin paljon.¹⁵⁷

Miesten usko oman elämänsä hallintaan palautui sitä mukaa, kun he vapautuivat veloistaan ja luottohäiriömerkinnästä. Seuraamukset olivat ihan konkreettisia, kun motivaatio ja mahdollisuudet työn tekemiseen paranivat. Raha-asioita saattoi taas hoitaa niin kuin ennenkin, kun oli pankkitili ja pankkikortti. Toisaalta, kun kymmenkin vuotta kestänyt kamppailu vaikeuksien kanssa oli vihdoinkin ohi, aiheutti se lähes jokaiselle tyhjyyden tunteen. Kysyttiin, mitä nyt. Uuteen tilanteeseen sopeutuminen vaatii oman aikansa.

6.3. Sosiaalinen verkosto

Ennen pilottiprojektin alkua monen elämänpiiriin kuuluivat vain perheenjäsenet. Tässä suhteessa on tapahtunut muutosta niin, että nyt tähän elämänpiiriin kuuluvat myös ryhmän jäsenet. Ryhmäläiset ovat tiiviisti yhteydessä toisiinsa myös varsinaisten ryhmätapaamisten ulkopuolella. Ryhmäläisistä on tullut toistensa hyviä kavereita, joille voi puhua kaikki asiat niin kuin ne todella ovat. He ihmettelevät itsekkin sitä, miten hyvin he tulevat keskenään toimeen ja ymmärtävät toisiaan.¹⁵⁸ Ryhmän hyvää yhteishenkeä kuvaa hyvin yhden ryhmäläisen vastaus kouluikäisen tyttärensä kysymykseen, kuka on isän paras kaveri. Hän oli ensin aikonut vastata, että Ville, mutta oli siinä samassa tajunnut, että hänellä on Villen lisäksi Kaski-ryhmässä 11 uutta 'parasta kaveria'. Hänen mukaansa oivalluksesta herännyt tunne oli ollut aika huikea.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Loppuhaastattelut 1, 3 ja 9.

¹⁵⁸ Loppuhaastattelut 1-12.

¹⁵⁹ Loppuhaastattelu 5.

Yhteisiä menoja on ollut jopa niin paljon, että se on herättänyt puolisoissa vähän ihmetystä. Ennen kotona yksin viihtynyt mies onkin nyt jatkuvasti Kaski-ryhmän riennoissa mukana. Ryhmässä kohonnut itsetunto ja itseluottamus on vaikuttanut myös perhesuhteisiin. Perhe ja etenkin lapset ovat edelleen kuitenkin tärkeimmät asiat elämässä. Muutama yksinäinen on vuoden aikana löytänyt uuden parisuhteen tai entinen, epävarma suhde on vakiintunut.¹⁶⁰

Sosiaalinen verkosto on laajentunut Kaski-ryhmän myötä myös siksi, että ryhmälle on kehittynyt toiminnan myötä paljon yhteistyötä eri tahojen kanssa. Heti projektin alusta yhteyksiä on ollut tietenkin johtoryhmään ja velkaneuvojiin ja tietenkin Miessakit ry:hyn. Projektin myötä yhteyksiä on syntynyt ainakin Heponiemen Hiljaisuuden keskuksen, Espoon työttömiin ja työvoimaviranomaisiin, Sotaveteraaneihin ja Uudenmaan Marttoihin.¹⁶¹

6.4. Projektin merkitys ryhmäläisille henkilökohtaisesti

Pilottiprojektin tärkein päämäärä oli velkatilanteitten selvittäminen ja jokaisen vapauttaminen veloista. Tämä on ollut ryhmäläisten kokemuksissa hyvä asia. Ilman sitä tuskin olisi toteutunut ryhmäläisissä psyykkisellä tasolla tapahtunut muutos, joka heidän mielestään on ollut projektin tärkein anti. Joitakin ryhmä on kantanut niin, että he sanovat olevansa yhä hengissä vain ryhmän ansioista.¹⁶²

Ryhmäläisten mielestä projektin perusidea lähteä nostamaan ihmisiä takaisin ihmisten kirjoihin on jo itsessään merkittävä ja itsetuntoa kohottava asia. Se, että ryhmään sattui valikoitumaan kymmenen samanhenkistä, henkilökemioiltaan yhteen sopivia ihmisiä, on ollut yhteinen ihmettelyn ja ilon aihe. Toisen ryhmänohjaajan sanoin "hyvää on se, että yksinäisistä susista, jotka ovat ulvoneet tuolla yksinään, on muodostunut tällainen yhteisö, jossa on lähtenyt liik-

¹⁶⁰ Loppuhaastattelut 1-12.

¹⁶¹ Muistiot 1-9.

¹⁶² Loppuhaastattelut 1-12.

keelle sellainen energia, joka mahdollistaa muutoksen...”¹⁶³ Tämä on osuva kuvaus ryhmäläisistä, joista lähes jokainen kertoo olevansa ‘omien polkujensa kulkija’.¹⁶⁴

Tärkeä anti ryhmässä on ollut se, että omista asioistaan on kyennyt puhumaan avoimesti. Erään ryhmäläisen sanoin “pystytään puhumaan kaikista asioista ja osa ryhmästä tietää mun synkimmätkin salaisuudet, joista en ole koskaan voinut puhua kenenkään kanssa.”¹⁶⁵ Kaikki ovat tulleet mielellään ryhmätapaamisiin siksi, että siellä on hyvä olla. Samasta syystä kaikki ovat lähteneet mukaan myös yhdistyksen toimintaan.¹⁶⁶

Yhden ryhmäläisen musiikkiharrastukselle ryhmällä on ollut erittäin suuri merkitys. Ryhmän kannustuksesta johtuen hän on alkanut uskoa omiin sävellyksiinsä ja taitoonsa esittää niitä. Tämä on innostanut ja rohkaissut häntä paneutumaan musiikkiin entistä enemmän ja rohkeasti esittämään omia kappaleitaan eri yleisöille. Lisärohkaista hän sai siitä, kun pilottiprojektin rahoittajana ollut Helsingin Diakonissalaitos tilasi häneltä sävellyksen tanssitaiteilija Kirsi Heimosen tanssiesitykseen.

Tutkijan havaintojen perusteella ryhmän tärkein anti sen jäsenille on ollut toivon ja elämänuskon palautuminen. Ryhmän vaikutuksesta useimmille on palannut usko omiin kykyihin ja mahdollisuuksiin. Veloista vapautuminen ja yhteistoiminta on avannut jälleen mahdollisuuden elämänhallintaan ja yrittäjyyteen. Toivon herääminen on aiheuttanut eräissä jopa ylienergisyyttä, mikä on ymmärrettävää pitkän hiljaiselon jälkeen. Piilossa ja kahlittuna ollut energia on ryöpsähtänyt vapauteen.

Thomaskonsultti ja psykologi Birgitta Sjölund-Oikarinen teki kesä-

¹⁶³ Loppuhaastattelu 11.

¹⁶⁴ Yrittäjien individualismista ks. esim. Vesala 1996; Lampela-Kivistö 2000.

¹⁶⁵ Loppuhaastattelu 6. Kaikkien ryhmäläisten mielestä yrittäjän on mahdotonta puhua kenellekään vaikeuksistaan, ehkä kirjanpitäjälle, mutta ei muille. Ks. aiheesta myös Lampela-Kivistö 2000, 345.

¹⁶⁶ Loppuhaastattelut 1-12.

kuussa 2002 Kaski-ryhmän jäsenille veloituksetta Henkilökohtaisen Profiilin Analyysin (HPA) ja kävi tulosten pohjalta jokaisen kanssa noin yhden tunnin mittaisen palautekeskustelun. Keskustelussa käsiteltiin Kaski-ryhmän jäsenten taustalla olevia ongelmia, turhautumisen tunteita, elämän nykytilannetta ja sitä, miten Kaski-ryhmän toiminta on tukenut ryhmäläisiä heidän omassa henkilökohtaisessa, psyykkisessä ja fyysisessä kehityksessään sekä vahvistanut ryhmän toimintaa. Sjölund-Oikarinen keskusteli myös koko ryhmän kanssa siitä, miten ryhmän jäsenet kommunikoivat ja tahdistavat toistensa kanssa. Hänen tavoitteenaan oli auttaa jokaista Kaski-ryhmän jäsentä tunnistamaan ja verbalisoimaan omaa itsensä tunnistamista, nykyistä psyykkistä tilaansa vahvuuksineen ja kehittämiskohteineen sekä vahvistaa ja kehittää ryhmän kommunikointikykyä myös vaikeista asioista. Tiivistetty loppupäätelmä hänen analyysistään on, että "Kaski-ryhmä toimii ryhmänä hyvin ja ryhmä on vahvistanut jokaisen jäsenen itsetuottamusta ja myös ryhmän koheesioita. Enää ei ole havaittavissa toivottomuutta henkilötasolla eikä syvää depresiota."¹⁶⁷

6.5. Takaisin elämään!

Ryhmäläisissä tapahtui muutos aktiivisempaan suuntaan melko pian kuntoutumisohjelman alkamisen jälkeen. Ryhmäläisten yhteisistä kokemuksista syntynyt yhteenkuuluvaisuuden tunne valoi miehiin luottamusta yhteistoiminnan voimaan ja sen myötä omaan itseensä. He totesivat omaavansa yhdessä melkoisen määrän tietotaitoa yrittämisen eri aloilta. Edessä hämöttävä veloista vapautuminen mahdollistaisi jälleen yritystoiminnankin.¹⁶⁸ Tämä lisäsi miesten innostusta niin, että uusien mahdollisuuksien visiointi tuntui sivusta seuranneesta välillä jopa epärealistiseltakin. Malttamattomuus päästä toteuttamaan uusia ideoita on ollut ihan konkreettisesti havaittavissa. Tämä reaktio on ymmärrettävä, kun velkataakan alla eläminen on kymmenenkin vuotta estänyt irtautumasta omista ahtaista kuvioista ja nyt tämä irtautuminen näyttää vihdoinkin mah-

¹⁶⁷ Sjölund-Oikarinen 2002.

¹⁶⁸ Muistiot 1-3.

dolliselta.¹⁶⁹

Yhteinen halu tehdä jotakin yhdessä myös pilottiprojektin päättymisen jälkeen ja nimenomaan halu jakaa jotakin omasta kokemuksesta muiden samassa tilanteessa olevien kanssa on johtanut siihen, että huhtikuussa 2002 Kaski-ryhmäläiset pitivät oman yhdistyksen perustamiskokouksen. Elokuussa yhdistys rekisteröitiin yhdistysrekisteriin.

Uuden yhdistyksen nimi on Kaski-ryhmä ry ja sen

”tarkoituksena on edistää velkaisten yrittäjien ja yrittäjäperheiden olosuhteiden parantamista siten, että he voivat jälleen kokea olevansa yhteiskunnan täysvaltaisia jäseniä. Edistää yhdistyksen jäsenten ja yleisesti muiden työllistymistä, yrittäjyyttä, velkojen järjestelyä sekä fyysistä ja henkistä kuntoutusta. Tarkoituksensa toteuttamiseksi yhdistys järjestää esitelmä-, keskustelu-, tiedotus- ja koulutustilaisuuksia. Yhdistys organisoii vertaistukiryhmiä, retkiä, virkistys- ja muuta toimintaa.”¹⁷⁰

Yhdistys etsii toimintansa tukipisteeksi pääkaupunkiseudulta kiinteistöä, jonka vuokran se voisi suorittaa ylläpitämällä ja kunnostamalla kiinteistöä. Koska yhdistyksen perustajajäseniltä löytyy monenlaista ammattitaitoa, myös mahdollisuudet kiinteistössä järjestettävien toimintojen suhteen ovat lukuisia. Yhdistys käyttää tästä suunnitelmasta nimeä 'kartanoprojekti' ja sillä on oma nelihenkinen työryhmä, joka selvittää erilaisia mahdollisuuksia.¹⁷¹

Vaikka yhdistys on vielä nuori, on se jo toiminnallaan osoittanut, että siihen kuuluvat ovat vahvasti kiinni yhteiskunnassa ja toimivat siinä aktiivisesti. Ensiksikin se on solminut yhteistyösopimuksen Espoon työvoimatoimiston työnantajapalvelujen kanssa lokakuussa 2002 käynnistyvän ns. Yppi-projektin tiimoilta. Sopimuksen mukaan Kaski-ryhmäläiset toimivat vertaistukena Yppi-projektiin osallistuville

¹⁶⁹ Havaintopäiväkirja.

¹⁷⁰ Kaski-ryhmä ry:n säännöt.

¹⁷¹ Väliraportti.

konkurssin tehneille yrittäjille. Toiseksi Kaski-ryhmä ry on ollut jo kaksi kertaa talkoissa Heponiemen Hiljaisuuden keskuksessa ja yhteistoiminnan jatkumisesta ensi vuonna on jo sovittu. Kolmanneksi yhdistyksen jäsenet hoitavat paitsi toistensa myös muiden ylivelkaantuneitten velkapapereita kuntoon velkaneuvontaa varten.¹⁷²



¹⁷² Kaski-ryhmä ry:n laatima muistio 02.10.2002

7. TUTKIMUSTULOKSET

7.1. Kuntoutumisohjelman evaluointi

Tutkimustehtävässä määriteltiin mittarit, joilla kuntoutumisohjelmaa voidaan arvioida. Sen vaikuttavuutta tarkastellaan ensiksikin sen avulla, toteutuivatko projektin alussa asetetut tavoitteet. Toiseksi kuntoutumisohjelman onnistumista arvioidaan sen mukaan, mitä se on vaikuttanut ryhmäläisten minäkäsityksessä, sosiaalisessa verkostossa ja elämänhallinnassa. Kuntoutumisohjelman arviointi on tapahtunut tutkijan ja ryhmäläisten yhteistyönä.¹⁷³ Tavoitteitten toteutumisen tarkastelu toteutetaan tässä alhaalta ylöspäin eli ensin arvioidaan niitä osatekijöitä, joiden onnistumisesta voidaan päätellä jotain päätavoitteitten toteutumisesta. Sen jälkeen tarkastellaan projektin kolmen tavoitteen ja viimeksi kahden päätavoitteen toteutumista. Näiden perusteella tehdään loppupäätelmä koko kuntoutumisohjelman onnistumisesta.

Ensimmäinen ja tärkein tavoitteitten toteutumista tukeva osatekijä oli veloista vapautuminen. Mahdollisuus veloista vapautumiseen oli tarjolla kaikille ryhmäläisille, ryhmänohjaajille ja koordinaattorille, mutta projektin lyhydestä, velkojen sotkuisuudesta ja velkaneuvonnan rajallisista resursseista johtuen kaikki eivät kuitenkaan ehtineet vapautua veloistaan projektin aikana. Kun ryhmäläiset, yksi ryhmänohjaaja ja koordinaattori otetaan huomioon, niin 12 miehestä kuuden velat saatiin hoidettua, kahdella on sovintoneuvottelut kesken ja kolmen ryhmäläisen ja yhden ryhmänohjaajan velat odottavat, millaista sovitteluratkaisua niihin sovelletaan. Veloista vapautuminen ei siis toteutunut suunnitellulla tavalla.

Miesten fyysisen ja psyykkisen kunnan kohotus toteutui osittain. Fyysisen kunnan kohotus toteutui niillä, jotka kuntoutukseen osallistuivat, ainakin yhteisten liikuntatuokioitten aikana. Mitä sen jälkeen sitten on tapahtunut, sitä on vaikea arvioida. Joka tapauksessa kuntoliikunta aktivoi miehiä lähtemään kotoaan ja liikkumaan. Sitä vastoin psyykkisen kunnan kohotus ei toimintamuotona toteutunut

¹⁷³ Tällainen työskentely on osa kertovan muutosselonteon menetelmää.

suunnitelmien mukaan. Syynä tähän on se, ettei tähän puoleen panostettu projektin aikana tarpeeksi. Pääpaino oli ehkä liiaksi velkajärjestelyssä. Lisäksi patoutuneen energian vapautuminen ja ryhmän yhtenäisyys aiheuttivat epärealististen projektien ideointitilvan, joka vei pohjan ongelmien kohtaamiselta ja itsetutkiskelulta. Toisaalta miesten mielestä juuri ideointi oli heille parasta 'psykkäusta'.

Jos sitten katsotaan miesten minäkäsityksessä tapahtuneita muutoksia, niin voidaan todeta projektin onnistuneen osittain erittäin hyvin. Ylivelkaisen häpeä vaihtui kunniavelallisen arvostettuun statukseen. Ryhmä vahvisti myös jäsentensä yrittäjäidentiteettiä monella tavalla. Ryhmäläiset valoivat toisiinsa itseluottamusta ja entinen innovatiivisuus ja usko omiin yrittäjätaitoihin palasi ja vahvistui. Eli entinen myönteinen minäkäsitys, jossa yrittäjyydellä oli vahva osuus, sai ryhmässä vahvistusta.

Ennen kuntoutumishjelman päättymistä perustettu Kaski-ryhmä ry on selvä osoitus siitä, että miesten usko oman elämän hallintaan on palannut. He eivät enää ole passiivisia, vaan tarttuvat aktiivisesti niihin omiin kuin muidenkin ryhmäläisten asioihin, silloin kun tilanteet sitä vaativat. Ryhmätoiminnalla on siis ollut positiivinen vaikutus ryhmäläisten kokemuksiin omista elämänhallinnan mahdollisuuksistaan.

Sosiaalinen verkosto laajeni ja sosiaalinen elämä vilkastui jo ryhmään kuulumisen myötä. Sitä lisäsi vuorovaikutus kuntoutumishjelmaan kuuluvien yhteistyötahojen kanssa. Ryhmäläisten kesken kehittyi toverillinen ystävyys ja vahva yhteenkuuluvaisuuden tunne. Tämä oli erikoista, kun jokainen kuitenkin korosti olevansa 'omien polkujensa kulkija'. Ehkä yhteenkuuluvaisuus syntyi siitä, että ryhmäläiset ovat sitten sen saman polun kulkijoita.

Kuntoutumishjelmalla on ollut selvästi positiivinen vaikutus ryhmäläisten minäkäsitykseen, sosiaaliseen verkostoon ja elämänhallintaan. Nämä osoittavat, että miesten luottamus omiin voimavaroihinsa on lisääntynyt. Kaski-ryhmä ry:n perustaminen ja sen toiminta on osoitus siitä, että ryhmäläiset ovat löytäneet uudelleen toimintakykynsä yhteiskunnassa ja luottavat omiin voimavaroihinsa. Yhdistyksen yhteistyötahojen kautta ryhmäläiset ovat myös kiinnit-

tymässä lujasti yhteiskuntaan. Osalle ryhmäläisistä on avautunut veloista vapautumisen myötä mahdollisuus palata takaisin työelämään. Yksi ryhmän jäsen on lähtenyt syksyllä 2002 opiskelemaan uutta ammattia. Näiden seikkojen perusteella voidaan todeta, että kuntoutumisohjelman toinen päätavoite eli miesten tukeminen "löytämään uudelleen toimintakykynsä yhteiskunnassa, luottamaan omiin voimavaroihinsa sekä kiinnittymään yhteiskuntaan ja työelämään sen aktiivisina jäseninä", on toteutunut.

Kuntoutumisohjelman päätavoite oli saada konkurssin tehneille yrittäjille oikeus ja mahdollisuus ihmisarvoiseen elämään sekä vähentää epäonnistumisen rankaisevuutta konkurssitapauksissa. Tämän tavoitteen toteutuminen onkin vaikeammin arvioitavissa. Ihmisarvoisen elämän kriteerit ovat hyvin henkilökohtaiset ja monen asian summa. Kokemus ihmisarvoisesta elämästä on enemmän riippuvainen yksilön omasta arvomaailmasta kuin ulkoisista olosuhteista tai muitten mielipiteistä. Kuitenkin kuntoutumisohjelman avulla voitiin siihen osallistuneille antaa mahdollisuus oman elämänsä arvokkaaksi tuntemiseen. Jo kuntoutumisohjelman käynnistäminen oli konkurssin tehneille viesti siitä, että heistä välitetään ja he ovat arvokkaita. Tätä tunnetta lisäsi ryhmässä koettu vertaistuki, yhteinen toiminta ja yhteistyökumppaneitten osoittama arvostus ja kiinnostus kuntoutumisohjelmaan osallistuneita kohtaan. Ulkoisista merkeistä tärkein oli velkataakan alta pääseminen ja luottohäiriömerkinnästä vapautuminen. Koska tavoitteena olikin antaa mahdollisuus ihmisarvoiseen elämään, niin tämänkin tavoitteen voidaan katsoa toteutuneen.

Onko kuntoutumisohjelman avulla kyetty vähentämään epäonnistumisen rankaisevuutta konkurssitapauksissa? Tämä tavoite täytynee nähdä pitemmän tähtäyksen tavoitteena, joka toteutumisen yksi osio on tämä kuntoutumisohjelma ja toinen kuntoutumisohjelmasta tehty tutkimus ja sen pohjalta laadittu velkaisten miesten kuntoutusmalli. Samaa tavoitetta toteuttavat Kaski-ryhmä ry ja kuntoutusmallin valtakunnallinen levittäminen. Tämän tavoitteen toteutumisen arviointi jää siten tulevaisuuteen. Voidaan kuitenkin todeta, että alku on lupaava.

Viimeisenä tavoitteena velkaisten miesten kuntoutumisohjelmalla oli,

että siitä suoritettavan seurantatutkimuksen pohjalta rakennetaan koko valtakunnassa toteutettavissa oleva kuntoutumismalli. Tämä tavoite on toteutunut, sillä seuraavissa alaluvuissa esitellään pilotista mallin rakennusaineina käytetyt kokemukset ja pilotin pohjalta rakennettu malli.

Yhteenvetona voidaan todeta, että Miessakit ry:n velkaisten miesten kuntoutumisohjelma onnistui saavuttamaan tavoitteensa kohtalaiseen hyvin. Osa tavoitteista toteutui kokonaan ja osa jäi odottamaan tulevia tapahtumia. Paras osoitus ohjelman tavoitteitten toteutumisesta on sen jatkoksi perustettu Kaski-ryhmä ry ja sen aktiivinen toiminta.

7.2. Kootut kokemukset velkaisten miesten kuntoutumismallin rakennusaineina

Miessakit ry:n velkaisten miesten kuntoutumisohjelman yksi tavoite ja tämän tutkimuksen tehtävä on ollut luoda pilotista saatujen kokemusten perusteella koko valtakunnassa sovellettavissa oleva ylivelkaantuneitten kuntoutumismalli. Tässä luvussa esittelen ensin mallin rakentamiseen käyttämiäni periaatteita ja kokemuksia, jotka tekevät mallin ymmärtämisen helpommaksi ja lopuksi itse mallin. Tulevien kuntoutumisohjelmien toteutuksessa nämä näkökulmat on hyvä ottaa huomioon. Olen tässä jakanut nämä näkökulmat seuraaviin osioihin: 'osallistujien tavoittaminen, motivointi ja valinta', 'toiminnan punaiset langat', 'yhteistyötahot', 'ongelmakohtat' ja 'projektin kesto ja lopettaminen'. Seuraavassa tarkemmin eri osioista.

Osallistujien tavoittaminen, motivointi ja valinta

Suomessa on tällä hetkellä kymmeniä tuhansia ylivelkaantuneita, jotka olisivat tämän tyyppisen kuntoutuksen tarpeessa. Miten heidät tavoittaa, on kysymys, johon jokaisella paikkakunnalla on löydettävä siellä toimiva vastaus. Tässä projektissa käytettiin apuna velkaneuvontaa. Tiedämme kuitenkin, että kaikki ylivelkaantuneet ja ehkä juuri ne eniten kuntoutusta ja apua tarvitsevat eivät ole koskaan hakeutuneet velkaneuvonnan asiakkaiksi. Miten tavoittaa heidät? Sopivia kanavia velkaneuvonnan lisäksi voisivat olla kuntien sosiaa-

liviranomaiset, seurakuntien diakoniatyöntekijät, työvoimaviranomaiset, yrittäjien järjestöt, kihlakunnan oikeuksien konkurssiarkistot jne.

Tähän projektiin osallistujat valikoituivat velkaneuvonnan asiakkaista, jotka olivat konkurssin tehneitä miesyrittäjiä ja joilla oli ongelmia omien velkojensa kanssa. Velkaneuvonta lähetti 70 kutsukirjettä ja kymmenen vastasi tähän kutsuun. Ylivelkaantuneitten kanssa toimivat tietävät, että tarvetta kuntoutukseen olisi lähes kaikilla ylivelkaantuneilla. Mutta miten motivoida kuntoutuksen tarpeessa olevat? Tässä tutkimuksessa esitettyjen pilottiprojektin tulosten voidaan olettaa olevan yksi motivoiva tekijä. Koska monet tähän pilottiin osallistuneet kertoivat, että kutsukirjeen (Liite 1) sanamuodossa oli joku kohta, joka heihin 'kolahti', niin mahdollisen kutsukirjeen sanamuotoon kannattaa kiinnittää erityistä huomiota.

Ensimmäisen tilaisuuden pitäisi olla informaatiotilaisuus, johon osallistuminen ei vielä edellytä sitoutumista mihinkään. Halukkaiden tulee täyttää kirjallinen hakemus, josta on mainio esimerkki tämän raportin liitteenä (Liite 2). Kirjallinen hakemus on tarpeellinen siksi, että näin hakijat osoittavat aktiivisuutta ja kiinnostusta hanketta kohtaan, mikä mahdollisesti lisää myös sitoutumista siihen.

Pilottiprojektiin hakeutui sopiva määrä miehiä, joten johtoryhmä ei joutunut missään vaiheessa pohtimaan, miten olisi pitänyt menettellä, jos kaikki kutsutut 70 olisivat ilmaisseet halukkuutensa tulla mukaan. Loppuhaastatteluissa Kaski-ryhmäläiset olivat yksimielisiä siitä, että kenellekään ei saa tulla valintaprosessissa tunnetta, että olisi jotenkin syrjäytetty. Ylivelkaantuneet, konkurssin tehneet yrittäjät ovat kokeneet niin monia takaiskuja elämässään, että kuntoutumisohjelmasta ei ketään halukasta voi syrjäyttää ilman tuhoisia seurauksia. Lisäksi heillä on kokemus, että kukaan ei tosissaan halua tai kykene auttamaan heitä. Tällä asialla ei voi leikkiä, vaan kysymys on todella vakavasta asiasta, ehkä jopa elämästä tai kuolemasta. Eli uusien kuntoutumisohjelmien käynnistäjien tulee varautua ottamaan mukaan kaikki halukkaat.

Punaiset langat

1. Ensimmäiseksi kuntoutumisohjelmalle tulee laatia selvä toi-

minta- ja rahoitussuunnitelma. Ohjelmaa ei myöskään kannata aloittaa ennen rahoituksen varmistumista.¹⁷⁴ Ohjelman keston tulee olla vähintään kaksi vuotta, jotta sillä saavutetaan toivottu tulos.

2. Toimintasuunnitelmassa on asetettava tärkeimmäksi toimintamuodoksi velkojen selvittely, joka on koko kuntoutumisohjelman onnistumisen edellytys. Kaski-ryhmäläisten mukaan mitään ei kannata tehdä, jos velat on selvittämättä. Velkajärjestelyyn hakeutuminen kannattaa myös aloittaa heti niin, että jokaiselle ryhmäläiselle nimetään oma tukihenkilö, joka on joko toinen samassa ryhmässä oleva tai ulkopuolinen, joka hoitaa ja selvittää tämän velkapaperit velkaneuvojalle. Omien velkasotkujen selvittely on usein ylivoimaista niihin liittyvien vahvojen tunnesiteiden vuoksi, mutta toisen velkojen selvittely onnistuu helpommin, kun niihin ei henkilökohtaista suhdetta ole.
3. Sekä fyysinen että henkinen valmennus aloitetaan fyysisen ja psyykkisen kunnon kartoituksella. Fyysisen kunnon kartoituksen tekee lääkäri, joka varmistaa, ettei kunto-ohjelman suorittamiselle ole terveydellisiä esteitä. Psyykkisen kunnon kartoituksen tekee psykiatri. Tämän lausuntojen pohjalta voidaan kuntoutettaville hakea Kelalta rahaa kuntoutukseen. Henkisen valmennuksen suunnittelu toteutetaan psykiatrin lausuntojen pohjalta. Koska velkajärjestelyyn pääseminen aiheuttaa monissa jonkinlaisen tyhjyyden tunteen, on henkistä kuntoutusta hyvä jatkaa vielä velkajärjestelyyn pääsemisen jälkeenkin.
4. Kuntoutumisohjelman tärkein tekijä on ryhmä ja sen antama tuki. Kaski-ryhmäläisten mukaan entiset yrittäjät kannattaa pitää omana ryhmänään ja muut ylivelkaantuneet omanaan, koska yrittäjät ovat vähän 'omituisia olijoita'. Ryhmätuen kannalta on tärkeää, että kaikilla osallistujilla on suurin piir-

¹⁷⁴ Pilottiprojektin toteutumista vaikeutti Espoon seurakuntayhtymän myöntämä 100.000 markan avustus, joka ei kuitenkaan valitusmenettelyn takia ollut projektin käytössä koko sen toiminta-aikana.

tein samanlainen tausta ja kokemukset sekä yhteinen 'kieli'. Ryhmätoiminnan kulmakiviä ovat sitoutuminen, vaitiolovelvollisuus, luottamus ja avoimuus. Ryhmän tulee voida toimia itseohjautuvasti annettujen puitteitten sisällä. Ryhmällä tulee olla säännölliset tapaamisajat ja oma kokoontumispaikka.

Ryhmän yhtenäisyyden ja luottamuksen kehittymiseen tulee panostaa heti alussa. Ryhmytymisen nopeuttamiseksi on hyvä viedä ryhmä lyhyeksi aikaa pois arjen ympyröistä paikkaan, joka mahdollistaa tiiviin yhdessäolon. Pilotissa tämä toteutettiin neljän päivän intensiivijaksolla Heponiemen Hiltajaisuuden keskuksessa.

Ryhmänohjaajia voi olla korkeintaan kaksi. Toinen ohjaajista voi olla ns. vertaisohjaaja, jolla on tietoa ja kokemusta ryhmädynamiikasta, mutta toisen olisi hyvä olla terapeutti.

5. Kuntoutumisohjelmalla on hyvä olla ryhmää tukeva johtoryhmä, joka laatii tavoitteet ja toiminnan kehykset ja puitteet, hankkii rahoituksen ja ohjaajat sekä seuraa tavoitteiden toteutumista. Ohjelmalla voi olla myös oma koordinaattori, joka toimii yhteyshenkilönä ryhmän ja johtoryhmän välillä sekä huolehtii käytännön toteutuksesta. Koordinaattorina voi toimia ryhmänohjaaja.

Yhteistyötahot

Kuntoutumisohjelman onnistumisen takaamiseksi on hyvä luoda mahdollisimman laaja yhteistyöverkosto, johon kuuluvat kaikki ne tahot, joiden kanssa velalliset ovat tekemisissä. Pilotista saatujen kokemusten mukaan tieto kuntoutuksessa mukana olosta auttaa esimerkiksi viranomaisia suhtautumaan kuntoutukseen osallistuviin positiivisesti ja kannustaen. Onhan kuntoutukseen osallistuminen ilmaisu aktiivisuudesta ja halusta selviytyä.

Ennen kuntoutumisohjelman toteuttamista on hyvä olla yhteydessä eri viranomaistahoihin ja kertoa tulevasta ohjelmasta ja sopia yhteistyön säännöistä. Ensimmäinen taho on luonnollisesti velkaneuvonta, jonka resurssit ja mahdollisuus yhteistyöhön tulee selvittää ennen ohjelman käynnistämistä. Samoin kuntoutumisohjelmasta on hyvä keskustella ulosottoviranomaisten kanssa ja olla heihin

yhteydessä sitten, kun velkasopimuksia syntyy.

Luonnollisia yhteistyötahoja ovat rahoittajat sekä Takuu-Säätiö ja Kirkon diakoniarahasto Akordirahastoiheen. Myös suurimpiin velkojiin, esimerkiksi pankkeihin, kannattaa olla yhteydessä ja kertoa kuntoutumisohjelmasta. Tämä voi edistää sopimusten syntymistä.

Tärkeä yhteistyötaho, joka pilotissa jäi kokonaan huomioimatta, on kuntoutumisohjelmaan valittujen perhe. Koska ei ole tarkoituksenmukaista, että perhe yhden perheenjäsenen kuntoutumisen seurauksena hajoaa, on perheisiin hyvä pitää yhteyttä ja järjestää heille tarvittaessa tukea vaikkapa perheneuvonnan tai perheneuvolan kautta.

Pilotin seurauksena syntynyt Kaski-ryhmä ry on perustettu muun muassa olemaan tukena tuleville kuntoutumisohjelmille. Ennen toiminnan käynnistämistä kannattaa olla yhteydessä heihin.¹⁷⁵ Kaski-ryhmä ry:n jäsenten asiantuntemus perustuu omakohtaiseen kokemukseen ja sen vuoksi arvokasta uusille kuntoutumisryhmille. Yhdistyksen jäsenet ovat valmiita toimimaan tukihenkilöinä ja tulevat ryhmiin kertomaan omista kokemuksistaan. Kuntoutumisohjelman päätyttyä siihen osallistuneilla on mahdollisuus liittyä Kaski-ryhmä ry:hyn ja jatkaa toimintaa sen puitteissa.

Ongelmakohdat

Ryhmädynamiikkaan kuuluu, että ryhmätoiminnalla on omat huippuhetkensä ja alamäensä. Nämä hyvä ryhmänohjaaja tiedostaa. Pilotissa ilmeni tiettyjä ongelmia, joiden voidaan nähdä johtuvan siitä, että osallistujat olivat entisiä yrittäjiä.

Yrittäjät ovat tottuneet itsenäiseen työskentelyyn ja haluavat jatkaa sitä ryhmässäkin. Useimmille yrittäjille yrittäjyydessä on tärkeintä vapaus ja itsenäisyys eli he haluavat olla oman itsensä herroja. Koska yrittäjät haluavat siis toimia itsenäisesti, on heille annettava siihen myös mahdollisuus. Ryhmätoiminnan tarkoitus ei ole tukah-

¹⁷⁵ Yhteystiedot: Kaski-ryhmä ry, PL 35, 02661 Espoo, Pj Kimmo Kärki puh. 09-41100818.

duttaa heidän identiteettiään, vaikka siitä tiettyjä ongelmia seuraisikin. Toimintasuunnitelmassa on syytä määritellä ryhmäläisten itsenäiseen toimivaltaan kuuluvat asiat. Myös budjetissa on syytä olla tietty määräraha, jonka käytöstä ryhmäläiset voivat itse päättää.

Pilotin toinen ongelma liittyi siihen, että ryhmäläiset olivat pitkään olleet toimettomina. Kun entinen aktiivisuus ja innovatiivisuus palasi, seurauksena oli loputon uusien ideoitten tulva, joka haittasi muun muassa henkiseen kuntoutukseen keskittymistä. Ryhmänohjaajat kuvasivat ilmiötä vertaamalla sitä veden alla pidettyyn pingispalloon, joka päästetään sieltä vapaaksi ja ponkaisee ylös ilmaan. Ryhmädynamiikkaa tunteville ilmiö on tuttu ns. yhtenäisyysryhmän toiminnasta. Kun kaikkia ideoita ei voi toteuttaa, seuraa masennus ja turhautuneisuus. Tähän on siis syytä varautua myös tulevissa yrittäjien ryhmissä.

Ryhmätoimintaa suunnitellessa on hyvä ottaa huomioon ryhmäläisten keskittymiskyvyn puute ja huonomuistisuus. Monella ryhmään tulevalla yrittäjällä henkinen kuormitus on ollut pitkään korkealla. Useilla se, ja/tai mielialälääkkeet, on vaikuttanut muun muassa muistiin sitä heikentäen. Muistia on voinut heikentää myös se, että sitä ei ole tarvinnut pitkään aikaan käyttää aktiivisesti. Muistin virkistämiseksi ja ryhmätoiminnan sujumisen kannalta on tärkeää, että ryhmäistunnoista laaditaan muistio, joka lähetetään ennen seuraavaa tapaamista ryhmäläisille. Näin vältetään yhä uudelleen samoihin teemoihin palaaminen ja samasta asiasta monenlaisten päätösten tekeminen.

Edellä on jo tullut ilmi, että ryhmätoiminta ei ole yrittäjien ominta aluetta. Ryhmätoimintaan sitoutumisen merkitystä on siis syytä korostaa heti ohjelman alusta lähtien. Pilotissa sitoutumattomuus ilmeni niin, että torstaitapaamisia ei otettu riittävän vakavasti, koska monet tapasivat toisiaan ryhmän ulkopuolellakin ja hoitivat ryhmän asioita silloin. Tapaamisia ei myöskään muistettu, ellei ohjaaja niistä erikseen muistuttanut, vaikka ne olivat säännöllisesti tiettyyn aikaan tietyssä paikassa. Toinen sitoutumattomuuden osoitus oli se, että ryhmään ei tultu ajoissa eikä kännyköitä maltettu sulkea, vaan omia asioita hoidettiin ryhmäistunnonkin aikana. Tämä aiheutti turhautumista muissa ryhmäläisissä.

On myös varauduttava siihen, että jotkut ryhmään tulevat voivat olla päihteiden väärinkäyttäjiä. Ryhmän säännöissä olisi hyvä sopia, että ryhmätapaamisiin ei tulla päihtyneenä. Ongelmatapauksia on myös syytä yrittää ohjata asianmukaiseen hoitoon, ettei kuntoutumisohjelma vesittyisi päihteiden takia.

Kuntoutumisohjelman kesto ja lopettaminen

Kuntoutumisohjelman pitäisi kestää ainakin niin kauan, että kaikkien siihen osallistuneitten velat on saatu jollakin tavalla hallintaan. Vähimmäisaika on velkaneuvojien arvion mukaan noin kaksi vuotta, koska hallituksen ja pankkien välinen sopimus on jo aiheuttanut ruuhkaa velkaneuvonnassa. Lisäksi tulee huomioida, että vielä järjestelemättä olevat velat eivät ole sitä turhaan, vaan kysymyksessä ovat ns. sotkuiset velat.

Kuntoutumisohjelman lopetus tulisi hoitaa niin, ettei kukaan jää niin sanotusti tyhjän päälle. Aktiivisen yhdessäolon jälkeen tulee helposti tyhjyyden tunne, jonka syntymistä kannattaa ennaltaehkäistä. Jokainen ryhmä tietää itse parhaiten, miten he haluavat toimintansa lopettaa ja sitä kannattaa ruveta yhdessä miettimään jo ohjelman puolivälissä. Kaski-ryhmäläisten ehdotuksia ovat pehmeä lopetus niin, että tapaamiset olisivat ensin kuukauden, sitten kahden ja sitten kolmen kuukauden välein. Joidenkin ryhmäläisten mukaan tarvittaisiin vielä joku yhteinen loppuhuipennus, jota kannattaisi odottaa. Ryhmänohjaajien mielestä jonkinlainen tulevaisuuden verstaas voisi olla tarpeen.

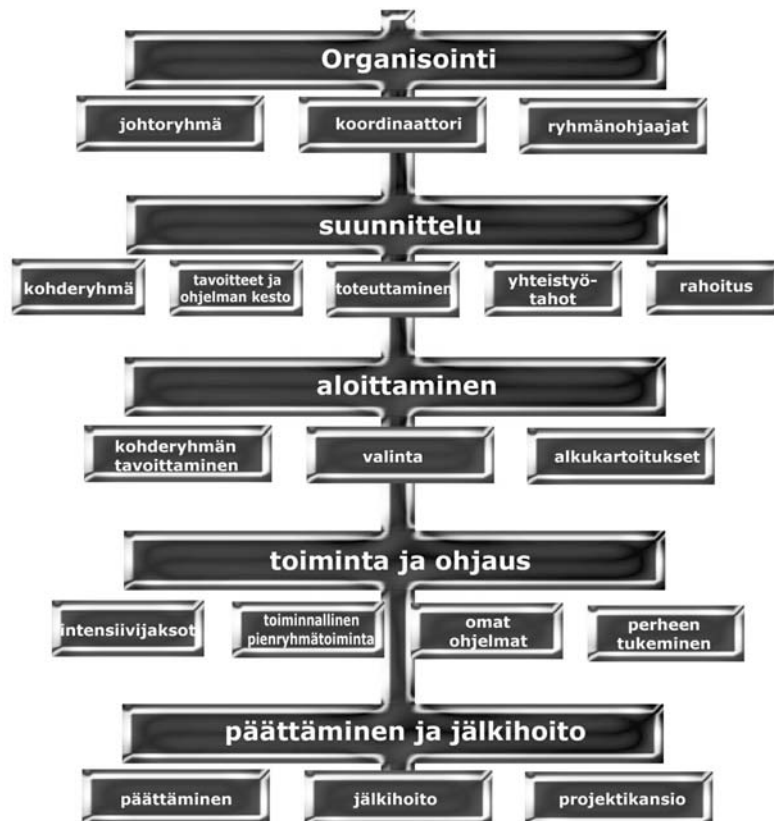
Kaski-ryhmän perustama yhdistys ja toiminta sen puitteissa on tietenkin yksi varteenotettava vaihtoehto lopetukselle. Eli silloin toiminta ei varsinaisesti loppu, vaan jatkuu eri muotoisena Kaski-ryhmä ry:ssä.

7.3. Kuntoutumismalli

Miessakit ry:n toteuttaman velkaisten miesten kuntoutumisohjelmasta saatujen kokemusten sekä tavoitteitten toteutumisen ja

toiminnan arvioinnin perusteella olen rakentanut seuraavan mallin. Se ei pyri rajoittamaan, vaan antaa kehukset ja tilaa yksilöllisille ratkaisuille. Jokainen seuraava kuntoutumishjelma saa muotoutua toteuttajensa näköiseksi.

VELKAISTEN MIESTEN KUNTOUTUMISMALLI



I ORGANISOINTI

1. JOHTORYHMÄ

- Kootaan yhteistyötahojen edustajista
- Määritellään toimenkuva ja valtuudet

2. KOORDINAATTORI

- Määritellään toimenkuva ja valtuudet
 - koko kuntoutumisohjelman dokumentointi
 - talouden hoito

3. RYHMÄNOHJAAJAT

- Mielellään yrittäjätaustan omaavia henkilöitä
- Määritellään toimenkuva ja valtuudet
 - ryhmätoiminnan dokumentointi yhdessä ryhmäläisten kanssa

II SUUNNITTELU

1. KOHDERYHMÄ

- Konkurssin tehneet
- Muutkin velkaongelmaiset
- Miehet, naiset vai molemmat
- Kutsuminen
- Valinta ja mitä tehdään 'ylijäämälle'
- Lukumäärä

2. TAVOITTEET JA OHJELMAN KESTO

- Päätaavoite
 - jokainen ohjelma määrittelee itse
- Alataavoitteina tulee olla ainakin seuraavat:
 - ryhmäläisten veloista vapautuminen projektin aikana
 - fyysisen kunnon kohotus
 - psyykkisen kunnon kohotus
- Kesto n. 2 vuotta

3. TOTEUTTAMINEN

- Huomioitava:
 - A. Vertaistuki
 - B. Henkilökohtainen tukihenkilö velkajärjestelyä varten
 - C. Itseohjautuvuus: määriteltävä toimintarajat
 - D. Intensiivijaksojen tärkeys
 - E. Säännöllisyys

- Toteuttamistavat
 - velkaneuvonta
 - Huomioitava:
 - velkaneuvonnan resurssit
 - kohderyhmän velkojen 'sotkuisuus'
 - toiminnalliset pienryhmät
 - intensiiviset kuntoutumisjaksot
 - henkilökohtaiset kunto-ohjelmat

4. YHTEISTYÖTAHOT

- Kunnallinen velkaneuvonta
- Ulosottoviranomaiset
- Kunnan sosiaaliviranomaiset
- Seurakunnan diakoniatyöntekijät
- Takuu-säätiö
- Kirkon diakoniarahasto
- Velkojat (saattaa edistää sopimusten syntymistä)
- Perhe

5. RAHOITUS

- Varma rahoitus ennen toiminnan aloitusta
- Varataan tietty osuus ryhmäläisten omaan käyttöön (itseohjautuvuus)
- Huomioidaan Kelalta mahdollisesti saatavat kuntoutuskorvaukset
- Varaudutaan hankkimaan ryhmäläisille kuukausikortit julkisiin kulkuvälineisiin toimintaan osallistumisen mahdollistamiseksi

III ALOITTAMINEN

1. KOHDERYHMÄN TAVOITTAMINEN

- Kutsuminen
 - henkilökohtainen: yhteistyössä sen tahon kanssa, josta osoitetiedot
 - yleinen, lehti-ilmoitus
 - kiinnitettävä erityistä huomiota kutsun sanamuotoon
- Ongelmat:
 - kohderyhmän tavoittaminen vaikeaa, ei kattavia rekistereitä missään, kaikki eivät ole velkaneuvonnan asiakkaita
 - motivointi vaikeaa, kohderyhmä passivoitunutta ja pessimististä, ovat kokeneet liian monta takaiskua elämässään
- Infotilaisuus
 - tilaisuuteen osallistuminen ei velvoita mihinkään
 - aikaisempiin ryhmiin osallistuneitten 'todistuspuheenvuoro'
 - halukkaat täyttävät tässä tilaisuudessa hakulomakkeen, joka on luottamuksellinen

2. VALINTA

- Ongelma:
 - halukkaita tulee suunniteltua enemmän
 - mitä tehdään ylimääräisille?
- Ratkaisumalleja:
 - ehto: kenellekään ei saa tulla hylkäämiskokemuksista (ovat kokeneet liian paljon vastoinkäymisiä elämässään, tästä ei saa tulla yhtä lisää)
 - perustetaan tarpeellinen määrä ryhmiä
 - järjestetään useita peräkkäisiä kuntoutumisryhmiä ja luvataan paikka seuraaviin

3. ALKUTOIMENPITEET

- Valituilta kirjallinen lupa velkatietojen käsittelyyn johtoryhmässä
- Velkatilanteen kartoitus ja oman tukihenkilön nimeäminen
- Lääkärintarkastus, jolla kartoitetaan mahdolliset kunto-ohjelman esteet
- Fyysisen kunnon kartoitus ja kunto-ohjelman laatiminen
- Psykiatrin haastattelu
- Henkinen valmennus suunnitellaan psykiatrin lausuntojen pohjalta

IV TOIMINTA JA OHJAUS

1. TOIMINNALLINEN PIENRYHMÄTOIMINTA

- Ryhmänohjaaja ja ryhmä toimivat yhteistyössä itseohjautuvasti
- Ryhmällä on käytössään tietty määräraha, jonka käytöstä se itse päättää
- Koordinaattori (jos eri kuin ryhmänohjaaja) ei osallistu ryhmätapaamisiin
- Ryhmälle tärkeää
 - vertaistuki
 - säännölliset tapaamisajat
 - rauhallinen tapaamispaikka
- Ryhmässä
 - työstetään tunteita ja kokemuksia toiminnallisien menetelmin
 - tutustutaan ja luodaan kontakteja ympäröivään yhteiskuntaan
 - harrastetaan yhdessä
 - tehdään yhdessä talkootöitä
 - dokumentoidaan yhdessä toimintaa
- Ryhmänohjaaja laatii joka tapaamisesta muistio, joka lähetetään ryhmäläisille ennen seuraavaa tapaamista
- Ongelmat:
 - huonomuistisuus (tottumattomuus muistamiseen), siksi muistio tärkeä

- keskittymiskyvyn puute voi aiheuttaa levottomuutta
- toimintaan sitoutumattomuus voi aiheuttaa myöhästelyä ja poissa oloja
- päihteiden käyttö, ei päihtyneenä ryhmään
- yrittäjille tyypillinen innovatiivisuus voi purkautuessaan aiheuttaa ylenmääräistä ideointia, mikä voi häiritä muuta toimintaa

2. INTENSIIVIJAKSOT

- Pituus on 3-4 päivää
- Ryhmä viedään silloin pois arkiympyröistä paikkaan, jossa on mahdollista olla tiiviisti yhdessä ilman ulkopuolisia häiriötekijöitä
- Intensiivijaksoilla edistetään ryhmän kiinteyttä ja yhteistyökykyä
- Ensimmäisellä intensiivijaksolla, joka järjestetään heti toiminnan alussa, on hyvä panostaa seuraaviin asioihin:
 - ryhmädynamiikka
 - velkaneuvonta tutuksi eli velkaneuvojat kutsutaan mukaan
 - laaditaan jokaiselle oma velkajärjestelyohjelma, tavoitteet ja aikataulu
- Muiden intensiivijaksojen ohjelma suunnitellaan kulloisenkin tarpeen mukaan

3. RYHMÄLÄISTEN HENKILÖKOHTAISET OHJELMAT

- Velkojajärjestelyn aloittaminen yhteistyössä oman tukihenkilön ja velkaneuvojan kanssa
- Henkilökohtaisen fyysisen kunto-ohjelman toteuttaminen
- Oman henkisen valmennusohjelman toteuttaminen

4. PERHEEN TUKEMINEN

- Järjestetään tuen mahdollisuus, kun perheen tilanteet kuntoutumisen seurauksena muuttuvat ja aiheuttavat mahdollisesti ongelmia

V PÄÄTTÄMINEN JA JÄLKIHOITO

1. PÄÄTTÄMINEN

- Ohjelman kesto on ryhmäläisten tiedossa alusta lähtien

- Ehdotuksia lopetusmuodoiksi:
 - pehmeä lopetus: tapaamisia harvennetaan vähitellen
 - tulevaisuuden verstaas
 - jonkin ajan kuluttua varsinaisen toiminnan loppumisesta loppuhuipennus, jota kannattaisi odottaa
 - liittyminen Kaski-ryhmä ry:hyn
- Päätämistilaisuus
 - juhlallinen lopetus ohjelmalle
 - luodaan katsaus yhdessä vietettyyn aikaan (loppukatselmus)

2. JÄLKIHOITO

- Aktiivisen yhdessäolon jälkeen tulee helposti tyhjyyden tunne, jonka syntymistä kannattaa ehkäistä
- Varmistutaan siitä, ettei kukaan jää ns. tyhjän päälle
- Myös velkataakan alta vapautuminen aiheuttaa tyhjyyden tunteen, joka on hyvä huomioida lopetusvaiheessa

3. PROJEKTIKANSIO

- Kuntoutumisohjelmasta syntynyt kirjallinen aineisto kerätään yhteen kansioon mahdollista jatkotutkimusta varten
 - toimintasuunnitelma ja rahoituslaskelmat
 - johtoryhmän kokospöytäkirjat
 - pienryhmätoiminnasta tehdyt muistiot
 - muu mahdollinen kirjallinen materiaali, esim. valokuvat, videot

8. POHDINTA

8.1. Tutkimuksen luotettavuus

Tässä tutkimuksessa on tutkimusmenetelmänä käytetty kertovan muutosselonteon menetelmää. Sen avulla on selvitetty Miessakit ry:n organisoiman velkaisten miesten kuntoutumisohjelman rakenne ja toimivuus sekä evaluoitu ohjelman tavoitteiden toteutumista. Pilotista saatujen kokemusten avulla on rakennettu ylivelkaantuneitten kuntoutumiseen soveltuva yleinen toimintamalli, josta tässä tutkimuksessa käytetään nimeä velkaisten miesten kuntoutumismalli. Tieteellisen tutkimuksen tulee aina kyetä tarjoamaan tietoa, joka on luotettavaa ja jolla on yleistä merkitystä. Tarkastelen ensin kysymystä, tarjoaako tutkimukseni luotettavaa tietoa ja seuraavassa alaluvussa tutkimuksen merkittävyyttä ja yleistettävyyttä.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kriteerinä pidetään yleisesti sitä, missä määrin se täyttää validiteetin (luotettavuuden) ja reliabiliteetin (toistettavuuden) kriteerit. Reliabiliteetin vaatimus ei voi koskaan toteutua toimintatutkimuksessa, koska tutkimustuloksen valmistuttua tutkittava tilanne on jo muuttunut, eikä sitä voida enää toistaa samanlaisena. Sen sijaan validiteetin täyttymistä voidaan tarkastella. Toimintatutkimuksissa ei niinkään puhuta validiteetista, vaan tutkimuksen pätevyydestä, laadusta, uskottavuudesta tai käyttökelpoisuudesta. Vastauksen näihin näkökulmiin on nähty olevan riippuvaista totuuden korrespondenssista. Sen mukaan tutkimustulos on luotettavaa, jos se vastaa ulkoisessa maailmassa olevaa tosiasiaa tilaa.¹⁷⁶ Tämä voidaan todistaa esittämällä väitteiden tueksi riittävästi aineistosta nousevia perusteita.¹⁷⁷

Tutkimusraporttia kirjoittaessani olen tukeutunut vain aineistoon. Tutkimustulos ei ole vain minun oma tulkintani tapahtuneesta, vaan kaikki velkaisten miesten kuntoutumisohjelmaan osallistuneet ovat voineet vaikuttaa tulkintoihin. Yhteisissä neuvotteluissa olemme

¹⁷⁶ Huttunen & Kakkuri & Heikkinen 1999, 115.

¹⁷⁷ Laitinen 1998, 215.

ryhmäläisten kanssa käyneet läpi koko raportin. Neuvottelujen tuloksena syntyneet muutosehdotukset on kirjattu raporttiin. Johtoryhmän jäsenet ovat myös saaneet tilaisuuden kommentoida raporttia ennen sen julkaisemista. Näin kaikki asianosaiset ovat olleet osallisia tutkimustuloksen syntyyn ja ovat yksimielisiä siitä, että tulos vastaa tapahtumien todellista kulkua.

Toisaalta tutkimuksen pätevyyttä ja luotettavuutta arvioitaessa on huomioitava, että todellisuus on tutkijalle ja tutkittaville läsnä aina jostakin tietyistä näkökulmista käsin. Tämä perspektiiviero on tullut selvästi esille neuvotteluissa. Jostakin tapahtumasta olen neuvottelujen tuloksena lisännyt oman tulkintani rinnalle tutkittavien tulkinnan samasta tilanteesta. Nämä lisäykset näkyvät selkeästi tutkimusraportista. Näin molempien näkökulmat ovat tulleet esitettyiksi.

Neuvotteluissa on tullut esille myös todellisuuden tilannekohtaisuus, kun ryhmäläiset ovat halunneet muuttaa tai täsmentää raportissa esitettyjä, haastatteluissa esittämiään näkemyksiään. Haastattelutilanteissa ehkä kärjekkäästikin esitetyt asiat ovat ajan myötä lieventyneet. Neuvottelutilanteessa tämä todellisuus on jo muuttunut, eivätkä aikaisemmin tärkeiltä tuntuneet asiat enää ole osa sitä. Tämä on yksi osoitus siitä, että ihminen kertoessaan paitsi kuvaa sitä todellisuutta, jossa hän elää, myös samalla kertomuksellaan rakentaa sitä.¹⁷⁸

Vaikka kertovan muutosselonteon menetelmässä tutkittavat pääsevätkin vaikuttamaan raportin sisältöön, niin raportti on kuitenkin hyvin pitkälle tutkijan valintojen tulos, mitä hän ottaa mukaan ja mitä jättää pois. Siksi tärkeä luotettavuuskysymys liittyy tutkijan asemaan projektissa, kuinka lähelle todellisia tapahtumia hän on tutkimusta tehdessään päässyt sekä mikä on ollut hänen asemansa selonteosta neuvoteltaessa ja raportoidessa.¹⁷⁹ Katson, että johtoryhmän jäsenenä olen päässyt riittävän lähelle tapahtumia ja olen kuitenkin voinut säilyttää objektiivisuuteni, koska en ole osallistunut varsinaiseen toimintaan. Minun ei ole ollut vaikeaa arvioida episodi-

¹⁷⁸ Todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta ks. Burr 1995; Potter & Wetherell 1987.

¹⁷⁹ Laitinen 1998, 216.

en tärkeyttä, vaan aineistosta nousevat asiat itsessään osoittivat, mitä piti painottaa enemmän ja mitä vähemmän.

Raportin luotettavuutta parantaa myös se, että neuvottelutilanteet olivat hyvin avoimia ja jokainen sai sanoa oman mielipiteensä raportista. Onko raportti sitten viime kädessä minun vai projektiin osallistuneitten tulkinta tapahtumien kulusta? Koska neuvotteluissa ei tullut esille mitään perustavaa laatua olevia erimielisyyksiä tulkinnasta, ainoastaan joistakin yksityiskohdista, jotka on huomioitukin raportissa, niin ei liene liioiteltua todeta, että raportti on tutkijan ja projektiin osallistuneitten yhteinen tulkinta toteutetusta kuntoutumisohjelmasta.

Tieteellisen tutkimuksen pitäisi olla raportoitu niin, että lukija pystyisi seuraamaan tutkimuksen etenemistä ja arvioimaan sitä. Vaikka olen tässä tutkimusraportissani keskittynyt kuvaamaan pääasiassa itse projektia, sen tapahtumia ja arvioimaan sen tuloksia, niin myös tutkimusprosessin kulku on kuvattu lukija huomioiden. Raportista selviää myös menetelmien, aineistojen ja näkökulmien triangulaatio, jota voidaan pitää yhtenä keinona parantaa tutkimuksen luotettavuutta.¹⁸⁰

8.2. Tutkimuksen merkittävyys ja yleistettävyys

Tutkimuksen merkittävyyttä voidaan tarkastella ainakin kolmesta näkökulmasta: tutkittavien, aihepiiriin jollakin tavalla kytköksissä olevan yleisön ja tiedeyhteisön näkökulmasta. Tarkastelen tämän tutkimuksen merkittävyyttä ensin tutkittavien eli laman aikana velkaantuneitten näkökulmasta.

1990-luvun pankkikriisin uhrin ovat saaneet kokea kovia viimeiset kymmenen vuotta. Heille kohdistettu kuntoutumisprojekti on osoitus siitä, että on olemassa ihmisiä, jotka haluavat auttaa heitä, että he eivät ole yksin. Tutkimuksella osoitettu ohjelman toimivuus ja siitä saadut hyvät tulokset voivat omalta osaltaan motivoida jo toivonsa menettäneitä osallistumaan vastaavanlaisiin uusiin kuntoutumisoh-

¹⁸⁰ Enemmän aiheesta ks. Laitinen 1998, 219.

jelmiin. Tutkimus on siksi merkittävä nimenomaan velkasyrjäytyneitten kannalta, että sen tulokset antavat heille toivoa.

Tämä tutkimus osoittaa, mitä eri tahojen yhteistyöllä voidaan saavuttaa. Velkaisten miesten kuntoutumishjelman toteuttamisessa olivat mukana järjestö- ja kuntataso, seurakunta ja kirkko, elinkeinoelämä ja tiedeyhteisö. Näiden tahojen yhteistyö on ollut hedelmällistä ja sillä on saavutettu rohkaisevia tuloksia. Yhteistyönä toteutetun kuntoutumishjelman avulla on todella voitu auttaa velkasyrjäytyneitä ihmisarvoiseen elämään ja yhteiskunnan aktiivisiksi jäseniksi. Tutkimustulosten pitäisi kannustaa muitakin ryhtymään samanlaisiin toimenpiteisiin. Siihen tutkimuksen tuloksena luotu velkaisten miesten kuntoutumismalli antaa hyvät työkalut.

Tutkimuksen tuloksena luotua velkaisten miesten kuntoutumismallia on suunniteltu levitettäväksi koko valtakunnan alueelle. Pankkikriisin jäljiltä velkasyrjäytyneitä on paljon. Erityisen tärkeää kuntoutuksen suuntaaminen olisi niille ihmisille, jotka hallituksen ja pankkien sopimuksen nojalla lähtevät hakemaan velkataakkaansa helpotusta. He tulevat tarvitsemaan pikaista tukea ja kuntoutusta.

Onko velkaisten miesten kuntoutumismallin mukainen toiminta sitten aina yhtä tuloksellista, kun tämän pilottiprojektin toiminta on ollut. Sitä on vaikea arvioida, koska kuntoutumishjelman tulokset ovat hyvin pitkälle riippuvaisia niistä yksilöistä, jotka ohjelmaan osallistuvat. Se, että pilotin tavoitteet toteutuivat niin hyvin, on suuresti riippuvainen Kaski-ryhmäläisistä itsestään. Tämän vuoksi tämän tutkimuksen tuloksia ei voida yleistää. Ne ovat kuitenkin viitteellisiä ja kannustavia. Kun velkaisten miesten kuntoutumismallia toteutetaan, jokaisen uuden projektin tulokset ovat omanlaisensa. Ne voivat olla samanlaisia kuin pilotin tai ne voivat olla jopa parempia tai sitten heikompia kuin pilotin tulokset.

Koska tämän tutkimuksen perusteella ei voida tehdä yleistyksiä, tarvitaan jatkotutkimusta, jolla velkaisten miesten kuntoutumismallin toimivuus voidaan testata. Jatkossa tätä mallia on tarkoitus levittää eri puolille Suomea ja ottaa tietty määrä uusia mallin mukaan toteutettuja kuntoutumishjelmia mukaan jatkotutkimukseen. Jatkotutkimukseen otettavien määrä tulee riippumaan siitä, kuinka paljon

uusia velkaisten miesten kuntoutumisohjelmia käynnistetään ja missä. Jatkotutkimuksen toteutus on otettu huomioon itse mallissa, jossa kehoitetaan keräämään projektikansioon kirjallista aineistoa tutkimusta varten.

Tutkimuksen tieteellinen merkitys on ensiksikin siinä, että se osoittaa kertovan muutosselonteon menetelmän toimivuuden ja sopivuuden juuri tämänkaltaisten tutkimusten toteuttamiseen. Kirkkososiologian näkökulmasta tarkasteltuna tämä tutkimus tuo merkittävää tietoa kirkon aseman ja merkityksen muuttumisesta nyky-yhteiskunnassa. Kirkko jatkaa 1990-luvun puolella aloittamiaan lamatalkoita ja yhteiskunnan turvaverkoissa olevien aukkojen paikkaamista myös tämän projektin puitteissa. Sen lisäksi, että kirkko on ollut monella tavalla tukemassa ja osallistumassa ohjelman toteutukseen, se on myös osoittanut joustavuutensa erilaisiin työmuotoihin toteuttaessaan kuntoutumisohjelmaa yhteistyössä yhteiskunnan muiden tahojen kanssa. Tutkimus tuo esille, miten monimuotoista tämän päivän diakoniatyö voi olla.

9. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

LÄHTEET

Haastattelut, tekijän hallussa:

1. Kuntoutumisohjelmaan osallistuneitten alkuhaastattelut 1-10
toukokuussa 2001
2. Kuntoutumisohjelmaan osallistuneitten sekä ryhmänohjaajien ja
koordinaattorin loppuhaastattelut 1-12 kesäkuussa 2002
3. Pentikäinen, Espoon johtava velkaneuvoja, kesäkuussa 2002

Muu tutkijan hallussa oleva aineisto:

4. Havaintopäiväkirja
5. Väliraportti
6. Uusia väyliä miehille, Miessakit ry:n esite
7. Ensimmäinen raportin pohjalta käyty neuvottelu 15.08.2002
8. Toinen raportin pohjalta käyty neuvottelu 13.09.2002

Aineisto, josta kopiot on tutkijan hallussa:

1. Hakemukset toukokuu 2001
2. Ryhmänohjaajien tekemä puolivälitarkastus joulukuussa 2001
3. Toimintasuunnitelma
4. Rahoituslaskelma 12.06.2001
5. Johtoryhmän kokousten pöytäkirjat 1-6/2001 ja 1-4/2002
6. Johtoryhmän ja kuntoutumisryhmän yhteisten kokousten pöytäkirjat
25.10.2002 ja 02.05.2002
7. Muistiot 1-10 (ryhmänohjaajien laatimat)
8. Puolivälitarkastuksen kooste (ryhmänohjaajien laatima)
9. Miessakit ry:n lausunto velkaryhmän ehdotuksesta 27.09.2001
9. FysioSporttis Oy:n raportti, lokakuu 2002
10. Sjölund- Oikarinen, Thomas-analyysin tulokset, 2002

Kaski-ryhmän oma kirjallinen tuotanto:

1. Laulujen sanat
2. Kokousmuistiot
3. Yhdistyksen perustamiskokouksen pöytäkirja
4. Yhdistyksen säännöt

Ylivelkaantuneiden oikeusturva ja ihmisoikeudet Suomessa -seminaari
eduskunnassa 05.03.2002

Oikeusministeriön tiedote 19.06.2002

KIRJALLISUUS

Antonovsky, Aaron

- 1979 Health, Stress and Coping. New Perspectives on Mental and Physical Well-Being. 5th ed. San Fransisco: Jossey-Bass Publishers.
- 1987 Unraveling the Mystery of Health. How People Manage Stress and Stay Well. 2nd ed. San Fransisco: Jossey-Bass Publishers.

Burr, Vivien

- 1995 An Introduction to Social Constructionism. London: Routledge.

Erola, Jani

- 1997 "Täys roisto!" Luottotietotoiminnan sosiaaliset haitat ja oikeuttamisen ongelmat Suomessa. Stakes. Raportteja 218.

Harre, R. & Secord, P. F.

- 1972 The Explanation of Social Behavior. Oxford: Basil Blackwell.

Heikkinen Hannu L. T. & Jyrkämä Jyrki

- 1999 Mitä on toimintatutkimus? – Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Toim. Heikkinen, Hannu L. T. & Huttunen, Rauno & Moilanen, Pentti. Jyväskylä: Atena kustannus.

Hirstiö-Snellman, Paula

- 2000 Kirkon katastrofirahaston toiminnan vaikuttavuus. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja Sarja C Nro 56. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

HS

- 08.03.02 Hallitus: Pankeille suositus ylivelkaantuneiden hoidosta vielä kevään kuluessa. Helsingin sanomat 08.03.2002.
- 20.06.02 Perintäyhtiöt sopivat velkojen sovittelusta. Helsingin Sanomat 20.06.2002
- 01.07.02 Velkojen myyminen murentaa sovittelua. Helsingin Sanomat 01.07.2002.
- 28.08.02 Suurin velkoja lähtee mukaan velkasovitteluun. Helsingin Sanomat 28.08.2002.
- 03.09.02 Suomen Akatemian lamatutkimus unohti politiikan osuuden. Helsingin Sanomat 03.09.2002.
- 06.09.02 Velalliset: Hallituksen velkasopu kaatuu neuvonnan puutteeseen. Helsingin Sanomat 06.09.2002

- Huttunen, Rauno & Kakkori, Leena & Heikkinen, Hannu L. T.
 1999 Toiminta, tutkimus ja totuus. – Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Toim. Heikkinen, Hannu L. T. & Huttunen, Rauno & Moilanen, Pentti. Jyväskylä: Atena kustannus.
- Huuskonen, Visa
 1992 Yrittäjäksi ryhtyminen. Teoreettinen viitekehys ja sen koettelu. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja A 2:1992. Turku.
- Iivari Juhani
 2001 Voiko ylivelkaantuneet armahtaa? - Helsingin Sanomien Vieraskynä-palsta 27.05.2001.
- Järva, Vuokko
 1996 Tiukilla kuin Manninen ovenraossa. Lama-arjen kriisit ja selviytyminen tulevaisuusperspektiivissä. Acta Futura Fennica no 7. Helsinki: Tulevaisuuden tutkimuksen seura.
- Julkunen Raija
 2001 Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Kettunen, Paavo
 2001 Leipää vai läsnäoloa? Asiakkaan tarve ja diakoniatyöntekijän työnäky laman puristuksessa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja Sarja A Nro 76. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Kiander, Jaakko & Vartia, Pentti
 1998 Suuri lama. Suomen 1990-luvun kriisi ja talouspoliittinen keskustelu. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, ETLA, sarja B 143. Tampere.
- Kiiski, Jouko
 2002 Rakkaus lamassa. Parisuhdeongelmat ja 1990-luvun talouskriisi. Kirkon tutkimuskeskuksen sarja A Nro 77. Diss. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Kontula, Osmo & Viinamäki, Heimo & Koskela, Kaj
 1998 Köyhiä ja Kipeitä. Taloudellisen laman terveysvaikutuksia 1990-luvulla. Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos. Julkaisusarja D 34/1998. Helsinki: Väestöntutkimusliitto Väestöliitto.

- Kortteinen, Matti
1992 Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona.
Helsinki: Hanki ja Jää.
- Kovalainen, Anne
1989 The Concept of Entrepreneur in Business Economics. –
Liiketaloudellinen Aikakauskirja 2. s. 82-93.
- Kuitunen, Kimmo
1991 Toimintatutkimuksen tulosten arviointi- ja mittaamisongelmat:
Esimerkitapauksena henkilöstön kehittäminen kuntasektorilla.
Työelämän tutkimuskeskus. Työraportteja 21/1991. Tampere:
Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos.
- Laitinen, Matti
1998 Interventio ja muutos kokoonpanotyössä. Siirtyminen
itseohjautuviin ryhmiin teollisuusyrityksessä. Helsingin yliopiston
kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 160.
- Lampela-Kivistö, Liisa
2000 Yrittäjä konkurssin pyörteissä. Uskonnollisuus roolisiirtymässä.
Käytännöllisen teologian laitoksen julkaisuja 99. Diss. Helsinki:
käytännöllisen teologian laitos.
- Lampela-Kivistö, Liisa & Sorri, Hannu & Kiiski, Jouko
2001 Individual Survival. – Down from the heavens, up from the ashes.
The Finnish economic crisis of the 1990s in the light of economic
and social research. Ed. by Kalela, Jorma & alii. Vatt-julkaisuja
27:6. Helsinki: Valtion Taloudellinen Tutkimuskeskus.
- Lazarus, Rickhard & Folkman, Susan
1984 Stress, Appraisal and Coping. New York: Springer.
- Liebkind, Karmela
1998 Ihmisen minuus.– Johdatus sosiaalipsykologiaan. Toim. Helkama
Klaus & Myllyniemi, Rauni & Liebkind, Karmela. Helsinki: Edita.
- Myllyniemi, Rauni
1998 Sosiaalisuuden yleiset selitysmallit. – Johdatus
sosiaalipsykologiaan. Toim. Helkama Klaus & Myllyniemi, Rauni
& Liebkind, Karmela. Helsinki: Edita.

- Niemelä, Pauli
2000 Kansalaisten perusoikeudet ja perusturva vaarassa? –
Kirkonkirjat köyhyydestä. Toim. Heikkilä, Matti & Karjalainen,
Jouko & Malkavaara, Mikko.
Kirkkopalvelujen julkaisuja n:o 5. Helsinki: Kirkkopalvelut.
- Niemistö, Raimo
1999 Ryhmän luovuus ja kehitysehdot. Helsingin yliopiston Lahden
tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Nukala-Korkala, Anita
1994 Muutoksista uusiin voimavaroihin. Työttömien yrittäjien ja
johtajien kokemukset työttömyydestä sekä koulutukselliset keinot
työttömien aktivoimiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön
monisteita 1994:1. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Numminen, Maaria
1994 Kadotettu kunnia - tutkimus ylivelkaantuneista. Pro gradu-
tutkielma. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Sarja
A:5/1994.
- Nykänen, Maija-Leena & Kontula, Osmo & Palonen, Kirsti
2000 Taloudellisen laman jälkimainingit: jatkotutkimus Vantaan
velkaneuvonnan asiakkaitten taloudellisesta ja terveydellisestä
tilanteesta. Helsinki: Stakes.
- Pinomaa, Pekka
1996 Konkurssikäytäntö. Helsinki: Tietosanomat Oy.
- Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret
1987 Discourse and Social Psychology. Beyond Attitudes and Behav-
iour. London: Sage Publications.
- Roos, J. P.
1987 Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten
elämäkerroista. Hämeenlinna.
- Rotter, J. B.
1966 Generalized Expectancies for Internal Versus External Control on
Reinforcement. Psychological Monographs: General and Applied.
80 (1): 1-27.

Sorri Hannu

2001 Lama ja ahdinko. Henkinen pahoinvointi Palvelevan puhelimen soittojen valossa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja sarja B Nro 81. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Suomen tilastollinen vuosikirja

1997 Suomen tilastollinen vuosikirja. Suomen tilastokeskuksen julkaisu.

Trost, Jan & Levin, Irene

1996 Att förstå vardagen – med ett symbolisk interaktionistiskt perspektiv. Lund: Studentlitteratur.

Turunen, Pirjo & Niemelä, Pauli

1995 Yrittäjien kokema taloudellinen turvattomuus ja sen hallinta. Kansaneläkelaitoksen julkaisu 6. Helsinki.

Vesala, Kari Mikko

1992 Pienyrittäjien kontrollipremissit. Sosiaalipsykologinen tarkastelu. Acta Psychologica Fennica. Soveltavan psykologian monografioita 5. Helsinki.

1996 Yrittäjyys ja individualismi: Rationalistinen linjaus. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 2/1996. Helsinki.

Vesala, Kari Mikko & Rantanen, Teemu

1999 Pelkkä puhe ei riitä. Maanviljelijän yrittäjäidentiteetin rakentumisen sosiaalipsykologisia ehtoja. Helsinki: Yliopistopaino.

www.takuu-saatio.fi/tausta.htm 29.08.2002

www.takuu-saatio.fi/vjtied/html/8_2002 29.08.2002

www.takuu-saatio.fi/vjtied/html/12_2001.htm 16.05.2001

LIITE 1 (1/2)**KUTSU TIEDOTUSTILAISUUTEEN**

Miessakit ry on yhteistyössä Espoon velkaneuvonnan ja eri järjestöjen kanssa aloittamassa kehitysprojektia, jonka tavoitteena on auttaa velkavaikeuksiin joutuneita miehiä Espoossa. Projektin kesto on puolitoista vuotta ja se on osanottajille maksuton. Jos olet kiinnostunut oman kokonaistilanteesi parantamisesta, tule kuuntelemaan projektin esittelyä ja osanottajien valintaperusteita Miessakit ry:n tiloihin, Annankatu 16 B 28, Helsinki, 11.4.2001 klo 13-15.

Sydämellisesti tervetuloa,

Tomi Timperi
toiminnanjohtaja
Miessakit ry

Pekka Virtanen
hallituksen jäsen
Miessakit ry

Liitteet: Projektin lyhyt esittely

Ilmoittautumiset ja lisätiedot:
Miessakit ry
Annankatu 16 B 28
00120 Helsinki
Puh. 09-612 6620
Faksi 09-6126 6210
Sähköposti miessakit@miessakit.fi

LIITE 1 (2/2)**PROJEKTIN LYHYT ESITTELY**

Projektin nimi: Velkaisten miesten kuntoutusohjelma
Projektin toteuttaja: Miessakit ry

Kohderyhmä

Projektin kohderyhmänä on 12 konkurssin tehnyttä miespuolista yrittäjää, jotka ovat syrjäytyneet tai syrjäytymisuhan alla työelämästä ja yhteiskunnasta. Projektin osanottajat valitaan yhteistyössä Espoon velkaneuvonnan kanssa.

Päämäärät ja tavoitteet

Projektin päätavoitteena on saada konkurssin tehneille yrittäjille oikeus ja mahdollisuus ihmisarvoiseen elämään sekä vähentää epäonnistumisen rankaisuutta konkurssitapauksissa. Projektin tavoitteena on tukea miehiä löytämään uudelleen toimintakykynsä yhteiskunnassa, luottamaan omiin voimavaroihinsa sekä kiinnittymään yhteiskuntaan ja työelämään sen toimivina jäseninä. Konkreettisenä tavoitteena on luoda velkasyrjäytyneille miehille kuntoutusmalli, joka on monistettavissa valtakunnallisesti.

Toteuttamistapa

Projektin tavoitteena on osanottajien kokonaisvaltainen auttaminen etsimällä ratkaisukeinoja osanottajien talousongelmiin sekä kuntouttamalla heitä fyysisesti ja psyykkisesti. Projektin tuloksista tehdään seurantatutkimus, josta laaditaan väliraportit ja loppuraportti. Keväällä 2001 aloitetaan pienryhmätoiminta ja fyysinen kuntoutus. Pienryhmätoiminnassa osallistujat jaetaan kahteen kuuden hengen ryhmään, jotka kokoontuvat säännöllisesti Miessakit ry:n tiloissa ryhmänvetäjien johdolla. Ryhmissä keskustellaan ylivelkaantumisen aiheuttamista erilaisista ongelmista kokemuksia vaihtaen sekä tuetaan velkaselvityksen aloittamista ja ylläpitoa. Fyysinen kuntoutus pitää sisällään alkuluennon, voimavarakartoituksen, yksilöllisen fysioterapian, ryhmäliikunnan ja fitware -testin. Lisäksi osallistujat käyvät alku- ja loppulääkärintarkastuksessa.

Toukokuun lopussa 2001 vietetään neljä päivää Karjalohjan Hepo-
niemessä kuntoutuksen parissa.
Kevään aikana pienryhmissä suunnitellaan myös syksyn ohjelmaa
ja syksyllä kevään 2002 ohjelmaa.

Toteutuspaikka ja aikataulu

Projektin toteutuspaikka on Espoo.
Projektin alkamisajankohta 03 / 2001
Projektin päättymisajankohta 05 / 2002

Tulokset

1. Projektissa kehitetään ja kokeillaan velkasyrjäytyneiden miesten kuntoutusohjelmaa.
2. Projektin aikana selvitetään kuntien ja valtiovallan kanssa yhteiskunnallinen taho, jolle kuntoutusohjelma valmistaudutaan siirtämään osaksi yhteiskunnan palvelujärjestelmää.
3. Tehdään selvitys toiminnallisten vertaisryhmien soveltuvuudesta velkasyrjäytyneiden miesten kuntoutuksessa.
4. Loppuraportti.

LIITE 2

**Miessakit ry
Velkaisten miesten kuntoutusohjelma**

HAKEMUS

Luottamuksellinen

Nimi:

Syntymäaika ja paikka:

Yhteystiedot:

Perhesuhteet:

Miksi hakeudut kuntoutukseen:

Velkatilanteesi (lyhyt kuvaus):

Mitä olet tehnyt velkatilanteesi parantamiseksi?:

Oma arvio fyysisestä ja psyykkisestä kunnostasi tällä hetkellä:

Omat erikoisosaamisen alueet:

Valmius sitoutua 18 kk kestävään ohjelmaan:

LIITE 3

FYSIOSPORTTIS**KOKONAISVALTAINEN KUNTOUTUSMENETELMÄ
TOIMINTAMALLIKSI VELKASANEERAITUILE MIESPUOLISILLE
HENKILÖILLE KOKO MAASSA.**

Yhteiskumppanit ja toiminnassa mukana mm.:

- Miessakit
- Viherlaakson Fysiosporttis Oy
- Espoon seurakuntayhtymä
- Espoon työvoimatoimisto
- Helsingin diakonissalaitos
- Espoon sosiaali- ja terveystoimi

Projektin tavoitteena on tukea miehiä löytämään uudelleen toimintakykynsä, luottamaan omiin voimavaroihinsa fyysisesti ja psyykkisesti ja taloudellisten voimavarojen ja hyvinvoinnin edistäminen ja parantaminen.

Ryhmässä on 12 konkurssin tehnyttä miespuolista yrittäjää jotka ovat syrjäytyneet tai syrjäytymisuhan alla työelämästä ja yhteiskunnasta.

Projektin tuloksista tehdään seurantatutkimus, väliraportti ja loppuraportti.

Projektin kulku fyysisen osa-alueen osalta:

2.- 8.5.2001

Voimavarakartoitus ja BPM- toimintakykymittaus joiden avulla kartoitettiin henkistä ja psyykkistä vireystilaa, tuki- ja liikuntaelimestön kuntoa mm. selkärangan liikkuvuutta, lihaksiston suorituskykyä. Edellisten mittausten jälkeen pystytään arvioimaan ja saadaan tietoa fysioterapian tarpeesta ja sisällöstä

Ryhmän jäsen varaa ajan omalle LÄÄKÄRILLE

- arvio terveydentilasta osallistua kestävyyskuntotestiin polkupyöräergometri testillä Viherlaakson Fysiosporttiksessä.
- Lisäksi pyydämme fysioterapia lähetteen 10 krt hoitosarja diagnoosin, hoitotavoitteet (malli lähetteestä liitteenä)
- Asiakkaalla on mukana tähän mennessä tehtyjen mittausten raportit lääkärin tutkimusten ja arvioinnin avuksi.

Touko-elokuu
21- 25.5.2001

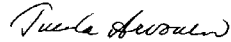
Fysioterapia 10 hoitokertaa
FITWARE- kestävyyskuntotesti

4.6 -

Fysiokimppa-jumppa ja jatkossa lisäksi Lääkinnällinen harjoittelu/kuntosaliharjoittelu

Projekti jatkuu kevääseen 2002 saakka

Kiitos yhteistyöstä



Tuula Arvonen
Espoon sosiaali- ja terveystoimi
apulaisylilääkäri



Sonja Tuomolin
Elv, Toimitusjohtaja

